ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
LV

DOMNII ROMÂNI LA POARTA OTOMANĂ

DUPĂ UN MANUSCRIS TURCESC CONȚINÂND NOTE ŞI ÎNSEMNĂRI DESPRE CEREMONIILE ŞI RECEPȚIUNILE DIN PALATUL ÎMPĂRĂTESC DIN STAMBUL ÎNTRE ANII 1698—1782

TRADUS ŞI ADNOTAT
DE
H. DJ. SIRUNI

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ. BUCUREŞTI, 1941

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ

STUDII ŞI CERCETĂRI

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
LV

DOMNII ROMÂNI LA POARTA OTOMANĂ

DUPĂ UN MANUSCRIS TURCESC CONŢINÂND NOTE ŞI ÎNSEMNĂRI DESPRE CEREMONIILE ŞI RECEPŢIUNILE DIN PALATUL ÎMPĂRĂTESC DIN STAMBUL ÎNTRE ANII 1698—1782

TRADUS ŞI ADNOTAT
DE
H. DJ. SIRUNI

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ. BUCUREŞTI, 1941

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Manuscrisul turcesc din Biblioteca Institutului de Istoria Universală, din care extragem însemnările de față, este o colecție de note, adunate de diferite persoane, la diferite epoce, spre a alcătui o culegere de ceremonii și obiceiuri din secolul al XVIII-lea.

Intr'adevăr scrisul lucrării se schimbă mereu; lângă paginele cu o limbă turcească literară întâlnim părți pline de greșeli ortografice; început într'un scris caligrafic, conține pe la sfârșit pagine rău scrise, uneori nedescifrabile.

Pe dosul copertei găsim ca titlu «*Meğmuà-i-teșrifat, an 1130, ila 1192*», și un subtitlu în limba franceză. «Livre des cérémonies et des réceptions, 1725—1785».

Observăm mai întâi că datele arătate în titlul francez nu corespund cu cele din titlul turcesc. Datele din original, 1130—1192, corespund cu anii 1717—1778 ai erei creștine.

De altfel și datele arătate în titlul turcesc nu corespund exact cu conținutul, deoarece în manuscris găsim însemnări începând din anul 1110 = 1698 *(vezi p. 32 v· și 33)* și ajungând până la 1196 = 1782. Această confuzie se explică prin faptul că titlurile de pe copertă, fie cel turcesc fie cel în limba franceză, sunt adăugate de mâini străine.

Afară de aceasta, însemnările nu sunt după ordinea lor cronologică. Autorul, sau mai bine zis autorii, au adunat în manuscris tot ce au găsit în registrele de ceremoniale, principala lor preocupare fiind culegerea materialelor. Astfel, manuscrisul începe cu serbările și recepțiunile dintre anii 1136—1143 (1723—1730), apoi notează faptele din 1122, 1133, 1135, 1131, 1120, 1110, 1130, 1127, 1131, 1147, 1133, 1131, și așa mai departe, fără a se ține seamă de ordinea cronologică a faptelor.

www.dacoromanica.ro

Compus de 224 pagine *(recto și verso)*, manuscrisul pe lângă mai multe note neînsemnate cuprinde, și foarte multe relații despre vieața capitalei turcești în secolul al XVIII-lea, atât în ce privește cea dela curtea împărătească cât legăturile Dinastiei lui Osman cu alte țări și națiuni.

Manuscrisul conține mai întâi ceremonialele din palatul împărătesc cu prilejul diferitelor serbări și sărbători; astfel sunt descrise sărbătorile din *Mevlud-î-șerif*, *Hîrcà-i-șerif*, *Ramazan*, *Bairam*, etc., și ceremonialele cu care participa Suveranul la aceste solemnități.

Conține apoi principalele evenimente dela Curtea împărătească, — nașteri, decese, nunți, etc., întâmplate în sânul familiei împărătești, — cu acest prilej dând și data precisă a acestor evenimente.

Mai sunt inserate în manuscris petrecerile și banchetele dela Curtea împărătească, vizitele și plimbările Sultanilor, mișcările flotei otomane, fiind descrise, pentru fiecare, ceremonialele respective.

O bună parte din manuscris este rezervată darurilor sau cadourilor destinate anumitor demnitari la diferite prilejuri, mai cu seamă a celor pe care le primeau șefii ieniceri cu ocazia diferitelor solemnități.

Cu prilejul indicării acestor daruri sau cadouri, sunt pomenite, de exemplu, acele avaeturi pe care patriarhii, grec și armean, erau datori să le înmâneze șefilor ieniceri în diferite ocaziuni.

Sunt însă mai interesante însemnările despre recepțiunile și audiențele ambasadorilor și miniștrilor din diferite țări. Astfel sunt descrise ceremonialele cu care au fost primiți ambasadorii din Raguza (p. 13 v, 55 v, 105), Franța (p. 19 v), Rusia (p. 23 v, 59, 72 v, 73 v, 173, 185), Uzbechistan (p. 54), Veneția (p. 62, 63, 84, 106, 213 v), Germania (p. 65 v, 68 v, 71), Persia (p. 76, 79), Polonia (p. 81, 185 v, 187 v), Suedia (p. 156), Olanda (p. 214 v), Buchara (p. 223).

* * *

Manuscrisul conține în sfârșit mai multe note despre ceremoniile cu care erau primiți Domnii români la curtea

www.dacoromanica.ro

din Stambul. Modesta lucrare de față are ca scop de a scoate la iveală conținutul acestor din urmă note.

Este adevărat că despre învestiturile diferiților Domni găsim mai multe însemnări la diferiți cronicari, călători, etc.

Astfel, Secretarul de ambasadă De la Croix publică în memoriile sale (II, Paris, 1684, pp. 173—206) o relatare despre învestitura lui Antonie-Vodă Ruset în 1676 (Franz Babinger, *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antonie-Vodă Ruset*, An. Acad. Rom., Secț. Ist., s. III, t. 19, 1937, pp. 109—136).

Călătorul italian Giovanni-Battista povestește audiența la Sultan a Domnului Duca (N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, II, pp. 70—71).

Autorul cel mai indicat pentru a ne da aspectul adevărat al ceremoniilor învestiturii Domnilor români, este de sigur Dimitrie Cantemir.

Fostul Domn al Moldovei ne dă, în mod succint dar conștiincios, descrierea învestiturii Domnilor români și ceremoniile care se făceau cu acest prilej în capitala Sultanilor, în primul rând în lucrarea sa *Istoria Imperiului otoman* (trad. Dr. Jos. Hodosiu, București, 1876, pp. 275—277) și apoi într'o altă lucrare, *Descrierea Moldovei*, (trad. de Dr. Jos. Hodosiu, 1875, București, pp. 49—79, și de Gh. Adamescu, 1935, București, pp. 49—66).

In aceasta din urmă lucrare a sa, Dimitrie Cantemir ne dă relații ample despre datinele vechi și nouă la întronarea domnitorilor Moldovei (cap. III), despre confirmarea Domnilor (cap. IV) și despre scoaterea din domnie a principilor (cap. V).

Abatele Ruggiero Giuseppe Boscovich ne relatează ceremonia cu care s'a adus în 1761 la Iași caftanul de Domnie al lui Grigore-Vodă Callimachi (*Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia*, Bassano, 1784; traducerea în «Buletinul Ion Neculce», Nr. 7, Iași, 1928, pp. 231—233).

M. C[arra] în lucrarea sa *Histoire de la Moldavie et de la Valachie* (Jassy, 1777, pp. 16—23), descrie ceremonialul cu care erau primiți Domnii români la palatul împărătesc;

www.dacoromanica.ro

numai că relatările lui nu sunt decât o reproducere din ceea ce a scris Dimitrie Cantemir (*Histoire de l'Empire Othoman*, traduite en français par M. Jomcquières, Paris, 1743, Tom. II, pp. 375—381).

Thomas Thornton în lucrarea sa *The Present State of Turkey* (London, 1809, I—II), sub titlul de «Ceremony of inauguration» relatează şi el instalarea domnilor valahi şi moldavi, însă şi această lucrare este o simplă reproducere dela Cantemir (*op. cit.*, p. 189, nota 33).

Schwachheim raportând lui Kaunitz mutarea lui Constantin Racoviță în domnia Moldovei şi a lui Constantin Mavrocordat în aceea a Munteniei în 1757, descrie învestitura acestuia ca Domn (Hurmuzaki, VII, pp. 18—19).

Suedezul Björnstahl ne dă însemnări despre învestitura lui Constantin D. Moruzi în 1777 (Const. I. Caragea în «Revista Istorică», 1920, Nr. 1—2), în notele sale, sub forma de scrisori către bibliotecarul C. Gjoerwell la Stockholm, scrisori care sunt publicate în şease volume la Leipzig, 1777—1783.

Investitura lui Nicolae Caragea din 1782 este descrisă de internunțiul Herbert (Hurmuzaki, VII, p. 354).

Raicevich în lucrarea sa *Observazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia* (Neapole, 1788), are un pasaj despre îmbrăcarea cu cuca a Domnilor români.

Investitura lui Ioan-Vodă Caragea (1812—1818) este relatată de contele Auguste de Lagarde în *Voyage de Moscou à Vienne* (Paris, 1824, p. 214).

J. M. Lejeune, fost profesor particular al Domnului Moldovei, Mihail Suțu-Vodă, în adnotările sale din traducerea lucrării *Voyage en Valachie et en Moldavie* a lui Raicevich (Paris, 1822, pp. 89—91), descrie ceromonialul cu care au primit domnia Mihail Suțu-Vodă al Moldovei şi Alexandru Suțu-Vodă al Munteniei.

Mai găsim descrieri sau note despre primirea Domnilor români la curtea împărătească din Țarigrad în lucrările altor istorici şi călători, cum sunt M. Mignot (*Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1773), Mouradja d'Ohsson, diplomatul suedez de origine armeană (*Tableau*

www.dacoromanica.ro

général de l'Empire Ottoman, Paris, 1788—1824), Baron de Tott (*Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, Amsterdam, 1785), Paul Ricaut (*Histoire de l'état présent de l'empire ottoman*, 1670, Amsterdam), J. de Hammer (*Histoire de l'Empire Ottoman)*, F. Ricordon *(Lettres sur la Valachie)*, etc.

* * *

Pentru a completa adnotările care urmează textul, de sigur nu erau de ajuns izvoarele cunoscute în literatura istorică românească, atât cele relatate de istorici şi călători străini şi reproduse în lucrările româneşti, cât notele şi însemnările păstrate la cronicarii români, sau greci.

Mai trebuia *izvorul* direct.

Intr'adevăr necesitatea lămuririi faptelor relatate de manuscrisul turcesc de ceremoniale, ne-a dat prilejul să cercetăm nu numai materialul cunoscut privitor la legăturile Domnilor români cu Curtea împărătească, ci şi alte multe izvoare turceşti.

Astfel multe izvoare turceşti (cronicari, istorici, călători, etc.) cu preţioasele lor relatări şi note despre Ţările române, rămân de atâta timp neutilizate. Puţine din ele sunt cercetate în mod direct; majoritatea lor rămâne necunoscută, sau, cel mult, citată după alţii.

Autorii turci pe cari am avut prilejul să-i cercetez pentru a completa adnotările lucrării de faţă, — nu închid drumul altor cercetări şi descoperiri. Afară de cronicari şi istorici, cari sunt citaţi în această lucrare, — Asîm Ismail, Atà Ahmed, Esad Mehmed, Evlià Celebì, Feraizzadè Mehmed Said, Feridun, Ahmed Gevad, Ahmed Gevdet, Hairullah, Izzì Süleiman, Nurì Mustafà, Mehmed Raşid, Selanikì Mustafà, Solaczadè, Subhì Mehmed, Mahmud Şevchet, Vasîf Ahmed, Vefic Ahmed şi alţii, — mai sunt sigur şi alte izvoare.

O mică încursiune, cu prilejul acestei lucrări, printre cronicarii şi istoricii turci, ne-a dat ocaziunea să constatăm existenţa mai multor însemnări privitoare la Ţările române la diferiţi

www.dacoromanica.ro

autori turci, cum sunt Chiatib Celebì, Hoğà Saadeddin, Asîc paşà zadè, Memhed paşà Fevzì, Silihdar Fîndîclîlî Mehmed, Ibrahim Erzerumì, Ebulfaruc, Naimà, Enver, Mustafà Nurì, Pecevì Ibrahim, Ahmed Lutfì, etc.

Tot aşa bogatul material de documente turceşti din Arhivele Statului, pe care am avut ocaziunea să le catalogez, conţine un inapreciabil tezaur în ce priveşte legăturile istorice ale imperiului otoman cu ambele principate, şi ne înfăţişează un teanc de acte şi documente care, — am avut prilejul să constatăm, — contrazic uneori lucrurile cunoscute din alte izvoare străine.

* * *

Adnotarea care urmează traducerea textului turcesc, este o modestă încercare de a lămuri nu numai punctele neclare ale textului, ci şi a pune la punct mai multe lucruri, neprecizate până astăzi, fie în ce priveşte ceremonialul cu care Domnii români erau primiţi la curtea califului otoman, fie alte raporturi politice.

In această lucrare cuvintele turceşti sunt transcrise cum ele sunt pronunţate în limba literară turcească.

Eram dator să urmez acest procedeu deoarece multe cuvinte din limba turcă, atât cele pur turceşti cât şi cele de provenienţă arabă sau persană, sunt introduse în limba română cu oarecare denaturare, cum este cazul cuvintelor: *acadeà* (în loc de *achidè*), *abdes (abdest)*, *avayet (avaid)*, *bimbaşà (binbaşî)*, *bohordar (buhurdan)*, *bulucbaşà (bölücbaşî)* *ciohodar (čuhadar)*, *cişmeà (ceşmè)*, etc.

Este un lucru cert că această denaturare o datorim în primul rând faptului că multe cuvinte sunt introduse în limba română scrisă după ce au fost întrebuinţate mai întâi în graiul vulgar şi, bine înţeles, pierzând de multe ori aspectul lor iniţial. Apoi scriitorii sau funcţionarii greci cari le-au transcris prima dată, n'au putut să redea toate sunetele alfabetului arab, deoarece corespondentul multor sunete lipsea în limba greacă, şi prin urmare erau nevoiţi să le dea după transcrierea

www.dacoromanica.ro

grecească. In sfârşit sunt cuvinte care au intrat în limba română prin mijlocirea altor limbi, unde ele erau denaturate.

In transcrierea sunetelor turcești am adoptat următoarele regule:

č pentru sunetul *c* din «cerc» *(čauș)*,
c pentru sunetul *c* din «codru» *(capù)*,
c pentru sunetul *c* din «cerc» înaintea literelor *i, î, e (cit, cîcmac, chece)*
ch pentru sunetul *ch* din «chemare» *(chehaià)*,
kh pentru sunetul *ch* din cuvântul german «Buch» *(Khurșid)*,
ș pentru sunetul *ș* din «șir» *(șehzadè)*,
ğ pentru sunetul *g* din «girant» *(hiğıet)*,
g pentru sunetul *g* din «gara» *(Galata)*,
g pentru sunetul *g* din «girant» înaintea literelor *i, î, e (Gìhad, duagî, gèzà)*
gh și uneori *h* pentru sunetul *gama* grecesc *(baghcè, bahcè)*,
î și uneori *â* pentru sunetul *î* din «sînt» *(îbrîc)*,
ö pentru sunetul *ö = oeu (möhür)*,
ü pentru sunetul *ü* german sau *u* francez *(bölüc)*,
ì pentru sunetul *i* accentuat dela sfârșitul cuvintelor *(ilcì)*,
à pentru sunetul *a* accentuat dela sfârșitul cuvintelor *(pașà)*,
è pentru sunetul *e* accentuat dela sfârșitul cuvintelor *(culè)*.

* * *

Din relatările cronicarilor, istoricilor şi călătorilor citați mai sus, reiese că învestitura Domnilor români cuprindea mai multe formalități, și anume:

1. Desemnarea de către Marele Vizir a unui candidat după moartea sau destituirea Domnului;

2. Incuviințarea Sultanului printr'un «*mugibingè amel olunà*» (să fie după cele zise mai sus);

3. Chemarea candidatului la curtea Marelui Vizir spre a-i comunica numirea sa ca Domn;

4. Primirea celui numit de către chehaiaua *(chethüdà)* Marelui Vizir;

5. Introducerea candidatului la Marele Vizir, înștiințarea oficială a numirii sale, îmbrăcarea cu caftan, prezentarea agentului diplomatic al Domnului, și sărutarea mâinii vizirului;

www.dacoromanica.ro

6. Intoarcerea noului numit spre conacul său, urcat pe cal, şi însoţit cu un cortegiu pompos;
7. Vizita, în drum spre conac, la Biserica Patriarhiei din Fanar, binecuvântarea dată de patriarhul ecumenic şi ungerea Domnului cu sfântul mir;
8. Vizitele oficiale la noul Domn făcute de patriarhul cu mitropoliţii, de nobilimea greacă şi de reprezentanţii străini;
9. Distribuirea de către Domn, în zilele următoare, a darurilor, acelora cari l-au ajutat ca să ajungă la demnitatea capătată;
10. Aducerea la conacul Domnului a semnelor domniei (două tuiuri şi un steag) de către *miralem* aga, însoţit de boierii trimişi de Domn; înmânarea steagului şi a tuiurilor şi distribuirea darurilor;
11. Primirea Domnului la Divanul Impărătesc, îmbrăcarea cu cuca şi caftan, şi audienţa la Suveran;
12. Intoarcerea dela Palat cu un alaiu pompos;
13. Vizita Domnului la Biserica patriarhală, înainte de a se întoarce la conacul său;
14. Primirea însoţitorilor la conacul domnesc şi distribuirea darurilor;
15. Trimiterea, a doua zi, de către Marele Vizir a diplomei cuvenite noului Domn;
16. Vizita Domnului la Marele Vizir, înainte de a părăsi capitala otomană, spre a-şi lua rămas bun;
17. Imbrăcarea cu caftan de rămas bun;
18. Plecarea Domnului dela Istambul cu o paradă pompoasă;
19. Onorurile date în drum la înapoierea Domnului în ţara sa.

* * *

Textul pe care îl publicăm astăzi şi adnotările ce-i urmează credem că aduc o modestă contribuţie pentru lămurirea unor legături de odinioară dintre imperiul suzeran şi Principatele care totuşi şi-au conservat neştirbit sufletul lor strămoşesc în mijlocul vremelnicelor moravuri impuse.

H. Dj. Siruni

Bucureşti, Iunie 1940.

www.dacoromanica.ro

TRADUCEREA TEXTULUI

I

(pagina 56 verso — 57 verso)

RECEPŢIA[1]) VOIEVODULUI[2]) VALAH[3]) LA DIVANUL IMPĂRĂTESC[4])

In cazul când Voievodul destituit al Valahiei, după repunerea sa în funcţiune[4 bis]), se găseşte în capitala Imperiului[5]), vine la Divanul Impărătesc[6]) în modul următor:

Anul 1131 Gemaz-ül-evvel 14, Marti[7]). — Dragomanul[8]), fiul lui Scarlat[9]), odată Voievod al Valahiei şi apoi prizonier la Nemţi[10]), vine la Divanul Impărătesc cu următorul ceremonial:

Se pune la dispoziţia sus zisului Voievod din grajdurile împărăteşti[11]) un cal cu harnaşament[12]), acoperit cu cioltar[3]); se dă lângă dânsul 2 esghì-oglani[14]) purtând cülahi[15]), şi 20 cai din grajdul Şadruan[16]) pentru suita sa; la miezul nopţii alaiul se duce la conacul sus zisului Voievod; mai sosesc 20 čauşi purtători de teber-uri[17]), peste 30 de čauşi din palat[18]) purtând meğveze-uri[19]), eminul čauşilor[20]) şi chiatibul čauşilor[21]); [alaiul] încalecă pe cai, şi după ce intră prin Bahcè-capù[22]), se opreşte lângă techie-ul Aidîn-oglù[23]). După ce un čauş[24]) aduce vestea pornirii Marelui Vizir[25]) din Seraiul său spre Palatul Impărătesc, [alaiul] se îndreaptă spre Poarta Impărătească[26]); suitele subaşî-ului[27]) şi ale lui asas-başî[28]) după ce salută pe Măria[29]) Sa [Marele Vizir], merg în întâmpinarea sus zisului Voievod şi îl conduc la Seraiul Impărătesc. In momentul intrării sale prin Poarta Impărătească [alaiul] salută pe chethüda-ul Marelui Vizir[30]). Apoi

[1] A se vedea numerele corespunzătoare din *Adnotări*, pag. 33 şi urm.

www.dacoromanica.ro

[alaiul] descalecă, de pe cai. Sus zisul Voievod e poftit să se așeze pe canapeaua dela intrarea porții [31]), suita sa stând lângă dânsul. Apoi emin aga și chiatib efendi îl ridică pe Voievod din locul său și îl conduc spre Vechiul Divanhanè [32]); se citește feth-i-șerif [33]); după ce se termină, emin aga și chiatib efendi, primind ordin, ridică pe sus zisul Voievod dela locul unde era așezat, conducându-l la Esghì-Divanhanè; ienicerul fuge la ciorba [34]); ziua aceea fiind zi de audiență [35]), chethüda-ul portarilor din Palat [36]) nu salută pentru ciorba; baș-čauș [37]) lasă [să cadă] liber trena robei; ienicerul se îndreaptă iute spre sus zisul Voievod și îl conduce, împreună cu suita sa, la Cubbè-capusù [38]), salutându-l; apoi trecându-l în partea stângă din Esghì-Divanhanè, îl așează într'un loc în apropierea Casieriei [39]); apoi [lumea] se adună la Divanul [40]) cu maslahatlî-i [41]); după ce se termină [audierea maslahatlî-ilor], se servește mâncare [42]); apoi čaușbași-ul [43]), emin aga, chiatib efendi ridică pe sus pomenitul Voievod dela locul său, trecându-l în partea dreaptă din Divanhanè; [voievodul] se îmbracă [acolo] cu caftan [44]); muhzir efendi [45]) pune Domnului cuca [46]), lucrată pe catifea roșie cu fir de aur și egreta [47]) albă fără balîcğil [48]); se îmbracă cu caftan de asemeni și boierii săi împreună cu suita; — în cazul când este fixată și audiență, atunci se îmbracă cu caftan; — în ziua aceia ienicerì-agasî [49]), cul-chethüdasî [50]) și chethüda-ul portarilor din Palat intră la audiență; cul-chethüdasî, sacsongîbașî [51]) și zagaragî-bașî [52]) stă în fața Bab-üs-Saadet-ului [53]); apoi vizirii [54]), čauș-bașî aga, chethüda-ul portarilor sosesc la Poarta cu Cupolă, bat în pământ cu toiegele lor [55]), stau câțiva pași înainte și primesc salutul [Voievodului], intrând și ei la audiența Majestății Sale; în momentul intrării Marelui Vizir [56]) și a vizirilor la audiență, emin aga și chiatib efendi ridicând pe sus zisul Voievod din locul său și conducându-l la Bab-üs-Saadet îl predau capugî-bașî-ilor; aceștia din urmă, luându-l de subțiori [57]), îl aduc la audiență [58]); numai 3 oameni din suita sa întră la audiență cu el; sus zisul Voievod iese apoi dela audiență; čaușlar emini și chiatib efendi merg înaintea [Voievodului] și îl conduc afară din Ortà-capù [59]) suindu-l pe cal; [Voievodul] este salutat lângă zidul de

www.dacoromanica.ro

Has-Furun [60]); după ieșirea hageghianilor dela Divan [61]), sus numitul Voievod este condus cu alai la locuința sa; înaintea sa merg subașî-ul [purtând] perișanì [62]), asas-bașî-ul süpürghe, iar oamenii de rând chece [63]), apoi čaușii din Palat, purtând meğveze-urile lor, apoi boierii și rudele suszisului Voievod cu caftanele îmbrăcate, apoi emin-i-čaușan și chiatib-i-čaușan, apoi oamenii creștini [64]) ai Voievodului cu calpacurile [65]) lor, 4 șatiri [66]); nu merge rechiab-solaghî [67]); 4 paji [68]) din palat mergând lângă el; 6 portari [69]) dintre băieții dela Palat [70]); 2 capu-chethüdasî [71]); 2 esghì-oglani dela Palat purtând cülahi; după el pajii săi [72]); alaiul format astfel merge spre conacul [Voievodului] [73]); dându-se fiecăruia cele prevăzute prin ceremonial, fiecare merge la locul său.

* * *

Spre a conduce pe Voievodul Munteniei și pe cel al Moldovei în țările lor respective [74]) îi însoțesc 2 oameni dela fiecare oğac; solacul nu merge; de asemeni din čaușii dela palat se numesc 2 inși.

II.

(pagina 57 verso)

STEAGUL [75]) DOMNILOR VALAH ȘI MOLDAV SE INMÂNEAZĂ DUPĂ CUM URMEAZĂ

In ultima zi a lunii Gemaz-ül-evvel din anul 1119 [76]), când s'a dat steag [77]) Voievodului Moldovei, Mihal bei [78]), s'au adunat la Palatul Impărătesc mir-i-alem aga [79]), teșrifatì efendi [80]), muhzir bașî, peșcheșgì aga [81]) și mataragî aga [82]) din oğacul portarilor [83]), sertughì-i-hassà [84]), duagî-ul čaușilor [85]), 15—20 din boierii și capù-chethüdalele susnumitului Voievod. Apoi punându-se steagul în vârful unui băț, mir-i-alem, mehter-bașî [86]), duagî-ul čaușilor, și tuggîlar bașî [87]) aga purtând meğveze-uri, și peșcheșgì și mataragî purtând üscüfi [88]), cu cântul muzicilor [89]), au pornit cu alaiu [90]) spre conacul sus numitului Voievod. După ce

www.dacoromanica.ro

au intrat, Voievodul i-a primit ieșind din camera sa. Au intrat apoi toți, și citețul, după obiceiu, a cetit rugăciunea. Apoi mir-i-alem a înmânat steagul Voievodului, şi acesta din urmă chethüdà-ului (capù-chehaià) său. Pe urmă după ce l-au îmbrăcat cu caftan, conform obiceiului, [alaiul] s'a ịntors.

III.

(pagina 58)

[INMÂNAREA STEAGULUI VOIEVODULUI VALAH]

De asemenea în anul 1131 [91]), Gemaz-ül-evvel 19, când s'a adus steag Voievodului Nicolai, nu s'a adunat, cum era obiceiul, la Palatul Impărătesc, nu s'a purtat meğvezè-uri, nici n'a cântat muzica. Muzica a cântat după ce [lumea] a ieșit din Bachè-capù.

IV.

(pagina 58)

[PLECAREA VOIEVOZILOR VALAH ŞI MOLDAV]

După ce se înmânează steagul Voievozilor valah și moldav, dela pornirea lor din Istambul [93]) până la sosirea lor în țările respective [94]), pe tot parcursul drumului, oamenii cari îi însoțesc, doi din fiecare oğac [95]), se adună și cântă nöbetul [96]) din ichindì [97]), și după terminare, ei aplaudă [98]) pe čaușul lor. Tot astfel se procedează în timpul șederii Voievozilor la Istambul, în toate zilele afară de cele de Marți și Joi.

V.

(pagina 93)

AVAETURILE [99]) DESTINATE ČAUŞBAŞÎ-ILOR

A. In timpul sosirii Voievozilor din Valahia și Moldova, după ce au îmbrăcat cuca:

1 blana [100]) de samur [101]),
1 dibà [102]),
1 čucà [103]).

www.dacoromanica.ro

B. Cu prilejul reînnoirii lui čaușbași aga, darurile trimise de Voievozii din Valahia și Moldova prin capu-chethüda-lele lor:
1 samur cu labe [104]), cu guler și manșete [105]),
1 blana de ermină [106]),
1 čucà,
1 dibà,

C. La numirea lui čaușbași aga și reînnoirea sigiliului, darurile trimise din Valahia și din Moldova cu numele de cudumiè [107]):
750 piaștri.

D. La reînnoirea sus zișilor Voievozi:
750 piaștri [108],
1000 piaștri [109]) drept contravaloarea unei blăni.

VI.

(pagina 93 verso)

DARURILE PRIMITE DIN VALAHIA

A. Cu prilejul Ramazanului [110]) [lui čaușbași aga]:
1 samur cu labe, cu guler și manșete.
lui chiatib efendi:
1 čucà,
1 cumaș,
50 piaștri.
lui emin aga:
1 čucà,
1 cumaș
piaștri... *(nu este indicat în text)*.

B. Cu prilejul de Hagîlar-Bairamî [111]) [lui čauș-bași aga]:
1 samur cu labe, cu guler și manșete.
lui chiatib efendi:
1 čucà,
1 cumaș,
50 piaștri.
lui emin aga:
1 čucà,
1 cumaș,
50 piaștri.

www.dacoromanica.ro

VII.

(pagina 94)

DARURILE DISTRIBUITE

La 5 Sefer 1139 [112]) cu prilejul reînnoirii în funcţiune a Voievozilor din Valahia şi Moldova [113]).

chiatibului čauşilor:
4 bucăţi de čucà,
1 bucată de cumaş,
150 piaştri.
eminului čauşilor:
4 bucăţi de čucà,
1 bucată de cumaş,
150 piaştri.
duagî-ului čauşilor:
1 bucată de čucà,
1 bucată de cumaş,
25 piaştri.
călăuzului čauşilor [114]):
... *(nu este indicat în text)*,
... *(nu este indicat în text)*.
25 piaştri.
čauşilor din oğac [115]):
100 piaştri.
mehterilor (în număr de 2):
20 piaştri.
yamachilor călăuzului [116]):
30 piaştri.
lui habergì čauş [117]):
10 piaştri.
lui odagî čauş [118]):
10 piaştri.
čauşilor de gardă dela Palat [119]):
30 piaştri.
lui tergeman-čauş [120]):
5 piaştri.

www.dacoromanica.ro

čaușilor de gardă:
50 piaștri.
čaușilor înaintași[121]):
câte 1 lira.
suitelor lui emin čauș și a lui chiatib efendi:
22 piaștri.
suitelor lui duagî efendi și a lui călauz čauș:
11 piaștri.

VIII.

(pagina 94)

[DARURILE CU PRILEJUL AUDIENȚELOR ȘI AL IMBRĂCĂRII CU CUCĂ]

In ziua de 15 a lunii Gemaz-ül-aher din anul 1151[122]) s'au dat tot aceste daruri cu prilejul sosirii la audiența împărătească[123]) și a îmbrăcării cu cuca [a Voievozilor[124]) din Valahia și Moldova] 1151 Gemaz-ül-aher 15.

IX.

(pagina 105)

DARURILE FĂCUTE CA AIDIÈ[125])

din partea capu-chethüda-ului valah[126]), čaușilor și ofițerilor din oğac, cu prilejul sărbătorilor de Ramazan din anul 1190[127]).

Tot astfel sunt distribuite darurile din partea capu-chethüda-ului moldav[128]).

chiatibului čaușilor:
75 piaștri,
čucà,
cumaș[129]).

www.dacoromanica.ro

eminului čaușilor:
75 piaştri,
čucà,
cumaș,
lui duagî efendi:
40 piaştri,
čucà.
lui călauz aga:
40 piaştri.
yamacului călăuzului:
25 piaştri.
mehterilor:
20 piaştri.
lui habergì čauș:
11 piaştri,
čucà,
cumaș.
lui odagî čauș:
10 piaştri.

X.

(pagina 151)

[ADRESA CĂTRE ȘEFUL GRAJDURILOR]

După ce se decide venirea Voievodului valah[130]) la Divanul Impărătesc[131]), se trimite următoarea adresă:

Onoratului șef al grajdurilor împărăteşti[132]),
Cu ajutorul lui Dumnezeu mâine, Marți, Voievodul din Valahia va veni la Divanul Impărătesc. Majestatea Sa a ordonat ca să pregătiți noaptea, la ora ... *(nu este indicat în text)*, la casa sus numitului Voievod, din grajdurile împărătești, un cal cu harnașament și acoperit cu abayi pentru urcarea Voievodului, și 39 de cai, cu șea și acoperiți cu covor[133]), pentru suita sa.
1188 Şaban 4[134]).

Tot astfel s'a procedat în luna Rebì-ül-evvel din anul 1196[135]).

www.dacoromanica.ro

XI.

(pagina 183 verso)

ADRESA [PENTRU] VOIEVOZII[136]) DIN VALAHIA ŞI MOLDOVA

Excelenţei Sale şefului grajdurilor împărăteşti[137]),
Cu ajutorul lui Dumnezeu s'a decis venirea Beiului din Moldova la Divanul Impărătesc. Se anunţă că Majestatea Sa a binevoit să vă ordone ca la ora ... *(nu este indicat în text)* noaptea[138]) să fie gata la conacul sus zisului Voievod, un cal cu harnaşament şi acoperit cu abayí pentru urcarea Voievodului şi 39 cai pentru ceilalţi ai săi[139]).
1196 Şaban 5[140]).

XII.

(pagina 183 verso)

AVAETURILE DISTRIBUITE

din partea Voievodului moldav[141]) čauşilor din oğac.
chiatibului čauşilor:
150 piaştri,
čucà,
cumaş.
eminului čauşilor:
150 piaştri,
čucà,
cumaş.
lui duagî efendi:
25 piaştri,
čucà,
cumaş.
lui călăuz aga:
25 piaştri,
čucà,
cumaş.

2*

www.dacoromanica.ro

yamacului:
30 piaștri,
čucà,
cumaș.
čaușilor din oğac:
100 piaștri.
mehterilor:
20 piaștri.
lui habergì:
10 piaștri.
lui odagî:
5 piaștri.
nöbetgi-ului din Palat:
11 piaștri.
servitorilor chiatibului și eminului:
22 piaștri.
čaușilor înaintași:
25 piaștri.
servitorilor duagî-ului și călăuzului:
10 piaștri.
iarăși servitorilor călăuzului:
3 piaștri.
iarăși čaușilor înaintași:
15 piaștri.

XIII.

(pagina 184 verso)

LISTA DARURILOR

distribuite de către Voievodul din Valahia [142]), reînnoit în funcțiunea sa, soldaților din oğac, cari îl însoțesc la plecarea lui din Constantinopol.

čaușilor din Divan-i-alì (3 inși):
fiecare zi ülüfe 240, de persoană 12,
prețul de 2 halate, 10 pentru fiecare, 20 piaștri,
prețul calului, 30 pentru fiecare, 60 piaștri.
servitorilor čaușului (o persoană):
fiecare zi ülüfe 50 piaștri,

www.dacoromanica.ro

prețul de 2 cai 20 piaştri.
Iar la întoarcere.
čauşilor (2 inşi):
100 piaştri,
čucà 8,
cumaş 20,
200 piaştri ca soldă pentru îmbrăcăminte (donluc = contravaloare de chilot).
servitorilor (o persoană):
50 piaştri.

* * *

După cum este indicat mai sus, Alteța Sa Voievodul Valahiei, începând din ziua înmânării tuiului[143]) şi steagului, plăteşte ca salariu[144]) zilnic la 3 din čauşii din Palat puşi sub dispoziția sa, sumele mai sus arătate. Nu se dau provizii. Din momentul plecării din Stambul până la intrarea în hotarele țării sale, se taie jumătate din salariu, plătindu-se numai cealaltă jumătate şi proviziuni. Contravaloarea halatului şi calului se plăteşte tot aci. La înapoierea lor se plătesc cuvenitele sume în numerar împreună cu čucà şi cumaş; apoi se trimite definitiv înapoi.

Aşa era prevăzut în registrele ceremonialelor împărăteşti.
S'a înscris la 1196 Rebì-ül-evvel 19[145]).

XIV.

(pagina 190 verso)

[INTOARCEREA LA CONAC]

Adaos despre întoarcerea Voievodului Moldovei[146]) la conacul său, după îmbrăcarea cu caftan.

La apropierea serii se formează alaiul format de teşrifatì efendi, chiatibul čauşilor, eminul čauşilor, 20 de čauşi, împreună cu chethüdà bei, 5—10 oameni din suita Voievodului cari s'au îmbrăcat cu caftan, şi Voievodul cu tacâmul său.

In apropiere de Ayà-Capù[146 bis]) se ceteşte rugăciunea[147]) de seară. Mâncarea[148]) se gustă pe cai.

www.dacoromanica.ro

Inchinarea[149]) de seară se face la cullucul[150]) din Fanar. Apoi [alaiul] ajunge la conac, unde se serveşte cafeaua. Pe. urmă fiecare merge la locul său.

1191 Şevval 9 [151]).

XV.

(pagina 190 verso)

LISTA AVAETURILOR

distribuite după 2 zile [de Domnul Moldovei [152])] în ziua de 1191 Şevval 11 [153]).

chiatibului čauşilor:
150 piaştri,
4 bucăţi de čucà,
10 bucăţi de cumaş.
eminului čauşilor:
150 piaştri,
4 bucăţi de čucà,
10 bucăţi de cumaş.
lui duagî efendi:
25 piaştri,
4 bucăţi de čucà,
10 bucăţi de cumaş.
lui călauz aga:
25 piaştri,
4 bucăţi de čucà,
10 bucăţi de cumaş.
yamacului de călăuz:
30 piaştri,
4 bucăţi de čucà,
10 bucăţi de cumaş.
čauşilor din oğac:
100 piaştri.
mehterilor:
20 piaştri.
čauşilor habergì:
10 piaştri.

www.dacoromanica.ro

čaușilor odagî:
5 piaștri.
lui tergeman čauş:
5 piaștri.
servitorilor lui emin aga [154]):
11 piaștri.
[servitorilor lui] chiatib efendi:
11 piaștri.
[servitorilor lui] duagî efendi:
4 piaștri.
suitei lui călauz aga:
5 piaștri.
čaușilor înaintași:
35 piaștri.
čaușilor de gardă:
25 piaștri.

XVI.

(pagina 190 verso)

[VENIREA DOMNULUI MOLDAV LA PALATUL ÎMPĂRĂTESC]

După ce se decide venirea Voievodului Moldovei [155]) la Divanul Impărătesc, se scrie și se trimite o adresă către șeful grajdurilor împărătești; treizeci de čauși purtând meğveze-uri, împreună cu chiatib efendi și emin aga, merg la conacul Voievodului, și luându-l din conacul său [pornesc la drum] cu alaiu de noapte; o mică așteptare lângă chiosc; Măria Sa [Marele Vizir] binevoiește să vie la palatul împărătesc; Voievodul Moldovei cu ai săi este condus la Palat, fiind salutat lângă zidul Has-Furun, de chethüda bei. La poarta din mijloc încă o așteptare. Apoi se cetește Feth-i-șeriful. Majestatea Sa, precedat de emin aga [intră] prin poarta de cubbè-i-hümaiun [156]); se face loc [Voievodului] pe lângă Măria Sa [Marele Vizir]. Apoi sunt conduși la Esghì-Divanhanè, unde se servește masa. Pe urmă [Voievodul] este condus de čauși purtând meğvezè-uri, de emin aga și de chiatib efendi spre conacul său. Apoi [Voievodul] a distribuit

www.dacoromanica.ro

complet avaeturile indicate mai sus. In această zi din partea Majestății Sale se dărueşte [Voievodului] un cal împodobit. Încalecă chiar pe acest cal.

1191 Şevval 8 [157]).

XVII

(pagina 195)

CEREMONIA IMBRĂCĂRII CU CAFTAN

a lui Caragea [158]), dragoman al Divanului, numit Voievod al Valahiei, în ziua de 3 a lunei Sefer din anul 1196 [59]).

După ce se hotăreşte numirea sa ca Voievod al Valahiei [160]), 20 čauşi din Palat, 20 čauşi din regiment, chiatibul čauşilor, eminul čauşilor, duagî efendi, călauz aga, casierul ceremoniilor Mehmed efendi, fiind toți de față, numitul Voievod vine la Paşà-Capusù, având ca intermediar pe intendentul portarilor (capuğular chethüdasî). Acolo se îmbracă caftanul; tot astfel se îmbracă capuchehaiaua şi capuoglan-ul [Voievodului]. Apoi venind [veste] din partea lui chethüda bei, încalecă toți pe caii lor, se formează alaiul, şi porneşte spre Fanar-Capusù. [Alaiul] se odihneşte acolo puțintel, apoi merge spre biserică, şi de acolo la conacul [Voievodului] [162]). După ce se serveşte cafeaua, se împart, după obiceiu, daruri fiecăruia, şi fiecare merge la locul său.

1196 Sefer 3.

XVIII

(pagina 195)

LISTA DARURILOR IMPĂRȚITE ČAUŞILOR ŞI OFIȚERILOR [163])

chiatibului čauşilor:
150 piaştri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaş.
eminului čauşilor:
150 piaştri,

www.dacoromanica.ro

4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
lui duagî efendi:
25 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
lui călauz aga:
25 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
yamachilor călăuzului:
30 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
čaușilor din oğac:
100 piaștri.
čaușilor înaintași:
25 piaștri.
mehterilor:
20 piaștri.
čaușilor habergì:
10 piaștri.
čaușilor odagî:
10 piaștri.
lui tergeman čauș:
5 piaștri.
suitei lui chiatib efendi:
11 piaștri.
suitei lui emin aga:
11 piaștri.
suitei lui duagî efendi:
5 piaștri.
suitei călăuzului;
3 piaștri.

* * *

Tot astfel sunt distribuite darurile čaușilor din oğac, când [Voievodul] vine la Inaltul Divan, spre a îmbrăca cuca.

www.dacoromanica.ro

XIX.

(pagina 195 verso)

[IMBRĂCAREA CU CAFTAN]

In ziua de 27 Gemaz-ül-evvel din anul 1196 [164]), Manol [165]), fiul lui Constantin, s'a îmbrăcat cu caftan ca Domn al Moldovei, în mod următor:

Măria Sa Marele Vizir Izzet Mehmed pașà a trimis pe al său selam-agasî [166]), spre a invita [pe Voievod] la Pașà-capusù [167]), în această zi de 27 Gemaz-ül-evvel din anul 1196, după ceremonialele în vigoare s'a îmbrăcat cu caftan; chethüda bei, reis efendi [168]), čauș-bașî aga sărută poala robei [169]) [Voievodului]; 20 čauși din Divan, 10 čauși din regiment [încalecă pe cai]; eminul čaușilor, casierul [170]) ceremoniilor, purtând turbane [171]), ies afară cu alaiu prin Bahcè-capù, spre a conduce [pe Voievod] la conacul său; după ce ajunge la poarta Fanarului, alaiul trece pe la biserica Patriarhiei și se oprește acolo un timp; apoi [alaiul] pornește la conacul [Voievodului], descalecă de pe cai, și intră în cameră, de fața fiind și maestrul de ceremonii; după ce se odihnește un timp acolo, se servește dulceața [172]) și cafeaua; apoi Voievodul merge la haremul [173]) său; pe urmă se împart fiecăruia avaeturile obișnuite; avaeturile împărțite čaușilor din oğac sunt următoarele.

1196 Gemaz-ül-evvel 27.

XX.

(pagina 195 verso)

LISTA DARURILOR IMPĂRȚITE [174])

chiatibului čaușilor:
150 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
eminului čaușilor:
150 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.

www.dacoromanica.ro

lui duagî aga:
25 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
čaușilor din oğac:
100 piaștri.
yamachilor čaușului:
30 piaștri,
4 bucăți de čucà,
10 bucăți de cumaș.
čaușilor din mehter:
20 piaștri.
iarăși:
10 piaștri.
čaușilor habergì
10 piaștri.
čaușilor odagî:
5 piaștri.
čaușilor de gardă și čaușilor înaintași:
25 piaștri.
15 bucăți de čucà.
servitorilor lui emin aga și ale lui chiatib efendi:
22 piaștri.
yamachilor călăuzului:
3 piaștri.
čaușilor tergeman:
5 piaștri.
servitorilor duagî-ului
5 piaștri.

XXI.

(pagina 196)

[IMBRĂCAREA CU CAFTAN]

In anul 1196, Șaban 5 [175]), Marți, după ce s'a decis venirea sus zisului Voievod [176]) la Divanul Marelui Vizir, spre a se

www.dacoromanica.ro

apleca şi a îmbrăca cuca, s'au îndeplinit următoarele ceremoniale:

Când se decide venirea [Voievodului] la Divanul Marelui Vizir, în şedinţa de noapte a Divanului, chiatibul čauşilor şi eminul čauşilor se duc la 6½ noaptea la conacul [Voievodu]-lui din Fanar, împreună cu 20 čauşi, şi cu cei 2 čauşi desemnaţi spre a-l însoţi; după ce este pregătit la ora 6½,[alaiul] se urcă pe cai la ora 7, şi însoţit de asasbaşî, vine repede la chiosc. In momentul când toţi sunt gata spre a primi salutul, era fixată primirea ambasadorului venit din Bukhara [177]) la Palatul Impărătesc spre a primi scrisoarea sa; mai vin 8 cai şi 8 čauşi; după ce s'a oficiat namazul de dimineaţă la Sultan-ğamì, a binevoit să vină Măria Sa [Marele-Vizir] împreună cu oaspetele; imediat după Mare Vizir intră la Palatul Impărătesc ambasadorul sosit din Bukhara; apoi este introdus Voievodul Moldovei; este [întâmpinat şi] salutat la Has-Furun; intră mai întâi ambasadorul din Bukhara, şi salută pe chethüdà-ul Marelui-Vizir; se aşteaptă acolo până la timpul Divanului; după ce se completează Divanul şi se serveşte mâncarea, vin la locul audienţei; se primeşte la audienţă întâi ambasadorul din Bukhara, şi apoi sus zisul Voievod, îmbrăcat cu caftan; după terminarea Divanului, amândoi sunt salutaţi lângă Fudlà-Furunù [178]); la sfârşitul Divanului mai întâi ambasadorul din Bukhara, apoi Voievodul Moldovei cu alaiurile [179]) lor respective pleacă la locurile lor.

www.dacoromanica.ro

APENDICE

XXII.

(pagina 231)

[CHELTUELI DE DRUM]

Extras din lista cheltuelilor de drum ale čaușilor cari călătoresc, din voința[180]) împărătească, în părțile din Anatolia și Rumelia, pentru afaceri importante:

la Bender[181])	50	piaștri
la Constanța	80	»
în Valahia și Moldova	20	»
la Brăila	20	»
la Chilia	15	»
la Hotin	50	»
la Chîl-Burun.	80	»
la Chilia Benderului din Marea Neagră	20	»

1189 Zilcadè 15[182]).

XXIII.

(pagina 93 verso)

AVAETURILE DATE ČAUȘ-BAȘÎ-ILOR

de patriarhii grec[183]) și armean[184]) cu prilejul numirii și al instalării lor, și cu ocaziunea sărbătorilor.

Din partea patriarhului grec:

chiatibului:

1 čucà,

1 cumaș.

eminului

1 čucà,

1 cumaș.

www.dacoromanica.ro

Din partea patriarhului armean:
chiatibului:
1 čucà,
1 cumaş.
eminului:
1 čucà,
1 cumaş.
Din partea patriarhului grec:
duagî-ului:
4 zărà[185]) čucà,
10 zărà cumaş.
călăuzului:
4 zărà čucà,
10 zăra cumaş.
Din partea patriarhului armean:
duagî-ului:
4 zărà čucà,
10 zărà cumaş.
călăuzului:
4 zărà čucà,
10 zărà cumaş.

Din partea patriarhului grec se dă lui chiatib efendi şi lui emin aga untdelemn într'un ulcior mic şi 10 ocale de masline tot într'un mic ulcior.

Se obişnueşte să se dea şi câte doi miei.

Cele însemnate mai sus se dau în fiecare an.

Din partea patriarhului armean iarăşi se dă în fiecare an câte un miel.

Se dă în acelaşi fel şi călăuzului şi duagî-ului.

1187 Muharrem 15[186]).

www.dacoromanica.ro

XXIV.

(pagina 94)

[LA NUMIREA PATRIARHULUI ARMEAN]

Patriarhul armean la numirea sa se îmbracă cu caftan la Inalta Poartă; se urcă [pe cal] din partea lui Chethüda bei; apoi merge imediat la biserică[187]), fiind condus de 7—8 čauși, pe care îi trimite înapoi dându-le câte un galben.
1195 Gemaz-ül-evvel 15.

* * *

Patriarhul armean acum câteva timp fiind mazilit la Brusa prin decret împărătesc, în locul său s'a numit episcopul [armean] din Brusa, care fiind condus de duagî efendi, desemnat ca mubașir[188]) lângă el, a îmbrăcat aici [la Constantinopol] caftan devenind patriarh[189]).
1195 Gemaz-ül-evvel 15[190]).

* * *

Avaeturile date čaușilor din oğac:

lui čauş-chiatibì efendi	50 piaștri
lui čauşlar emini aga	50 »
lui duagî efendi	20 »
lui călauz aga	20 »
yamacului său	10 »
lui habergì čauş	10 »
mehterilor	10 »
lui nöbetgì čauş	8 »
lui chiatib efendi	čucà, cumaş
lui emin aga	čucà, cumaş
lui duagî efendi	čucà, cumaş
lui călauz aga	čucà, cumaş

www.dacoromanica.ro

ADNOTĂRI

I.

1) *ameden :* cuvânt persan care însemnează sosirea unei personalităţi, şi solemnităţile cu prilejul acestei sosiri.

Amedì-i-Divan-î-hümaiun era directorul de protocol al Divanului împărătesc.

2) *voievodul :* autorul turc în însemnările sale întrebuinţează fie cuvântul de *voivoda*, fie acel de *bei* sau *voivoda-bei* spre a indica pe Domnii români.

Domnului i se mai dădea şi titlul de *mir*, cuvânt persan care însemnează *bei.* In ce priveşte formulele întrebuinţate în adresele către Domni, erau prevăzute în registrele de ceremoniale. Astfel, într'o colecţie de scrisori împărăteşti (F e r i d u n, *Meğmua-i-münşaat-üs-Selatin*, Vol. I, p. 13), găsim titlul oficial al Domnilor români întrebuinţat în firmanele respective.

« *Cădvet-ül-umerà-i-ül-millet-ül-mesihiè, umdet-ul-cüberà-üt-tayifet-ül-nusraniè, mukhaleset nişan, musadacat ünvan Bugdan şi Eflac voivodalarì — khutimet avachibehumà bil-khair — cablinè peyam-î-musadacat enğam ve chelam-î-musalemet ictisam iblagălà* ».

(« Făcând să sosească mesajul [nostru] săvârşit cu prietenie şi cuvântul [nostru] plin de salutări către voievozii moldav şi valah — ca sfârşitul zilelor lor să fie terminat cu bine — exemple printre notabilii naţiunii creştine şi susţinători ai celor mari ai naţiei lui Cristos, arătători de sinceritate, renumiţi prin fidelitatea lor) ».

Cu timpul această formulă destinată Domnilor români s'a prescurtat în modul următor: « Cădvet-ül-umerà-i-ül-millet-ül-mesihiè, umdet-ül-cüberà-üt-tayifet-ül-isaiè... », cum o vedem în firmanele păstrate în Arhivele Statului (H. Dj. S i r u n i, *Titulatura Domnilor Români*).

In graiul vulgar Domnii români mai erau numiţi de Turci *ghiavur-efendì*, — domn necredincios = nemusulman = creştin (R a i c e v i c h, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, Paris, 1822, p. 95).

3) *Valahia :* în text este întrebuinţat *Eflac ;* acest nume era dat de Turci Ţării-Româneşti, şi Bugdan pentru Moldova, după cum cuvântul *ulah* (=valah) era dat de obiceiu pentru locuitorii amândoror principatelor. Principatele, împreună, erau numite *Memlechetein* (Două Ţări) (H. Dj. S i r u n i, *Denumiri turceşti în limba română*).

www.dacoromanica.ro

4) *Divan-î-hümaiun:* Cuvântul *divan* vine dela limba persană și înseamnează registru, culegere de poezii, sala de audiență, consiliu, tribunal, curte, audiența publică la Sultan (Bianchi-Kieffer, *Dicționar turc-francez*, I, p. 897).

Divan-î-hümaiun este întrebuințat ca sinonimul curții împărătești otomane.

La data pomenită în document domnea Sultanul Ahmed al III-lea (1703—1730). El locuia în palatul dela marginea Stambulului, în locul unde Cornul de Aur se unește cu Marea de Marmara, și care se numește astăzi Sarai-Burnù. Incinta împodobită cu turnuri, care mai subsistă și până astăzi, cuprindea un mare număr de clădiri și chioscuri, repartizate în vastele grădini, cari, după revoluția din 1908 au fost deschise publicului; Sultanii au locuit în acest palat, până când Abdül Megid a construit în 1853 vastul și frumosul său palat din Dolmà Bahcè. (Col. Lamouche, *Histoire de la Turquie*, 1934, Paris).

Seraiul împărătesc mai era numit *Enderun-î-Hümaiun* (Interiorul Impărătesc). Era construită pe aceia colină pe care Dionisie o numește *Bosphorion*, Plinius *Chrysoleras (=Chrysogheras)*, iar Solinus *Ligos*, și era înconjurată de un zid lung de 3 ½—4 mile, având 7 intrări: a) *Bab-î-hümaiun* (Poarta Impărătească), care era intrarea principală; b) *Soüc-cesmè capusù;* c) *Demir-capusù;* d) *Yalî-capusù;* e) *Top-capusù;* f) *Balîc-hanè-capusù;* g) *Otluc-capusù* (Ingigian, *Geografia celor patru părți ale lumii*, Partea I, Vol. V, p. 120).

Serai-ul împărătesc era alcătuit de 3 incinte deosebite cu intrarea lor respectivă, — poarta cea mare, în fața Sfintei Sofie, numită *Bab-î-hümaiun* (Poarta Augustă); poarta din mijloc, *Bab-üs-Selam* sau *Ortà-capù*, care conducea la Divan; a treia poartă, numită *Bab-üs-Saadet* (Poarta Fericirii) sau *Ič-capusù* care se deschidea chiar deasupra apartamentelor Sultanului și care se mai chema *Arz-capusù* (Poarta Jalbelor), de oarece acolo se prezintau jalbele către Sultan (Bianchi-Kieffer, II, 438). (Vezi cuvintele respective la notele 26, 59 și 53).

La aceasta dată (1131=1719) Marele Vizir era Damad Ibrahim Pașà Nevșehirlì.

4 bis) *mucarer:* înnoirea domniei este cunoscută în literatura istorică română sub numele de *mucarer*. In timpul lui Radu Vodă Leon (1165—1669) au înființat Turcii obiceiul confirmării Domniei din 3 în 3 ani (mucarer mare), când Domnul trebuia să meargă la Poartă « să sărute mâna Impăratului, să-și înnoiască Domnia » (N. Iorga, *Istoriile Domnilor Țării Românești*. Cronica lui Const. Căp. Filipescu, p. 159).

Afară de marele mucarer, mai era o confirmare din an în an (micul mucarer), pentru care nu era nevoie să meargă Domnul la Poartă, ci Sultanul trimitea Domnului, în schimbul unei sume de bani, caftanul și firmanul de reînnoire (D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Adamescu, p. 70).

www.dacoromanica.ro

Ceremonia micului mucarer este descrisă de Gheorgachi în felul următor:

« Unul din boierii cei mai aleşi ai Ţarigradului care însoţea caftanul, trăgea la mânăstirea Galata. A doua zi, ieşea Domnul întru întâmpinarea caftanului, însoţit de alai, « câte doi, câte trei în şireag », având în frunte pe hatman şi pe aga. Alaiul se oprea la « ceardacul lui Mihai-Vodă », pe dealurile dintre Nicolina şi Cetăţuia, lângă Iaşi. Lângă acest ceardac istoric se făcea un cort domnesc, după modelul turcesc. Dregătorul turc purta pe braţele întinse caftanul şi blana de samur trimise dela împărăţie. Domnul lua întâiu hatişeriful, îl săruta, îl ridica în dreptul capului, îl punea apoi « la sân »; îmbrăca blana şi pornea alaiul mai departe în cântecele muzicilor turceşti şi în sgomotul clopotelor dela biserici, până se oprea la scările palatului domnesc. Aci se scoteau tuiurile, sub care se înjunghiau doi berbeci « pentru unŭ semnŭ de biruinţă » (Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial*, pp. 85, 271—272).

Mucarer-ul astfel a devenit un dar, ca un fel de supliment de tribut. Domnilor instalaţi în scaun, în fiecare an li-se făcea câte o nouă învestire, şi de trei în trei ani o învestire cu mai multă solemnitate, care îi costa mulţi bani, şi ei la rândul lor au pus acest bir pe ţară sub aceeaşi numire de mucarer (*Enciclopedia Română*, Sibiiu, 1904, III, p. 339).

5) *Capitala imperiului:* autorul aici întrebuinţează *Devlet-î-aliè Istambul* (Stambul-ul înaltului Stat) pentru capitala otomană. In alte locuri din lucrarea sa mai sunt întrebuinţate *Istambul*, *Der-Aliè* (Poarta Inaltă), *Der-Saadet* (Poarta Fericirii), *Asitanè* (Pragul), toate pentru a indica capitala imperiului otoman.

In textele turceşti sunt întrebuinţate şi alte expresiuni spre a arăta capitala ţării: *Asitanè-i-aliè* (Pragul Sublim), *Asitanè-i-Saadet* (Pragul Fericirii), *Asitan-î-al-Osman* (Pragul Dinastiei lui Osman), *Dar-ül-khilafet* (Poarta Califatului), *Paitaht-î-Dövlet-i-Osmaniè* (Capitala Statului Otoman), *Constantiniè* (Constantinopole), acest din urmă fiind întrebuinţat exclusiv pe monete.

6) *primirea Domnului:* de sigur că ceremonialele cu care au fost primiţi Domnii Români în curtea împărătească din Stambul, s'au schimbat în decursul secolelor.

D. Cantemir ne arată următoarele faze:

1. Dela Dragoş-Vodă, întemeietorul Moldovei, până la Ştefan cel Mare, cât timp Moldova a fost liberă, s'a observat totdeaunâ dreptul de succesiune;

2. Acest obiceiu rămăsese sfânt chiar sub Turci până s'a sfârşit neamul Dragôşeştilor;

3. Stingându-se neamul acesta, până în timpul Movileştilor, s'a lăsat de către Turci libera alegere a Domnilor de către fruntaşii ţării;

4. Moldovenii au ţinut totdeauna să aleagă Domnitor dintre fiii sau rudele Domnitorului decedat.

5. După împotrivirea lui Ioan Armeanul şi trădarea lui Aron, Turcii şi-au rezervat întâi întărirea domnitorului, apoi şi alegerea lui, cu

www.dacoromanica.ro

condiţia, totuşi, ca accesul la tronul Moldovei să fie rezervat fiilor de Domni;

6. După răzvrătirea lui Miron Barnovschi, legea aceasta nu numai a căzut în desuetudine, dar însăşi demnitatea de Domn a fost scoasă în vânzare de către Poartă şi dată la mai mulţi străini (D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Adamescu, p. 48).

Deşi amestecul Turcilor în numirea Domnilor români data ceva mai de mult — după împotrivirea lui Ioan-Vodă Armeanul (1574) şi mai accentuat după răzvrătirea lui Miron Barnovschi (1699) — totuşi aplicarea ceremonialului instalării cu fastul caracteristic otoman (ceremonia învestirii la Constantinopol, a menzilului, pe drum dela Constantinopol la Iaşi sau Bucureşti şi aceea a cetirii hatişerifului la reşedinţa scaunului domnesc) datează numai dela începutul secolului al XVIII-lea, odată cu primii Domni fanarioţi, consideraţi ca reprezentanţi supremi ai Sultanului în ţările româneşti. Mai târziu, în 1832, M. Sturza îmbracă pentru prima dată hervaneaua în locul cabaniţei şi fesul în locul cucei (Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 84).

Primirea Domnilor români în curtea otomană se făcea cu un deosebit fast începând chiar din secolele trecute.

Astfel, Sultanul Suleiman a primit în 1530, spune Mignot, pe Voievodul moldav, cu multă distincţie. Lui s'a dat roba de onoare ce nu se acorda decât celor mai mari ai imperiului şi cuca sau egreta de pene pe care numai prinţul Moldovei dintre toţi creştinii avea dreptul să o poarte. Suleiman a adăugat serbărilor pe care le-a dat în onoarea acestui prinţ şi circumciziunea celor 3 fii ai Sultanului, pe care îi avea din concubinele sale (M. Mignot,. *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1773, I, p. 502).

In 1538 Ştefan-Vodă Lăcustă, la instalarea sa ca Domn al Moldovei, a primit dela Sultan (Suleiman I) cuca, caftan, toba, ţimbal, tuiuri şi steag, insemnele demnităţii (Jean Marie Jouanin et Jules van Gaver, *Turquie*, 1840, p. 141).

Un cronicar turc pomenind fuga din ţara a lui Petru-Vodă [Cazacul], Domnul Moldovei (August-Octomvrie 1592), spune că « în locul lui s'a numit ghiaurul Araun (=Aron) fiul lui Alexandru », « care a plătit dările, a distribuit darurile, a îmbrăcat *bürk* (bonet de pâslă albă purtată de ofiţerii Sultanului Orhan), a sărutat mâna şi a plecat » (Selanikì Mustafà, *Tarih*, 1281 [1864], p. 301).

In anul 1611 Sultanul trimite pe Ibrahim Paşa la Radu Mihnea-Vodă, Domnul Ţării Româneşti şi la Ştefan Tomşa-Vodă, Domnul Moldovei, cu scopul de a le aduce caftane, « vestminte de pănură întrâurită, care Sultanul le trimite principilor ce stau sub puterea sa, în semn de mare favoare » (J. Baret, *Histoire des troubles de Moldavie*, în « Tezauru de monumente istorice », II, 1863, p. 41).

Călătorul italian Giovanni-Battista Donato povesteşte audienţa la Sultan a lui Duca (Domnul Munteniei 1674—1678 şi al Moldovei

www.dacoromanica.ro

1678—1684). Vodă merge întovărăşit de 200 de persoane, purtând calpace şi haine de brocard împodobite cu blănuri scumpe. In mulţimea aceasta sunt slujitori de curte, copii de casă, boieri. Intre ei, Duca apare pe un cal frumos, într'un veşmânt de ceremonie veneţian din brocard de aur pe fond alb şi împodobit cu soboli. Intrând în Seraiul cel mare, e primit de ambasadorii străini. Trece apoi la Divanul Vizirilor unde i se dă caftan pentru dânsul. La Sultan intra numai el şi Marele-Vizir, Aga Ienicerilor şi un « Vizir de bancă ». Ce s'a petrecut în audienţa lui Duca la Sultan, numai el a ştiut. Iese de acolo cu sceptrul aurit, cu buzduganul bătut cu nestimate, care servea nu numai ca baston de mareşal, ci în mâna Domnului avea o altă întrebuinţare: un boier putea fi bătut, dar numai cu buzduganul domnesc. I se dă acum o masă de Marele Vizir, şi apoi — încă un fel de a onora pe Domn — în faţa lui se face plata Ienicerilor, ceea ce-i procură mijlocul de a-i trece în revistă. Acum în curte el apare pe un cal dăruit de Sultan, în veşminte bogate, pe umeri cu caftanul ce i-a fost dăruit. Şi îndată după aceea vin Turcii să-i facă cinste: 300 de čauşi cu turbane mare de paradă. După ei, oamenii suitei: 30 de paji ai Sultanului, în haine de ceremonie, cu cuca de argint şi mici halebarde. (N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, II, pp. 70—71).

Voievozii din Valahia şi Moldova (din sec. XVIII-lea) erau trataţi la curtea împărătească în acelaşi fel ca Domnii ereditari ai principatelor din secolele precedente. Ei primeau un bonet (cuca) împodobit cu un panaj şi o robă din postav roşie, cu o blană de jder (cabaniţă). Audienţa lor nu era decât un act de omagiu. Ei făceau trei prosternaţii înaintea tronului. Altă dată ei erau datori să rămână necontenit tăcuţi. Voievodul Mihail Ghica fu primul, care a avut permisiunea de a vorbi suveranului, dar el s'a mărginit să facă urări pentru prosperitatea Sultanului (d'Ohsson M. de Mouradja, *Tableau général de l'Empire Ottoman*, Paris, 1788—1824, Vol. VII, p. 500).

Până în timpul lui Nicolae Mavrocordat (†1716), Domnii români erau trataţi de Poartă cu mai multă distincţie şi nu erau obligaţi a se înjosi înaintea Turcilor; purtau pe cuşma lor un diamant şi o pană de erodiu asemănătoare celei purtate de Sultan. Apoi s'a renunţat la aceste prerogative, astfel încât Domnii au început să nu mai poarte această egretă decât în tablourile pe care le comandau pentru biserici « unde ei sunt siguri că nu intră Turcii » (Raicevici, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, p. 94).

Constantin Daponte, secretarul Domnului Constantin Mavrocordat, are în « Istoria Geografică » a sa, — lucrare scrisă în versuri cam pe la 1760, — un pasagiu de 56 versuri în care descrie învestitura la Constantinopol, a lui Ioan Mavrocordat, Domnul Moldovei (1743—1747).

Rareori s'a numit un Domn român, fără să fi făcut ceremonia învestiturii în capitala împărăţiei otomane.

După trei ani a Domniei lui Ioan Teodor-Voievod (1758—1761), « lucrarea dumnezeeştii pronii au adaos o întâmplare ca acasta, că

www.dacoromanica.ro

însuşi prea puternicul împărat Sultanul Mustafà, din năstav dumnăzăescu, vrândŭ să mângâe bătrâneaţile bătrânului Ioan Voevod pentru slujbele sale, au poruncitŭ de s'au datŭ domniia Moldovei, fiiului său celui mai mare, Grigorie Voevod [Callimachi]» (*Condica lui Gheorgachi*, publicată de Dan Simonescu, p. 271).

Vorbind despre ceremonia îmbrăcării cu caftan a Domnului Grigore-Vodă Callimachi în 1761 chiar la Iaşi, un martor ocular, abatele Ruggiero Giuseppe Boscovich, relatează că într'o seară din Iulie 1761, în care călătorul ajunsese la Frumoasa, a sosit şi trimisul care a adus caftanul şi celelalte daruri dela Sultan, urmând ca în dimineaţa următoare să se facă ceremonia oficială a cetirii diplomei de confirmare.

« Şedea Domnul, scrie el, pe o frumoasă sofa, stând în picioare fratele său ca şi ceilalţi, afară de un Turc, secretarul său pentru limba turcă, care stătea în colţul opus sofalei pe perna sa şi altul, care stătea afară de covor. Văzui că după ce-şi lua cafeaua cu dulceţi şi parfumuri, se sculă şi merse spre caftan şi o frumoasă blană trimeasă lui de marele Sultan, pe care şi o pune pe spate, şi după ce primi decretul de confirmare, ducându-l la frunte şi la piept, apoi se întoarse în cortul său şi stând în picioare i se ceti cu voce tare de către secretarul turc firmanul... După cetire fu condus înaintea unui cal măreţ, acoperit cu un foarte bogat valtrap, făcut cu totul din broderii de aur cu foarte bogate şi frumoase garnituri, un dar al marelui Sultan » (*Giornale di un Viaggio da Constantinopoli in Polonia*, după traducerea românească în « Buletinul Ion Neculce », Iaşi, 1928, pp. 231—233).

Un raport diplomatic adresat Ministerului Afacerilor Străine din Paris, cu data de 16 Martie 1767, pomeneşte că în ziua de 10 Martie Domnul Moldovei (Grigore-Vodă Callimachi) a primit cuca, la 12 Martie a luat în primire tuiurile, iar în ziua de 15 Martie a plecat la locul său de reşedinţă (Hurmuzaki, *Supliment*, I, 1, p. 743).

Această solemnitate a fost păstrată până în primul sfert al secolului trecut.

Când Poarta Otomană a numit ca prinţ al Valahiei pe Constantin Caragea, învestitura lui s'a făcut cu aceleaşi ceremonii ca şi la numirea unui vizir. Cuca a fost aşezată pe capul său de un ofiţer ienicer, iar caftanul de onoare i-a fost prins de către Marele Vizir, care a admis apoi să depună jurământul de credinţă. Dela Serai el a mers la Biserică, unde a primit dela Patriarh titlul de uns al Domnului, cum era obiceiul altădată la învestitura împăraţilor greci (Comte de Auguste de Lagarde, *Voyage de Moscou à Vienne*, Paris, 1824, p. 214).

Descriind ceremonia de învestitură în 1818—1819 a lui Mihail Suţu Vodă al Moldovei şi a lui Alexandru Suţu Vodă al Munteniei, J. M. Lejeune, fost profesor particular al Domnului Moldovei, ne relatează următoarele: « A doua zi după numirea sa, un demnitar superior, merge, în numele Marelui Vizir şi îl conduce la Poartă pe noul Domn, care, la aceasta primă dată, e urmat numai de o mică suită, călare. Marele Vizir, îi remite învestitura domniei, şi îl îmbracă pe Domn cu un *caftan*,

www.dacoromanica.ro

— un fel de manta cu flori de aur, care la Turci este un semn de onoare. Intreaga sa suită, care de asemenea a primit caftane, îl conduce iarăşi pe Domn la conacul său. El primeşte apoi, rând pe rând, într'un interval de câteva zile, *tuiurile*, *steagurile* şi *hangerul*, adică sabia împodobită cu diamante. Fiecare din aceste obiecte aduse de demnitarii Palatului sau ai Porţii, este însoţit de un cortegiu mai mult sau mai puţin numeros, pe care Domnul îl primeşte fie şezând pe un divan, fie în pragul conacului său. Domnul este complimentat de ai săi şi de demnitari pomeniţi şi de alţi împiegaţi ai guvernului, de fiecare dată când primeşte ceva, şi distribue acestora, prin cămăraşul său, daruri mai mult sau mai puţin bogate. Ceremonia cea mai importantă este audienţa dată de Sultan de pe tronul său, când, după reverenţele pe care le face Domnul Sultanului, primeşte o bogată şi scumpă blană. Acest obiceiu care pare în mare contradicţie cu mândria musulmană, vine, după cum mi s'a spus, de acolo că Sultanul Suleiman întorcându-se odată dela vânat, a găsit pe Bogdan, Domnul Moldovei, care venise să-l recunoască fiind suzeranul său. Acest demers fu atât de plăcut împăratului turc, că a pus să-l îmbrace pe noul său vasal cu propria sa blană. Domnul mai primeşte *cuca* sau « casca de ieniceri » împodobită cu o frumoasă pană de struţ, şi se reîntoarce cu un alaiu numeros, dintre care numai puţini au putut să pătrundă în sala de audienţă, — obiceiul, în orice caz, nu admite mai mult de zece (J. M. Lejeune, în adnotările din traducerea lucrării lui Raicevici, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, Paris, 1822, p. 89).

La numirea în 1822 a lui Grigore Ghica Vodă ca Domn al Ţării Româneşti şi a lui Ioan Sandu Sturza ca Domn al Moldovei, îmbrăcarea cu caftan a noilor Domni s'a făcut însă într'un cadru ordinar, şi nu s'a încuviinţat nici alaliul obişnuit, nici ceremoniile religioase de altă dată pentru binecuvântarea Domnilor (*Jurnalul mergerii boierilor deputaţi în Ţarigrad*, în *Letopisețele*, III, pp. 446—447). Această renunţare a tradiţiilor de altă dată au dat loc mai multor interpretări. In raportul său către rege cu data de 18 Iulie 1822 von Miltitz scria dela Constantinopol că Poarta se temea de o mişcare populară într'un moment atât de critic (N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 653); tot aşa şi consulul francez Tancoigne scria dela Bucureşti către Montmorency cu data de 23 Iulie că Poarta n'a vrut să dea Ienicerilor un pretext de agitaţie şi desordine încuviinţând alaiurile pompoase de altă dată (Hurmuzaki, XVI, p. 1057). Astfel încât învestitura Domnilor s'a făcut tocmai la Silistra.

7) *data de 1131 Gemaz-ül-evvel 14:* corespunde cu data de 4 Aprilie (24 Martie st. v.) 1719. Gemaz-ül-evvel este a V-a luna a anului din Hiğret (I. Muharrem; II. Sefer; III. Rebì-ül-evvel; IV. Rebì-ül-aher; V. Gemaz-ül-evvel; VI. Gemaz-ül-aher; VII. Regeb; VIII. Şaban; IX. Ramazan; X. Şevval; XI. Zilcadè; XII. Zilhiğgè). Luna Muharrem din anul 1131 începând la 24 Noemvrie 1718, 14 Gemaz-ül-evvel cade în 4 Aprilie anului 1719.

www.dacoromanica.ro

Datele din Hiğret sunt socotite după tabela lui Hans Lietzmann (*Zeitrechnung der römischen Kaizerzeit, des Mittelalters und der Neuzeit*. Berlin, 1934. Colecția Göschen, 1085).

Totuși trebue să adăugăm că în ce privește preschimbarea datelor din Hiğret în acele din era creștină, diferitele tabele nu ne dau același rezultat.

8) *tergeman:* cuvânt arab care înseamnă interpret; este trecut în limbile străine sub forma de *dragoman*, *drogman*, *terziman*, iar în limba armeană în acela de *targman*. Fiecare ambasadă sau misiune străină din capitala otomană avea tergeman-ul său, după cum și în organizația ienicerească existau interpreți sub numele de *tergeman-čaușü*. In ce privește marele dragoman *(baștergeman)* sau dragomanul Divanului *(Divan-tergemanî)*, el era un fel de ajutor pe lângă ministrul de externe, — Reis efendi *(vezi și nota 168)*.

Marele Dragoman mai era numit *tergeman-bașî* (*Dicționar Mallouf*, p. 300).

Pronunțarea cuvântului *tergeman* se diferă dela autor la autor. Astfel Șemseddin Samì în *Camus*-ul său îl transcrie *tergeman*, « Dicționarul Meynard » (p. 454) *tergüman*, Bianchi-Kieffert (p. 481) *terğümàn* și *tergiman*, Sermed Muhtar Alus *terğüman*, N. Mallouf (I, p. 300) *terğüman*, etc.

Afară de dragomanul Porții, mai erau *sefaret tergimanî*, interpreții ambasadelor străine; *vilayet tergemanî*, mijlocitorii între guvernatorii din provincii și consulatele străine; *tersanè tergemanî*, dragomanul amiralității, la care funcție erau chemați tot Greci din Fanar (*Camus*, p. 395; Bianchi, I, 481).

Pentru că Turcii erau opriți prin legea lor de a învăța limbi străine, și cum relațiunile politice cereau imperios rezolvirea afacerilor externe, să institui slujba de Dragoman. Grecii fiind foarte numeroși la Constantinopol și știind limbi mai multe, mai ales italienește, pe atunci limba diplomatică, pe de alta fiind apți pentru afaceri, fură ocupatorii acestei sarcini (O[ctav] L[ecca] în *Enciclopedia Română*, II, p. 213).

Postul de Mare Dragoman deveni cel mai însemnat post din toate ministerele turcești, întrucât prin el se țeseau firele politice ce legau pe Turci cu celelalte popoare. Cel dintâi Mare Dragoman fu Panait Nicusia (în 1673); după el se înalță la o mare vază Alexandru Mavrocordat Exaporitul care negociază vestitul tratat de pace dela Carloviț din 1699, trădând pe Turci și înlesnind cedarea către Nemți și a Transilvaniei, contra principiului tratatelor: *uti possidetis* (A. D. Xenopol în *Enciclopedia Română* a lui Dr. C. Diaconovich, II, Sibiu, 1900, p. 380).

In timpul zis al Fanarioților Domnia românească era fără îndoială înjosită prin aceea că, afară de oamenii cari domniseră și mai înainte, nu putea să ajungă cineva la scaunul din Iași sau din București fără să fi fost Mare Dragoman (N. Iorga, *Istoria Românilor*, ed. a X-a, 1937, p. 353).

www.dacoromanica.ro

Totuşi părerea că Domnii trebuiau să fi fost mai întâi Mari Dragomani nu poate fi susţinută ca o condiţie sine qua non. Nici Mihai Racoviţă, nici Constantin Mavrocordat, nici Constantin Racoviţă şi alţii n'au trecut pe la această demnitate înainte de a fi numiţi, deşi au avut Domniile cele mai lungi (V. Mihordea, *Politica orientală franceză*, etc., Bucureşti, 1937, p. 50).

In orice caz ideea guvernării în Principate prin Mari Dragomani era foarte ingenioasă şi plină de simţ politic, deşi Turcii au numit poate pe Nicolae Mavrocordat, întâiul Fanariot fără intenţia de a inaugura un nou sistem, ci din dorinţa de a acorda o răsplată Exaporitului, tatăl acestui Domn (N. Iorga, *Cultura română sub fanarioţi*, 1896, Bucureşti, pp. 67—68).

Ideea atribuită Turcilor de a se hotărî a « rupe cu Domnii pământeni şi a trimite în Principate Fanarioţi » e o invenţie modernă, care nu rezistă la analiza evenimentelor. După Nicolae Mavrocordat urmează în Moldova nu un Fanariot, ci Dimitrie Cantemir. In Muntenia după Brâncoveanu urmează Ştefan Cantacuzino care nu vine din Fanar. Mihail Racoviţă, cumnatul lui Dim. Cantemir, e iarăşi Domn pământean. Trecerea s'a făcut pe nesimţite dela un regim la altul şi Ţările l-au acceptat pentru două motive: Intâi că religia era aceeaşi. Al doilea că în certurile pentru tron, între boieri şi ţară, Domnul trimis dela Poartă, pe lângă autoritatea cu care era învestit din mâinile Sultanului, aducea şi un fel de potolire a tuturor rivalităţilor locale (V. Mihordea, *loc. cit.*).

Se pare că la un moment dat s'a gândit rezervarea demnităţilor de Mare Dragoman sau de Domn unor anumite familii de Fanarioţi.

Astfel istoricul Gevdet descriind evenimentele din primul sfert al secolului trecut şi activitatea faimosului Halet efendi, spune că, după instigaţiunile acestuia, Sultanul a dat o poruncă cu data de Ianuarie 1819, prin care dreptul de a fi numit Domn sau Mare Dragoman se rezerva exclusiv următoarelor 4 familii de Fanarioţi, — Moruzi, Calimachi şi cele 2 ramuri ale familiei Suţu, — spunând cu acest prilej că numele Suţu vine din cuvântul turcesc *sutğu* (lăptar) (Gevdet, *Tarih*, Vol. XI, p. 153).

Englezul Goadvin James care a descris uniformele vechi ale Turcilor, publică şi un tablou, reprezentând un *baş-tergeman* (vezi la traducerea lucrării sale: *Eschi türc chiyafetleri ve güzel ghiyim tarzlari*, Istanbul, 1932—1933, tablou 11).

9) *Scarlat zadè tergeman = Dragoman fiul lui Scarlat :* Este de sigur vorba de Nicolae Mavrocordat, care după ce a stat închis la Braşov, în Ianuarie 1719 a reluat domnia. Cronicarul turc îl numeşte « fiu de Scarlat », pe când este ştiut că Nicolae Mavrocordat era fiul lui Alexandru Mavrocordat, Exaporitul.

Este interesant că şi la alţi istorici turci Nicolae (Mavrocordat) este pomenit ca fiul lui Scarlat. Astfel un cronicar, pomenind litigiul între Domnul Moldovei Mihail [Racoviţă] şi « Nicolae fiul lui Scarlat »,

www.dacoromanica.ro

Domnul Munteniei, — scaunul acestuia din urmă fiind râvnit de Mihail, — spune că această discordie între cei doi Domni, fiind dăunătoare intereselor ţării, Inalta Poartă a destituit pe Mihail, — care îşi terminase perioada sa de Domnie, — l-a invitat să vie în capitala otomană spre a locui în conacul său din Curù-Ceşmè, şi a numit în locul lui pe « Grigoraşco, fiul lui Scarlat », care servea la Divanul împărătesc ca dragoman de 10 ani, cu un mare devotament (Ismail Asîm, *Tarih*, p. 409).

Istoricul Raşid vorbind despre destituirea şi închiderea voievodului Mihail (Racoviţă), fiind bănuit drept complice cu Ruşii la uciderea a 2.000 de soldaţi suedezi la Cernăuţi, spune că s'a destituit în ziua de 8 Şevval 1121 (Noemvrie 1707) şi în locul său s'a numit Dragomanul Divanului împărătesc Nicolae « fiul lui Scarlat » (Raşid, *Tarih*, II, p. 55).

Tot acest autor pomenind plecarea Domnului Moldovei, Nicolae, către reşedinţa sa, şi înapoierea fratelui său Ianache, care ţinea caimacămia scaunului, îl numeşte pe Nicolae, « fiul lui Scarlat » (Raşid, *Tarih*, II, p. 88).

Un alt istoric turc pomenind moartea lui Nicolae Mavrocordat, Domnul Munteniei, îl numeşte tot « fiul lui Scarlat » (Subhì Mehmed, *Tarih*, 1199 [1784], p. 14).

Tot astfel vorbind despre Constantin-Vodă Mavrocordat, fiul lui Nicolae-Vodă, un alt istoric îl numeşte « fiul fiului (nepotul) lui Scarlat » (Izzì Suleiman, *Tarih*, p. 6).

Tot acest istoric turc pomenind nemulţumirea Inaltei Porţi despre activitatea Domnului Moldovei, Grigore (Ghica) şi al Munteniei, Constantin (Mavrocordat), şi schimbarea demnităţilor între ei în Aprilie 1733, spune că [acesta din urmă] era din « fiii lui Scarlat » (Izzì Suleiman, *op. cit.*, p. 153v—154).

Cronicarul turc Feraiz-zadè Mehmed şi el spune că « Scarlat oglu Nicolae » (Nicolae fiu de Scarlat), care era îndepărtat din Domnie, după fuga lui Cücüc Cantemir (Dimitrie-Vodă) în Rusia, a redevenit Domn în Moldova (Feraiz-zadè Mehmed, *Gül-şen-ì-Mearif*, Vol. II, p. 1095).

Mai trebue adăugat că în limba turcă sufixul *zadè* nu însemnează numai « fiul » unei persoane sau unui demnitar, ci şi « un descendent » al lor. S'ar putea deduce deci că Nicolae Mavrocordat era descendentul vreunui Scarlat.

Intr'adevăr tatăl lui Nicolae, Alexandru Mavrocordat, se trage dintr'un Scarlat după mamă, fiind fiul lui Panţiris din Chios, zis Mavrocordat, care era căsătorit cu o Ruxanda, fiica unui Scarlatos, mai marele măcelarilor din Constantinopol.

Alexandru-Vodă Coconul, care a domnit în Muntenia între 1623—1627 şi în Moldova între 1629—1630, era căsătorit tot cu o Ruxandă, « fata lui Scherlet, bogat şi cunoscut de toţi meghistanii Impărăţiei » (Const. Căp. Filipescu, *Istoriile Domnilor Ţării Româneşti*,

www.dacoromanica.ro

publicate din nou de N. Iorga, 1902, Bucureşti, p. 109) sau a lui Scarlati Saigiul, un negustor bogat, grec din Ţarigrad, numit de cronicari şi Scarlat Gialep (Şt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boereşti*, 1916, Vol. II, p. 367).

In fine, un memoriu păstrat în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine din Paris, şi scris din Constantinopol probabil în anul 1766, spune că dintre cele 3 familii greceşti din care Poarta desemna candidaţii la Domnia Principatelor, prima era familia Scarlati-Mavro-Cordato, şi drept cea mai însemnată figură a acestei familii pomeneşte pe « Nicolas Scarlati Mavro-Cordato » (Hurmuzaki, *Supliment*, I, 3, p. 18).

Astfel încât autorul textului n'a greşit numind pe Nicolae-Vodă Mavrocordat « Scarlat-zadè ».

10) *Nemce*: denumire dată de Turci atât Germanilor cât Austriacilor (Meynard, *Dicţionar turc-francez*, II, p. 829; Bianchi-Kieffer, *Dicţionar turc-francez*, II, p. 1136). Aici Austriaci.

11) *Has-ahor*: grajdurile personale (ale Sultanului). *Ahor* = grajd. *Has* (khass) = aparţinând serviciului particular sau persoanei Sultanului (Bianchi-Kieffer, I, 731).

12) *raht*: harnaşament ornat cu aur şi argint; în text: *divan rahti* = harnaşament de divan (Hammer, *Histoire de l'empire ottoman*, Vol. XVII, p. 223).

13) *abà*: postav de lână groasă; în text: *abayi* = cioltar de ceremonie (Hammer, *op. cit.*, p. 219), îmbrăcămintea şelei (Redhouse Sir James, *A turkisch Lexicon*, Constantinopol, 1890, p. 7).

14) *esghì oglan*: paj în palatul împărătesc (textual: băiat vechi).

15) *cülah*: un fel de bonet, de origină persană; avea forma conică şi de obiceiu era ţesut din păr de capră (Meynard, II, p. 639).

Istoricul turc Gevad deosebeşte diferite ranguri de cülahi: *paşa'i*, *chiatibì*, *calafat*, *serdenghečdì*, *cafes* şi *mola'ì* (Gevad, *Tarih-i-ascherì-i-osmanì*, p. 114).

16) *Şadruan ahorù*: grajdul din apropierea Şadruanului. (Şadruan: fântână arteziană într'o grădină). După Şemseddin Sami şadruanul de obiceiu se găsea în curtea moscheelor (*Dicţionar*, p. 726). Ata pomeneşte de o poartă cu acest nume, — *Şadruan Capusù* (*Tarih*, I, p. 313).

17) *teber*: baltag, aşezat la vârful unei suliţe (Meynard, I, 438). *Teberdarii* sau *baltagii* erau o companie de 400 de oameni însărcinaţi cu garda haremului.

18) *derghiah-ì-alì-čauşanì*: čauşii cari aparţin corpului din a treia incintă dela Palatul Impărătesc.

19) *meğvezè*: un fel de turban mare purtat de înalţii demnitari în diferite solemnităţi. *Meğveze*-ul era coafura de ceremonie pe care o purtau paşii şi mari demnitari; avea forma de coş răsturnat, înaltă de un picior şi jumătate şi acoperită cu muselină. (Ricaut, *Histoire de l'Empire ottoman*, p. 115). In corpul ienicerilor această coafură deosebea în special pe şeful regimentului *(orta)* al 5-lea, zis regimentul instructorilor (Meynard, II, 736).

www.dacoromanica.ro

20) *emin-i-čauşan :* ofiţer însărcinat cu transmiterea ordinelor lui čauş-başî (M e y n a r d, I, 574). Celelalte forme ale cuvântului: *čauşlar emini, emin agà.*

21) *chiatib-i-čauşan :* secretarul aprozilor, însărcinat cu dosarul afacerilor trimise de Marele-Vizir la tribunal (M e y n a r d, I, 574); cuvântul este întrebuinţat şi în alte forme: *čauşlar chiatibi, chiatib efendi.*

22) *Bahcè-capù :* «poarta grădinii»; era numele uneia din vechile porţi ale Stambulului, ultima înainte zidurilor din palat; Bahcè-capù, numită odinioară Chryspylen, astăzi este un cartier la Stambul.

Bahcè-capù, după un istoric turc numită altădată Poarta Evieni, despărţea cartierul celor din Piza de acel al Veneţienilor. Denumirea sa bizantină vine, spune o legendă, dela numele unui senator numit Evienios care avea acolo un palat. După o altă vresiune aceasta poartă se chema *Güzel-capù* (Poarta Frumoasă = *Oreopylai*). Poarta pomenită era cea mai importantă dintre porţile Cornului de Aur, de oarece era locul de intrare a cerealelor şi a mobilelor. In apropierea acestei porţi era un turn de care era legat lanţul ce închidea Cornul de Aur, vârful celilalt al lanţului fiind legat de *Curşunlù Magazà* din Galata (G e l a l E s a d, *Esghi Istanbol*, p. 122).

23) *Aidîn oglù techiesi :* techiè-ul numit Aidîn-oglu (*techiè :* locaşul dervişilor). *Techiè* mai însemnează şcoala de tir, arena pentru luptă (M e y n a r d, I, p. 482), iar *techieli*-ul era ofiţerul de ieniceri, însărcinat cu organizarea exerciţiilor de tir cu arcul.

24) *čauşi :* erau un fel de sub ofiţeri, aleşi dintre cei mai vechi ieniceri. La războiu erau întrebuinţaţi pentru aducerea ordinelor comandantului adresate şefilor oştirii, iar în timp de pace pentru ducerea ordinelor guvernului la garnizoanele din provincii (d'O h s s o n, VII, 324).

Čauşii formau clasa a 3-a a ofiţerilor imperiului; ei urmau mereu curtea; distribuiţi în brigăzi, ei serveau lângă Suveran şi Marele Vizir. Ii precedau în mersul lor, spre a le deschide trecerea. In cavalcadele publice ei puneau pe ofiţeri în ordine, şi mergeau, în ranguri spre a grăbi sau a întârzia mersul cortegiului (M. G u e r, *Moeurs et usages des Turcs*, Paris, II, 1746, p. 138).

După Ahmed Gevad Bei numele de čauş era dat corpului de 630 de aprozi, cari mergeau în capul alaiurilor la solemnităţi publice, ca şi celor 330 subofiţeri din corpul ienicerilor, cari făceau funcţiunea de adjutanţi în timp de războiu, iar în timp de pace serveau ca ştafete guvernului, în acest caz numindu-se *culčauşî* spre a fi deosebiţi de čauşii din Palat sau de cei din amiralitate; şeful lor se chema *başčauş* şi comanda al 5-lea *ortà*, regiment, al ienicerilor (A h m e d G e v a d, *Istoria militară otomană*, I, 29).

Cuvântul de *čauş* este consacrat în limba română sub forma de *ceauş.*

25) *plecarea Marelui-Vizir :* de obiceiu alaiul care conducea pe oaspeţi la audienţele împărăteşti, se oprea la Alaì-cöşcü, la intrarea străzii care mergea dela Poartă spre Serai, aşteptând acolo sosirea Marelui Vizir.

www.dacoromanica.ro

După trecerea acestuia, alaiul pornea, şi el spre Palat (d'O h s s o n, VII, 492).

Câteodată Marele Vizir abuza de această deferenţă a oaspeţilor şi întârzia în mod intenţionat pornirea sa (C h a r l e s P e r t u s i e r, *Promenades pittoresques dans Constantinople*, II, Paris, 1815, p. 271).

Călătorul suedez Jacob Jonas Bjoernstahl descriind învestitura lui Constantin Moruzi ca Domn, spune că după obiceiu poruncile din Serai trebuiau aşteptate multă vreme. In sfârşit sosi un čauş în mare goană, poftind pe vizirul la Divan. Inaltul demnitar, purtând turbanul solemnităţilor, împodobit cu legătură de aur, se sui pe cal şi fu însoţit de un saltanat numeros. După ce trecuse Marele Vizir împreună cu ceata sa, Domnul se puse şi el în mişcare spre Serai, dîmpreună cu întregul său alaiu. In ograda d'întâi toţi creştinii se dădură jos. Vizirul însă împreună cu ceata lui se duse călare până într'o curte, însă nu mai departe. Domnul Moldovei aştepta în picioare până la poarta a doua, să-i se îngădue intrarea. Până atunci i se servi o cafea (C. I. C a r a g e a, *Un călător despre noi*, în « Revista Istorică », 1920).

26) *Bab-î-hümaiun :* Poarta Impărătească, — prima poartă spre Palatul Sultanilor, care dădea în piaţa terminată într'o parte cu Moscheea Sfintei Sofia. Se trecea pe sub poarta împărătească (Bab-î-hümaiun) ca pe sub un arc de triumf. Această intrare, care nu avea nimic distins, pătrundea într'o curte spaţioasă, dar foarte neregulată, şi dădea impresia mai mult unei reşedinţe de castelan decât a unui palat al regelui regilor (C h a r l e s P e r t u s i e r, *op. cit.*, p. 271).

Această primă curte spre palatul împărătesc era lungă de 700 picioare şi largă de 200, şi se intra acolo prin Bab-î-hümaiun. La cele două părţi ale acestei intrări erau aşezate vestieria împărătească şi odăile portarilor. La dreapta curţii erau locuinţele *defterdarului* (ministru de finanţe) şi *veznedarului* (trezorier), spitalul slujitorilor din palat şi cuptorul împărătesc, iar la stânga locuinţele *peichilor*, *solachilor* şi *agemìoglanî*-ilor, depozitul de lemne, *Gebhanè-ul* (Arsenalul) şi *Zarbhanè-ul* (Monetărie), locuinţele lui *şehir-emini*, a lui *iazîgî-efendì*, a lui *câzlar-agasî*, ale *baltagiilor zülüflü*, ale *mirahorilor* şi grajdurile împărăteşti (I n g i g i a n, *op. cit.*, pp. 121—122).

27) *subaşî :* ofiţer aparţinând uneia din cele trei categorii de ofiţeri *(muhzir başî, asasbaşî* şi *subaşî)* însărcinaţi cu afaceri judiciare. In timpul Sultanului Fatih Mehmed « un singur mandat împărătesc către subaşî — care astăzi este unul dintre cei mai inferiori ofiţeri — era destul spre a efectua un lucru » spune Cantemir (*Ist. Imp. Ot.*, p. 232).

In limba turcă se pronunţă *su-başî* două cuvinte deosebite: primul, care se scrie cu litera « *sad* » la început, însemnează « cap » *(baş)* de « apă » *(su)*, funcţionarul însărcinat cu supravegherea apei într'un oraş; iar al doilea, începând cu litera « *sin* », însemna capul *(baş)* unei « părţi » *(su)*. Geograful armean Păr. H. Ingigian, care arată această deosebire, adăugă că ultimul din cei doi era reprezentantul posesorilor de fiefi

www.dacoromanica.ro

militari *(timar* sau *zaim)*, însărcinat pentru un an cu guvernarea acestora (*Geografia celor patru părți ale lumii*, partea II, Vol. V, p. 39).

28) *asasbașî:* locotenent de poliție care prezida execuțiile publice și administra o închisoare situată chiar în centrul orașului; considerat ca unul din șefii de mâna a doua ai regimentelor *(ortà)* de ieniceri în garnizoană la Stambul (d'O h s s o n, VII, 319).

29) *sahib-i-devlet:* titlu rezervat Marelui Vizir (B i a n c h i - K i e f f e r, II, 81).

30) *chethüdà-i-sadr-î-alì:* înlocuitorul Marelui Vizir, însărcinat în special cu afacerile interne și militare ale Statului, având rangul de Pașa cu 3 tuiuri; mai era numit pe scurt *chethüdà bei* sau *chehaià bei.*

31) *Capù-arasî:* «între două porți»; interval care despărțea prima curte a palatului împărătesc de a doua (M e y n a r d, II, 494).

32) *Esghì-Divanhanè:* vechea clădire a sălii de audiență.

33) *Feth-î-șerif:* una din strofele din Coran pe care doi hogi dela S-ta Sofia, stând înaintea Tezaurului *(Hazinè)*, o cântau cu voce tare la începutul Divanelor când demnitarii erau dinainte așezați în locurile destinate lor (Păr. H. I n g i g i a n, *Geografia celor patru părți ale lumii*, Partea II, Vol. V, p. 13).

34) *čorba* (în text: *șorba*): expresiunea din text să nu pară ciudată. Intr'adevăr cu prilejul audiențelor, ienicerii erau tratați în mod bizar. Se punea în mijlocul curții o masă lungă cu câteva sute de farfurii de aramă pline de ciorbă de orez, și lângă fiecare farfurie o pâine rotundă și întinsă, numită *fodolà* sau *fudlà;* la un semnal dat, ienicerii se aruncau asupra mesei și luând fiecare câte o farfurie mergeau spre locul lor (d'O h s s o n, VII, p. 218).

Un călător spune că abia era dat [semnalul] și toți acești vulturi, mai lacomi decât harpiile, tăbărau asupra farfuriilor cari dispăreau într'o clipă (C h a r l e s P e r t u s i e r, *op. cit.*, pp. 273—274).

35) *arz:* jalbă sau raport prezentat la Palat.

36) *hünchiar capuğularî chethüdasî:* șeful ușierilor sau portarilor din palat; el primea petițiile *(arzuhal)* adresate Sultanului în timpul apariției sale în public. Cu prilejul marilor solemnități acest ofițer exercita, împreună cu čauș-bașî funcțiunea de mareșal al Curții (pe scurt: *capuğular chehaiasî*).

Hünchiar înseamnă suveran. Deși *Sultanul* era titlul rezervat împăratului otoman, totuși suveranii Turciei purtau felurite titluri, de ex.: *Padișah* (împărat), *Hacan* (monarh, titlu întrebuințat altă dată de principii din Turan și Turchestan), *Șah* (rege), *Șehriar* (monarh), *Șahinșah* (regele regilor), *Khan* (monarh), *Hünchiar* (prescurtat din cuvântul *Hüdavendighiar* = suveran); iar titlul de *Halifa* (Calif) Sultanul îl purta ca succesor și locotenent al profetului.

In text cuvântul *hünchiar* este întrebuințat ca adjectiv = împărătesc.

37) *bașčauș:* șeful regimentului *(orta)* al 5-lea și al justiției corpului, având la dispoziția sa aproape de 300 de čauși.

38) *cubbè-capusù:* poarta cu cupolă în Palatul Impărătesc.

www.dacoromanica.ro

39) *haziné :* tezaur; întrebuinţat de obiceiu spre a însemna casa împărătească, deoarece pentru casele departamentelor administrative era întrebuinţat cuvântul *vezné;* tezaurul împărătesc mai era chemat: *haziné-i-amiré, haziné-i-sultanì, haziné-i-şahané, haziné-i-gelilé, haziné-i-hümaiun, haziné-i-anderun, haziné-i-hassà,* etc. (Meynard, I, pp. 700—701).

In palatul Sultanului era un apartament special pentru tezaurul împărătesc, unde erau adunate toate lucrurile preţioase.

40) *Divan :* Erau două feluri de *Divan*-uri; unul, cel ordinar, era un soiu de curte de justiţie, unde Marele Vizir ocupa scaunul din mijloc, având în dreapta sa pe *capudan paşa* (Marele Amiral), şi la stânga cei 2 cazascheri (judecătorii militari, unul pentru Turcia Asiatică, şi celălalt pentru cea Europeană); mai erau de faţă *nişangî*-ul (şeful stemei) şi cei 3 *defterdari* (şefii finanţelor), şi acei dintre demnitari în gradul de paşa cu 3 tuiuri, cari, întâmplător, se găseau în capitală (d'Ohsson, VII, p. 213).

Către sfârşitul secolului al XVIII-lea Divanul a avut o altă compunere. Erau de faţă Marele Vizir, muftiul, *caimacamul* (guvernatorul capitalei), *reis efendi* (ministrul afacerilor străine), *defterdar efendi* (ministru de finanţe), *chehaià bei* (ministru de interne), cei 2 *cazascheri, tershané emirì* (ministrul marinei), *ienicerì agasî* (comandantul ineicerilor), *sipahì aga* (comandantul cavaleriei), *topgù başî* (comandantul artileriei), *capudan paşa* (marele amiral) şi cei 6 viziri cu 2 tuiuri (Alfio M. Grassi, *Charte Turque*, Paris, 1826, p. 255).

Divanul extraordinar se ţinea fie pentru plata soldelor oştirii de 3 ori pe an, fie cu prilejul audienţei unui ministru străin.

De obiceiu prin *Divan* se înţelegea Poarta, adică ansamblul ministerelor (Meynard, I, p. 785; Bianchi-Kieffer, I, p. 897), pe când prin *Serai* se înţelegea curtea împărătească.

Sultanul asista la Divan, şi asculta tot ascuns după o jaluzea, aşezată deasupra scaunului Marelui Vizir (Thornton, I, 147; d'Ohsson, I, p. 156). In dosul acestei mici ferestre cu zăbrele ridicată cu 9—10 picioare, Suveranul nu putea fi înjunghiat, sau să înjunghie pe nimeni (Baron de Tott, *Mémoires*, Amsterdam, 1784, I).

Schwachheim vorbind despre vizita lui Constantin-Vodă Mavrocordat la Marele Vizir, spune că în dimineaţa zilei de 19 a lunei trecute, el s'a dus la Poartă, fiind însoţit de cei mai distinşi dintre prietenii lui. Intâi el s'a dus la Chehaia, care l-a poftit să stea pe divan şi l-a introdus apoi la Marele Vizir. In semn de învestire, el s'a îmbrăcat acolo cu caftan. Apoi s'a dus călare la Biserica Patriarhiei, urmat de o suită numeroasă formată din notabilităţile greceşti. In faţa uşii l-a primit Patriarhul cu clerul său, l-a binecuvântat şi a mulţumit lui Dumnezeu «în felul lor». S'a înapoiat la locuinţa lui, unde va rămânea până la întoarcerea sa în principatul lui (Hurmuzaki, VII, pp. 18—19).

Este de observat că în timpul şederii sale la Constantinopol, Domnul ţinea şi el un *divan* în conacul său, care dura puţin fiind înconjurat

www.dacoromanica.ro

de ofiţerii săi spre a judeca pricinele noilor săi supuşi, dacă erau (R a i c e v i c i, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, p. 92).

41) *Maslahatlî :* Soluţionarea petiţiunilor prezentate la Divan de către solicitanţi (maslahatlî). Astfel erau numiţi acei cari aveau vreo afacere cu autorităţile publice (Ş e m s e d d i n S a m i, *Camus-u-turchì*, p. 1358; M e y n a r d, II, p. 768).

Un istoric turc spune că chiar în zilele de audienţă a reprezentanţilor străini, Divanul Impărătesc după mâncările oferite oaspeţilor şi înaintea primirii acestora în prezenţa Suveranului, rezolva demersurile petiţionarilor = *erbab-î-mesalih* (S u b h ì M e h m e d, *Tarih*, p. 192).

Chiar în prezenţa ambasadorului străin čauş başî aga şi capuğular chethüdasî introduceau pe solicitant *(maslahatlî)* înaintea Divanului, spre a fi rezolvită cererea sa (E s a d, *Teşrifat-î-cadimè*, p. 72).

Descriind o astfel de şedinţă a Divanului, Cantemir spune că în ziua hotărîtă pentru această ceremonie (prezentarea la împărat) care nu poate fi alta decât Dumineca sau Marţea (care fusese destinate pentru Divanul Impărătesc de Sultanul Süleiman) înainte de zori Marele Vizir, muftiul şi cazascherii şi ceilalţi viziri, ienicer agasî, silihdar agasî şi cei cari pot intra prin funcţiunea lor se adună şi ascultă plângerile împricinaţilor, pe când împăratul stă ascuns după zăbrele de aur. Aceasta se prelungeşte câteodată până la ceasul al patrulea, până când nu mai rămâne niciunul care să aibă vreo plângere. După ce se termină şedinţa, principele cu boierii săi au poruncă să se aşeze în linie dreaptă dela uşa din afară a porticului auditorului până la uşa cu care se închide bolta dinăuntru zisă *cubbè* (C a n t e m i r, *Descrierea Moldovei*, trad. G h. A d a m e s c u, p. 59).

42) *taam :* mâncare; ea făcea parte din ceremonialele curţii împărăteşti cu prilejul audienţelor acordate.

După terminarea Divanului, Marele Vizir adresa o suplică către Sultan, spre a cere favoarea unei audienţe. Când se primea hatt-î-şeriful respectiv, prin care Suveranul acorda audienţa cerută, se puneau imediat 5 mese, una înaintea Marelui Vizir, — şi oaspetele era poftit să ia loc lângă el, — 3 alte mese înaintea lui Capudan paşa, nişangî-ul, şi celor 3 defterdari, cu cari mânca suita oaspetului, iar a 5-a era rezervată pentru cazascheri care mâncau singuri spre a nu fi spurcaţi prin participarea ghiaurilor la masa lor. Nu era nici feţe de mese, nici tăcâmuri. Se serveau circa 50 de feluri de mâncare pe fiecare din aceste mese. Marele Vizir se servea totdeauna primul, mâncând chiar cu degetele sau cu lingura, şi fiecare dată invitând pe oaspete, cu un semn de mână, ca să-i urmeze exemplul. Lângă ei stăteau doi interpreţi. Nu se serveau băuturi decât o singură dată, la sfârşitul mesei, odată cu şerbetul. Inainte şi la sfârşitul mesei pajii turnau apă pe mâinile oaspeţilor (d'O h s s o n, VII, p. 494).

La aceste mese erau servite mâncăruri după mâncăruri. Imediat ce se gusta dintr'una se lua şi se servea alta, în aşa fel că pe nesimţite se arătau şaizeci sau optzeci de mâncăruri unele după altele (P a u l

www.dacoromanica.ro

R i c a u t, *Histoire de l'état présent de l'empire ottoman*, 1760, Amsterdam, I, 213).

Călătorul suedez Bjoernstahl pomenind de audienţa la palat a Domnului Constantin Moruzi spune că Domnului Moldovei, fiilor săi şi Marelui Dragoman li se aduseră mâncare în sală, şi aceasta pe o masă destul de curată (C. I. C a r a g e a, *Un călător despre noi*, în « Revista Istorică », 1920, pp. 54—60).

D. de Castellane, într'un raport din Constantinopol către Ministerul Afacerilor Străine franceze cu data de 17 Octomvrie 1741, pomenind de audienţa lui Mihail-Vodă Cantacuzino, spune că acesta neavând decât rangul de paşă cu 2 tuiuri, n'a mâncat cu Marele Vizir, ci în locul unde se dă caftanul, primind onorurile mesei din partea Dragomanului Porţii (H u r m u z a k i, *Supliment*, I, 1, p. 565).

43) *čauşbaşî:* reuneşte în persoana sa diferite oficii: este vicepreşedintele tribunalului Marelui Vizir, ministru al poliţiilor, introducătorul miniştrilor, mareşal al curţii şi şeful unei miliţii feodale; calitatea de mareşal al curţii, o exercita în zilele de Divan şi mari solemnităţi împreună cu *capuğular chehaiasî* (d'O h s s o n, VII, 166).

Čauşbaşî-ul aresta pe paşi şi pe marii demnitari, urma pe Marele Vizir, aducea sentinţele acestuia Suveranului spre aprobare, şi era însărcinat cu executarea lor (M. G u e r, *op. cit.*, II, 135).

A nu se confunda cu *başčauş* care era de obiceiu colonelul din a 5-a orta (regiment) a ienicerilor.

44) *halat=caftan:* roba de onoare cu care erau cinstiţi demnitarii imperiului otoman cu prilejul numirii lor într'o funcţiune. Această distincţiune se făcea după Bairam, în prezenţa Marelui Vizir, prin *caftangî-başî*, ofiţerul însărcinat cu păstrarea şi întreţinerea blănurilor de onoare. Caftanul avea patru ranguri: a) *has-ül-has* (rangul cel mai înalt); b) *cusaclîc* (cu centură); c) *alà* (de calitate bună); d) *sadè* (simplu) (d'O h s s o n, VII, p. 199).

Ahmed Gevad distinge 6 ranguri de halat, — *has-ül-has, has, cuşluc, ala, bala, elvan, sevb* (*Tarih-i-ascherì-i-osmanì*, p. 115).

Cronicarul turc Esad pomeneşte de diferite ranguri de halat, — *has-ül-has, alà, cuşaclîc, has-sadè* (E s a d, *Teşrifat-î-cadimè*, p. 10). Şi autorul manuscrisului nostru pomeneşte aceste patru ranguri de halat (p. 48 şi passim).

După Cantemir halatul *(chilat)* era « un fel de togă în diferite colori, cusută pe margini cu fir de aur şi de argint; se dădea de către Sultan, în semn de onoare, Vizirilor, Paşilor şi altor demnitari mari, fie când intrau aceştia în oficiul lor, fie ca recompensă pentru vreun serviciu notabil, fie chiar pentru o ştire bună ». Sunt, după Cantemir, trei clase de chilat: cel de prima clasă se numeşte *chilati fachire*, care se dădea numai Vizirilor şi Paşilor cu trei tuiuri. Dar câteodată se dădea şi delegatului extraordinar al împăratului Romanilor. Această onoare, care nu o am cerşit niciodată (pentru raţiuni particulare ce nu se pot divulga) mi s'a conferit mie, — spune Cantemir, — cu ocaziunea când Sultanul

www.dacoromanica.ro

Ahmed m'a instituit Domn al principatului Moldovei. A două clasă de chilat este *alà*, care de obiceiu se dădea paşilor, principilor mahomedani şi creştini şi ambasadorilor extraordinari ai puterilor creştine. A treia clasă, care de obiceiu se numeşte *evsat* (mijlocie) şi altădată *edna* (inferioară), se dădea persoanelor de rang mai inferior (D. Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, trad. Dr. Jos. Hodosiu, Bucureşti, 1876, p. 229).

Dicţionarul Academiei defineşte astfel caftanul: O haină largă, albă şi cusută cu mătăsuri galbene sau cu fir galben, cu mânecile lungi până în pământ şi despicate pe la umere, pe unde scoate mâinile când o îmbracă, rămânând mânecile atârnate. Cu acest caftan îmbrăcând împăratul şi vechilii lui, cum Vezirul la Ţarigrad şi Domnii în Ţara-Românească şi Moldovenească, pe oarecine îi dăruià cin şi slujbă după voinţa sa, după care căpătà acela nume de cinstit, de nobil. La început caftanul se da ca semn de mulţumită a Domnului pentru un serviciu făcut; mai târziu (dela sec. XVII înainte) el se dă oricui e numit într'o slujbă (*Dicţ. Limbii Rom.*, al Acad. Rom., Tom. I, Partea II, Fasc. I, p. 23).

Oaspeţii străini în ziua audienţei lor se îmbrăcau cu caftan la Bab-es-saadet, şi după ieşirea lor din audienţă tot acolo se desbrăcau (Esad, *Tesrifat-î-cadimè*, p. 89).

Imbrăcarea cu caftan se făcea fiecare dată când Domnul era primit în prezenţa Sultanului, indiferent de locul unde era întâlnirea. Astfel Duca-Vodă s'a prezentat în anul 1104 (1693) la Giurgiu, în audienţa Sultanului, care era în drum pentru expediţiunea sa în Austria, s'a îmbrăcat cu cuca, şi s'a întors în ţara sa spre a aduna proviziuni pentru armata otomană (Raşid, *Tarih*, I, p. 187).

Cuvântul *caftan* este un cuvânt pur turcesc, trecut şi în limba persană. Cuvântul *halat* sau *khalat* sau *khilà* vine din limba arabă (Şemseddin Samì, *Camus*, p. 1077).

Cuvântul *cabaniţă* este uneori cunfundat cu *caftan*. Cabaniţa era mantia Sultanului cusută în fir de aur şi de argint, împodobită cu copce în briliante şi blănită cu samur sau vulpe neagră, cu poala dindărăt lungă ca de 3 palme din aceeaşi blană, cu mâinile scoase prin găuri despre umere ca la caftan, dar mânecile aruncate îndărăt până la pământ şi cu marginele iarăşi blănite (Dionisie Fotino, *Istoria Generală a Daciei*, trad. Sion, Bucureşti, 1859). O mantie analoagă era dată de Sultan în semn de suveranitate unor înalţi demnitari ai Porţii, Marelui Vizir (de coloare roşie), caimacamului (verde) şi lui Ienicer aga (stacojie), precum şi Hanilor din Crimeea şi Domnilor români.

Recordon vorbind despre îmbrăcarea Domnilor valahi cu « cabanitza », spune că aceastţ era un semn de distincţiune, acordat numai Marelui Vizir, paşilor de Bagdad şi Cairo şi Domnilor Valahiei şi Moldovei (*Lettres sur la Valachie*, Paris, 1821, p. 119). (Vezi şi nota 100).

Obiceiul suveranilor otomani de a conferi caftane cuiva în semn de onoare, erau şi în tradiţiile bizantine (N. Iorga, *l'Orient et l'Occident au Moyen-Âge*, Bul. Sect. Hist. Acad. Rom., XV, p. 50; Ch. Diehl,

www.dacoromanica.ro

Byzance, Paris, 1919, p. 57). Totuşi un istoric turc constată existenţa acestui obiceiu şi la Emevii, Abasii, Tahirii, Saffirii şi Samanii, Gaznevii, Selciucizii, Fatimii, Eyubii, Memlucii, şi alte dinastii turce sau musulmane (Köprülüzade Mehmet Fuat, *Bizansîn Osmanlî Muesseselerine tesiri*, în «Türk Hukuk ve Iktisat Tarihi Meğmuasî», Vol. I, 1831, p. 273).

45) *muhzir aga:* căpitanul regimentului al 28-lea de ieniceri, pus la dispoziţia Marelui Vizir ca gardă specială a sa. El trata afacerile corpului ienicerilor pe lângă Marele Vizir şi împreună cu *asas-başî*-ul şi *subaşî*-ul era însărcinat cu afacerile judiciare (d'Ohsson, VII, p. 172).

Este transcris şi sub forma de *muhzur*.

Cuvântul este format din verbul *ihzar* (a aduce), căci oficiul lor era nu numai de a face de gardă la palatul vizirului, ci şi de a aduce pe criminali înaintea justiţiei, şi dacă unii din aceştia erau în arest, de a-i păzi până la apropiatul Divan.

Era un corp ales dintre muhziri pentru executarea cu moartea a criminalilor. Aceşti muhziri se numeau *falangagî* după instrumentul cu care se serveau la decapitare (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 751).

46) *cuca:* un fel de căciulă, împodobită cu pene de struţ, pe care o purtau Domnii români, şi comandantul corpului ienicerilor.

După Cantemir (*Ist. Imp. Ot.*, p. 275) «aceasta era o creastă sau ornament de cap, făcut din pene de struţ», care nu se dădea decât numai la *bölüc agalarî* (coloneli), la *segban-başî* (şeful segbanilor) care în rang urmează imediat după Aga de ieniceri; apoi se mai dădea principilor Moldovei şi Valahiei. Era o altă cucă mai mică pe care o purtau *solachii* (trabanţi). Cuca destinată pentru principii Moldovei şi Valahiei, li-o punea pe cap *muhzir aga*, — care totdeauna era lângă Marele Vizir, comandând garda dela curtea acestuia, şi prezentându-l înaintea întregului corp al ienicerilor.

Recordon vorbind despre îmbrăcarea cu cuca a Domnilor români spune că aceasta era un fel de cască sau bonet de argint, împodobită, în partea sa superioară, cu pene de struţ, care erau aşezate în formă de semilună, una din extremităţi căzând înainte, şi cealaltă înapoi (*Lettres sur la Valachie*, Paris, 1821, p. 119).

Călătorul suedez Bjoernstahl descriind audienţa la palat a Domnului Constantin Moruzi, spune că după ce s'a servit masa Domnului, fiilor săi şi Marelui Dragoman, sosi un čauşbaşî cu hatt-î-şeriful sau porunca Sultanului. In semn de evlavie purta hârtia ridicată sus în mâna dreaptă aproape de ureche. In mâna stângă ţinea bastonul de comandă, cu care izbi în podea. Apoi străbătu curtea până la Divan, la Marele-Vizir. Domnul Moldovei cobori în sală şi se aşeză jos pe bancă. Sosi un *čauş-başî* şi un *cearbaşî* aducându-i coaful pe care şi-l puse în cap după ce-şi scoase căciula de jder. Acest coaf consistă într'o pălărie în forma unui potir răsturnat cu gura în jos, aurit şi acoperit în partea de sus cu catifea roşie şi împodobit pe de-asupra cu un mănunchiu mare de pene albe, cum poartă şi *tač-başîi*. Sus şi într'amândouă părţile catifelei

www.dacoromanica.ro

roşii se aflau egrete strălucind de diamante, fiind însă, cum mi se păru, de argint luciu. Numele acestei pălării e cuca, după cum se vede, un cuvânt valah. Scriitori turci o desemnează subt cuvântul *uscufia* (C. I. Caragea, *Un călător despre noi*, în «Revista Istorică», 1920, pp. 54—60).

Const. Daponte descriind primirea la Divanul împărătesc a lui Ioan-Vodă Mavrocordat spune că Domnul a primit caftanul, cuca, şi un cal cu zăbale de aur, împreună cu topuzul, nu şi cu sabie (Dan Simonescu, *Op. cit.*, p. 72).

Sunt semnalate mai multe cazuri când cuca Sultanul o trimitea, prin mijlocirea lui *muhzur* aga (=*muhzir*) Domnului cu prilejul urcării pe tron şi pe care Domnul o purta la ocazii festive şi la parade (*Dicţ. Acad. Rom.*, I, I, XII, 945).

47) *süpürghè:* egretă de pene, cu care erau împodobite cuşmele Domnilor români şi ale comandanţilor de ieniceri (Meynard, II, p. 68).

48) *balîcgil:* erodiu (stârc-alb) de bună speţă a cărui coadă este împodobită cu două pene mari (Meynard, I, p. 279).

49) *ieniceri agasî:* şeful corpului ieniceresc; era în acelaşi timp însărcinat cu poliţia şi cu menţinerea ordinei în capitală. Sub ordinele lui erau *şatir*-ul, *segbanbaşî*-ul, *zagargî-başî*-ul, *samsungŭ-başî*-ul, *muhzir-başî*-ul, *hasechì*-ul, *baş-čauş*-ul, *chehaià-yerì*-ul, *chiatib*-ul (M. Th. Houtsma, A. J. Wensinck, E. Lévi-Provençal, T. W. Arnold et W. Heffening, *Encyclopédie de l'Islam*, Paris, 1927, la cuvântul «yeniceri»).

50) *cul-chethudasî* (=cul-chehaià): intendentul corpului, însărcinat cu tot ce priveşte economatul său, poliţia sa şi păstrarea regulamentelor sale. Era şeful primului regiment *(ortà)* unde erau înscrişi şi Sultanii; mai era însărcinat, numai de formă, şi cu supravegherea prinţilor de sânge, internaţi la Serai.

După Cantemir el era locotenentul miliţiei peste tot şi primul după aga-de ieniceri, ba încă mai mare decât acesta în Divanul împărătesc. El purta registrul despre ieniceri şi despre întreaga infanterie turcească; dela el trebuia să iasă ordinul, când vreun regiment de ieniceri avea să meargă undeva în garnizoană; el împărtăşea cu Aga al său toate lucrurile ce atingeau pe ieniceri, şi se îngrijea despre ele: pentru toate aceste, puterea lui era foarte mare asupra corpului (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 472).

El se considera locotenentul lui Aga, numit direct de orta, al cărui şef de stat-major era şi influenţa sa rivaliza cu aceea a lui Aga în toate afacerile ostăşeşti. El nu putea să fie demis de Sultan decât numai cu consimţământul Oğacului (Meynard, II, 612; Gevad, *op. cit.*, p. 40).

51) *sacsongŭ-başî:* gardian însărcinat cu îngrijirea câinilor «dog» dresaţi pentru vânatul urşilor. Era în acelaşi timp şeful regimentului al 17-lea de ieniceri (mai corect: *samsongŭ*).

www.dacoromanica.ro

Ienicerii erau organizaţi întâi ca un corp de vânători al Sultanului; de aceea cei dintâi ofiţeri ai lor sunt căpetenia păzitorilor de copoi *(zagargî)* şi de dulăi *(samsongù)* (N. Iorga, *Cronica Expediţiei Turcilor în Moreea, 1715, atribuită lui Constantin Diichiti*, 1913, p. 12). In documentele turceşti din Arhivele Statului (Nr. 241) am găsit o adresă prin care Marele Vizir cere dela Grigore Ghica-Vodă, Domnul Valahiei (1822—1828) trimiterea unui număr de 22 *sacsoni*, pentru nevoile curţii cu prilejul sărbătorilor şi petrecerilor împărăteşti.

52) *zagargî başî*: şeful servitorilor cari erau însărcinaţi cu îngrijirea câinilor de vânătoare; comanda a 64-a orta a ienicerilor.

53) *Bab-üs-seadet*: aşezată în faţa celorlalte două porţi, numite *Bab-î-hümaiun* şi *ortà-capù*, ea conducea către partea interioară a Palatului unde locuiau suveranul, membrii familiei sale, femeile din haremul său, ofiţerii din Curte, pajii săi şi cele două companii de eunuci negri şi albi. *Bab-üs-seadet* (sau *saadet*) înseamnează Poarta de Fericire (Meynard, I, 249).

Mai era numită pe turceşte *Ič capù* (Poarta dinăuntru), pe unde numai demnitarii cei mari puteau să intre. Principalele clădiri din curtea care se deschidea după aceasta poartă, erau H*azneaua* (Tezaurul), Moscheea, H*amam*-ul (Băile împărăteşti), *Bagdad-Chşcü* (Chioscul-Bagdad), tezaurul lucrurilor aparţinute profetului, şi H*as-Odaua*, unde locuiau cei patruzeci curtezani ai Sultanului. Veneau apoi apartamentele celorlalţi slujbaşi: H*azinelì-i*, în număr de 120, care păstrau tezaurele împărăteşti (foştii G*üyüm-başî-i*), C*hilarlî-i*, în acelaşi număr, care se îngrijeau de masa suveranului (foştii *Peşchir-başî-i*); *Seferli-i*, tot în număr de 120 îngrijindu-se de garderoba împărătească (foştii *Čameşur-başî-i*). (Ingigian, *op. cit.*, p. 122).

54) *vizirii* (mai corect: *vezirii*): demnitarii cei mai înalţi ai curţii otomane imediat după Mare Vizir. Altădată erau în număr de 4 şi se numeau *cubbè veziri* (vizirii din boltă) din cauza bolţii care acoperea sala unde se ţinea marele Divan. Apoi acest post a fost suprimat sub domnia Sultanului Ahmed III (1705—1730) şi de atunci denumirea de vizir a fost păstrată ca denumire a unui rang ierarhic sub raportul unei funcţii determinate (Lamouche, *Histoire de la Turquie*, 1934, Paris, p. 174). Mai erau *coltuc vezirleri* (vizirii de subţiori). Aşa se numeau pentru că numai aceştia aveau prilejul de a atinge braţul Sultanului sau de a-l ţinea de subţiori când mergea în plimbare sau voia se încalece pe cal. Din această categorie făceau parte: *silihdar*-ul (armifer), *čuhadar*-ul (camerar), *rechiabdar*-ul (ţinător de scara şelei), *dülbend aga* (gardian de turban), *ibrîcdar* (ţinător de ibric), *berber aga* (şeful bărbierilor) (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 633).

55) *deinec*: toiag; čauş-başî şi capuğular chehaiasî după ce primeau pe Marele Vizir la a doua poartă a Palatului *(Ortà capù)* în zilele de solemnităţi, îl conduceau în sala Divanului, lovind în mod alternativ toiegele lor de pavaj, — onoare pe care ei o făceau şi ambasadorilor străini cu prilejul audienţelor lor.

www.dacoromanica.ro

Deinec-ul mai era numit *asà* (ex. asà de patriarh).

56) *Marele vizir:* cel mai mare dintre vizirii, care îndeplinea funcțiunea de prim ministru și se chema *Vezir-i-azam* sau *Sadr-î-azam.*

57) *coltuc:* subțiori; atunci când cineva mergea în audiență la Sultan era susținut de subțiori de doi demnitari.

Acest obiceiu era executat după o veche tradiție, introdusă chiar în biserica ortodoxă.

Gheorgachi descriind încoronarea lui Grigore Calimachi, Domnul Moldovei, în biserica Sf. Nicolae din Iași, spune că la ieșirea Domnului din altar, episcopii îl conduceau de subțiori la strana domnească, în timp ce diaconul cânta ultimele cântări (Dan Simonescu, *op. cit.*, pp. 265—266).

58) *audiență:* La câteva zile după primirea steagului, principele, terminându-și regularea treburilor sale cu curtea, este invitat în Divanul cel mare, unde îl așteaptă împăratul, având la dreapta sa pe Marele Vizir, pe ceilalți *cubbè-vezirleri*, și pe cei 2 cazascheri. In antecamera de *arz-odasî* (sala de audiență), îl așteaptă *capuğular chethüdasî*, adică marele portar, și-i pune caftanul în spate, iar *muhzir-aga* îi pune cuca pe cap, și dă tuturor boierilor principelui, — de obiceiu în număr de 28, — câte un caftan nou. In acest ornat intră principele în sala de audiență cu 4 boieri ai săi, cu 2 capuğu-bașî-i împreună, cari îl duc de două părți de subțiori, cu marele portar înainte și cu interpretul curții în urmă, care de obiceiu este un creștin grec. La intrare principele se închină de 3 ori până la pământ apoi merge și stă în mijlocul sălii, care de altminterea nici de cum nu e prea mare. Atunci împăratul de pe tron (taht) se întoarce către Marele Vizir, și-i zice se spună principelui următoarele:

« Auzind Majestatea Mea de fidelitatea și lealitatea lui, îi confer din grație ca recompensă, principatul Moldovei. Dorința lui este de a nu lipsi nici pe viitor dela credința și serviciul său. El are să protejeze și să apere țările de sub domnia sa, și să se păzească bine a nu face nimic în contra sau peste mandatul meu ». La aceasta principele răspunde: « Pun vot pe vieața și pe capul meu că voiu servi din toate puterile mele prea dreptului și prea grațiosului meu împărat, atâta timp cât el nu-și va întoarce privirea grației sale dela nulitatea servului său ». După aceasta, principele iese din sală însoțit de acei cu care a intrat; și încălecând pe un armăsar împărătesc la poarta dinăuntru a curții, salută pe Marele Vizir și pe ceilalți viziri cari merg trecând pe dinaintea lui, și cari-i mulțumesc făcând complimente din cap; apoi se întoarce acasă însoțit pe boierii săi și de toată suita sa (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 278).

O altă descriere de audiență:

Intr'o Marți, noul Voievod e admis la Sultan. Cât se ține Divanul, el așteaptă într'o sală din apropiere, cu mica sa curte și Dragomanul Porții: i se aduce, la ceasul prânzului, și lui o masă, de mănâncă la un loc cu aceștia. Ridicându-se, i se pune de *teșrifatgî* și *muhzir aga*, șeful ienicerilor Vizirului, cabanița și cuca, dintre care cea din urmă îl intro-

www.dacoromanica.ro

duce în corpul de elită al Ieniceirimii, cei 24 de tovărași se îmbracă în caftane. Ușile altarului puterii, unde tronează divinitatea Impăratului, se deschid: trec pe rând Vizirul-cel-Mare, Pașii, adecă Vizirii ceilalți, *cazascherii*, prin urmare toți membrii Divanului, ce și-a mântuit ședința: înaintea tuturora, Domnul se închină. Teșrifatgî-ul îl ia numai cu 4 intimi ai lui, și la ușă, portarul Sultanului, *capuğular chehaiasî*, « locotenentul portarilor », se deslipește de locul său de pază, pentru a-i merge înainte: doi *capuğu bașî* de subt ascultarea lui țin pe Voievod de subțiori și-l duc pe sus înaintea idolului nemișcat, în hainele-i stropite cu aur, sub turbanul pe care scânteie stelele pietrelor scumpe. El se închină de 3 ori, căzând în genunchi, și atunci cuvinte consacrate se îndreaptă pe de-asupra capului său către Marele Vizir, poruncind ca beiul să cruțe raiaua, să împlinească slujbele împărătești, să trimeată zahareaua de nevoie și să fie cu credință. După o scurtă și sfioasă mulțumire, genunchii se încovoaie iarăși de 3 ori, și Domnul iese, întărit de stăpân pentru a domni. Până la poarta a doua, el e încă robul; aici îl așteaptă calul omului liber, al luptătorului, dar el nu pleacă înainte, căci altora li se cuvine drumul dintâi. Insuiriți pe cai, « Grecii » așteaptă trecerea membrilor Divanului, plecându-se înaintea fiecăruia. Când cel din urmă din tacâmul « regelelor », a trecut, mehterhaneaua, muzica împărătească, începe a cânta, și în sunetele-i barbare Domnul străbate străzile pline de lume până la conacul său (N. I o r g a, *Callimachi*, I, prefața, p. XCII).

Vorbind despre audiența lui Constantin Mavrocordat în 1757, Schwachheim raportează: « La 24 ale lunei trecute, Marți, în cursul dimineții, el s'a dus la Palat în audiență la Sultan. Aceasta e foarte scurtă. După ce s'a aruncat jos în fața monarhului, acesta îi spune numai în trei cuvinte: să stăpânească cu dreptate poporul ce îi încredințează, dacă vrea să-și păstreze capul. Atunci a fost îmbrăcat cu caftan scump, împărțindu-se suitei lui alte 50—60 de caftane » (H u r m u z a k i, VII, pp. 18—19).

Călătorul suedez Jacob Jonas Bjoernstahl, descriind audiența lui Const. Moruzi la Sultan, spune: « Apoi i se dădu un caftan, precum și fiilor săi și celorlalți cari îl însoțeau, de asemenea și Marelui Dragoman al Porții. Nu primi însă blana la fel cu cea care se dăruiește de obiceiu trimișilor europeni... Cei 2 cazascheri intrară întâi la Sultan. Marele Vizir urmă apoi. Acești demnitari, trecând în față-i, principele Moldovei făcu mai multe plecăciuni foarte adânci, într'așa fel că fruntea-i atingea aproape de pământ... In sfârșit fu primit și Domnul în audiență la Sultan. Numai cinci persoane adică tatăl, doi fii și încă unul, fură admiși să intre. Marele Dragoman intră și el. Miniștrii străini, dimpotrivă, au dreptul de a fi însoțiți de nouă, ba chiar 12 persoane. După cum mi s'a spus, principele la intrare s'ar arunca cu totul la pământ în fața supremului său stăpân (C. I. C a r a g e a, *Un călător despre noi*, în « Revista Istorică », 1920, pp. 54—60).

Const. Caragea Banul descriind audiența la Sultan a lui Alexandru-Vodă Moruzi, spune: « Marți, 7 Octomvrie (1802), prea înalțatul mieu Domn a îmbrăcat cu bine cuca și a ținut o lungă cuvântare de mulțu-

www.dacoromanica.ro

mire pentru puternicul Sultan, iar Inălţimea Sa i-a tăiat de două ori vorbirea adresându-se prea Marelui Vizir Chior Iusuf Paşa, lăudând pe Măria Sa şi familia lui pentru vechea şi sincera lor credinţă faţă de puternica Impărăţie » (P. P. Panaitescu, *Un manuscript al Efemeridelor lui Caragea Banul*, 1924, p. 33).

D. d'Andrezel într'un raport către Ministerul Afacerilor Străine din Paris cu data de 21 Decemvrie 1726, spune că noul Domn al Moldovei (Grigore Matei Ghica) fu primit de Sultan cu aceleaşi ceremonii cu cari erau primiţi ambasadorii străini în prima lor audienţă, numai că čauş-başî-ul nu însoţi decât pe Ambasadori, nu şi pe domnii români, şi că aceştia din urmă se apleacă înaintea Sultanului până în pământ (Hurmuzaki, *Supliment*, I, 1, p. 462).

Raicevich vorbind despre audienţele Domnilor la Sultan spune: « Când Poarta Otomană instalează un Domn, acesta merge, după câteva zile dela numirea sa, cu o suită numeroasă, călare să-l viziteze pe Sultan, care îl primeşte stând pe tron în sala de recepţie a ambasadorilor europeni. I se pune pe cap, în prezenţa Sultanului, *cuca* (care este un « cimier de feutre »), acoperită de păr, de coloare cărămizie, şi împodobită cu un imens panaş din pene de struţ. Este apoi îmbrăcat cu *cabaniţa*, vestmânt ce-l purtau numai Sultanii şi marii demnitari în funcţiune. Se întoarce la conacul său purtând o sabie cu care l-a încins chiar Sultanul şi *topuzul*. Se urcă pe un cal acoperit cu un bogat cioltar, dăruit de Sultan din propriul său grajd. Sunt purtate înaintea lui cele două tuiuri. Alaiul este închis de o muzică turcească. Aceasta vine în fiecare zi după cină şi cântă sub fereastra Domnului, după cum se face la Seraiurile Sultanului şi al Marelui Vizir » (Raicevich, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, pp. 89—92).

N. Iorga publică o gravură reprezentând pe un Domn al Munteniei sau al Moldovei (sec. al XVII-lea), în costum de audienţă, copiat după cod. it. monac. de profesorul Şt. Şoldănescu (N. Iorga, *Acte şi fragmente*, I, 1895). Acest document luat dintr'un manuscript dela Dresda ne arată pe Domn purtând cuca înaltă albă de pâslă, cu surguciu, o rochie lungă albastră, blănită, cu legături de fir, papuci galbeni şi sabia mare încovoiată a Ienicerilor (N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, Vol. II, 1928, p. 71).

Tronul, unde şedea Sultanul în timpul audienţelor, era puţin ridicat dela pământ, susţinut de patru stâlpi, acoperiţi cu plăci de aur, iar de plafonul care era bogat aurit, atârnau mai multe bule de aur. Lespezile pe care era aşezat, atât cele din dreapta cât şi cele din stânga, erau acoperite cu broderii de aur şi pietre preţioase (Ricaut, *op. cit.*, I, p. 213).

Suveranul nu dădea niciodată audienţe ambasadorilor decât Marţi, care era ziua Divanului (Baron de Tott, *Mémoires*, I). Tot aşa Domnii români au fost primiţi în audienţă totdeauna Marţea.

59) *Ortà Capù :* poarta de mijloc; a doua poartă a palatului, care se deschidea deasupra acelei galerii ce separa curtea întâia a Seraiului

www.dacoromanica.ro

de a doua şi care se numea *ichì capù arasî* (intervalul între două porţi) (M e y n a r d, II, p. 494).

Mai era numită *Bab-üs-selam* (Poarta de pace). Nimănuia nu era îngăduit să intre acolo călare, decât Sultanului. Lângă intrare erau două turnuri octogonale şi locuinţele şefilor portari şi ale călăilor. In curtea, care se deschidea după aceasta poartă erau *Matbah-i-amirè* (Bucătăriile împărăteşti) cu cele şease bolţi ale sale, *Divanul* şi sala numită *Cubbè-altà* (Sub boltă). (I n g i g i a n, *op. cit.*, 122).

60) *has-furun :* cuptorul împărătesc. *Has-ecmec* era pâinea destinată mesei suveranului şi fabricată la palat de *bostangîi*, într'un cuptor spespecial denumit *has-furun* (M e y n a r d, I, 680).

Istoricul turc Ahmed Atà spune că *has-furun* şi *hargi-furun* preparau păine şi fudla pentru palatul împărătesc, având ca comandant pe *ecmecgi-başî*, ca intendent *(nazîr)* pe *matbah-emini* şi ca ofiţer pe *chilergi-başî* (A h m e d A t à, *Tarih*, Vol. I, p. 297).

61) *hageghian :* a doua categorie de mari demnitari ai imperiului, formaţi din principalii împiegaţi civili, în număr de 52, repartizaţi în 4 secţii (d'O h s s o n, VII, 191).

62) *perişanì :* un fel de coafură militară. Un istoric turc vorbind despre diferitele coafuri purtate altădată de demnitarii turci, spune că în zilele de Divan dintre însoţitorii Marelui Vizir *čaşneghirii* şi *tufencgii* purtau *üscüf*, *sarağ-başî*-ul şi alţii *meğvezè*, *şatirii sarîc* (turban), iar şeful şatirilor *perişanì* (M e h m e d Z e c h i, *Serpoş* (coafura), în *Tarih-i-osmanì-Enğumeni*, Nr. 49—62, Anul 1339 (1923), pp. 103—121).

63) *checè :* bonet de pâslă; uniforma subofiţerilor se deosebea nu prin coloare ci prin croiala « à la casaque », prin forma turbanului şi prin acest *checè* (d'O h s s o n, VII, 344).

64) *cheferè :* titlul dat ne-musulmanilor; pluralul cuvântului *chiafir* (=*ghiaur*) (B i a n c h i - K i e f f e r, II, 618).

65) *calpac :* bonet, de obiceiu împodobit de blană; coaful întrebuinţat la Circasieni, la Tătari şi altă dată la Bulgari şi la Armeni (M e y n a r d, II, 259). Calpacul Domnului asemenea celui al Hanului, era de postav galben îmblănit cu jder în partea-i de jos. Boierii purtau şi ei calpace mari în formă de balon cu fondul roşu, pe când fondul la calpacul Domnului şi al beizadelelor era alb (o diferenţă de etichetă strict observată). Şi deoarece rangul boierului se măsura după mărimea calpacului ce purta, aceste căciuli deveneau un lux împovărător din toate punctele de vedere (L. Ş ă i n e a n u, *Influenţa*, p. CC; Z a l l o n y, *Essai sur les Phanariotes*, Marseille, 1824, p. 49).

66) *şatir :* servitorul care mergea lângă cal. Când Ienicer Aga pornea la o expediţie militară era urmat de 4 cai de schimb şi de un oarecare număr de şatiri, cari aveau poala hainei ridicată şi strânsă în centură. Marele Vizir, când ieşea, era însoţit de 8 şatiri, iar paşii de rangul întâi aveau drept de a fi escortaţi de 3—4 şatiri (M e y n a r d, II, p. 131).

Capuğù-başî-ul şi el avea dreptul de a fi escortat de un şatir (B i a n c h i - K i e f f e r, II, p. 5).

www.dacoromanica.ro

67) *solac:* corp compus de 4 companii de ieniceri, fiecare de 100 inşi, cu un comandant *(solacbaşî)* şi doi locotenenţi *(rechiab solaghî)*; când Sultanul ieşea cu marele său alaiu, cei patru căpitani, 8 locotenenţi şi 60 de soldaţi din *Solac*, mergeau lângă calul suveranului. Cei 400 de soldaţi ai acestui corp erau aleşi dintre cei mai distinşi ieniceri (d'Ohsson, VII, p. 25, 317).

Solacul corespunde cu *arcaş*-ul (Hammer, XVIII, p. 225).

68) *peichian:* soldat de gardă în corpul pedeştrilor. Ei însoţeau pe Sultan în zilele de ceremonii şi în timpul plimbărilor *(biniş)*. Erau îmbrăcaţi în postav aurit, purtau brâuri ornate cu pietre preţioase, şi ţineau în mâinile lor fie un baltag aurit, fie o mică suliţă. După Hammer *peic*ul corespunde cu *lancier* (*Op. cit.*, p. 225).

69) *bevvab:* portar, uşier (din cuvântul *bab:* uşă, poartă); era un fel de « chambellan » al Palatului împărătesc, servind în prima incintă a Palatului, şi în a treia (Meynard I, 316).

70) *buseian-î-hassa:* băieţi frumoşi dresaţi în palatul Sultanului.

71) *capù-chethüdasî: capù-chehaià;* reprezentantul Domnului român în capitala Sultanilor.

Reprezentanţii Domnilor români se bucurau de o oarecare prestigiu în capitala otomană.

La două capuchehaiele muntene şi două moldoveneşti, celor dintâi şi celor de-al doilea, li s'au dat [în 1774] beraturi ca să fie *muhafîzi* (ambasadori) şi să poată umbla călare; la cei de ai treilea şi la fiii capuchehaielelor li s'a dat firman şi nu berat, şi fără vreo voie de a merge călare... (At. Comnen Ipsilanti, în N. Iorga, *Documente Greceşti*, Vol. II, 1917, p. 1226).

72) *ič-oglan:* elev-paj, care după o prima educaţie într'un fel de seminar, era făcut *ič-agà* = paj în interiorul palatului împărătesc (Bianchi-Kieffer, I, 251). Aceşti elevi erau dresaţi la Galata sub direcţia lui Silihdar-agà (Meynard, I, 173).

Mai erau *dil-oglan* (elev interpret) şi *capù-oglan* (servitor pus la dispoziţia Marelui Dragoman) (v. Bianchi-Kieffer, I, 251).

73) *conac:* locuinţa Domnului în Capitala Sultanilor. Domnii români îşi aveau locuinţele de retragere în mazilie prin deosebite puncte ale imensei capitale sau în vecinătate: erau la Curù-Ceşmè palatele lui Vasile Lupu, acela al lui Şerban Cantacuzino, al lui Duca-Vodă, al lui Dimitrie Cantemir, al lui Ipsilanti. Mavrocordăteştii preferau locuinţa lor din marginea Constantinopolului, la Arnaut-chioi (N. Iorga, *Istoria Românilor*, VII, pp. 6—7). Nicolae-Vodă Mavrocordat îşi avea şi o casă în Fanar (N. Iorga, *op. cit.*, p. 11).

La Academia Română este păstrată şi până astăzi « socoteala clădirii casei dela Curù-Ceşmè a lui Şerban-Vodă Cantacuzino (N. Iorga, *Studii şi Documente*, Vol. XVII, pp. 84—85).

Mihail-Vodă Racoviţă a stat în conacul său din curù-ceşmè după ce a părăsit scaunul domnesc din Moldova. Un istoric turc pomeneşte că după moartea lui Nicolae, Domnul Moldovei, fiul lui Scarlat [Mavro-

www.dacoromanica.ro

cordat, decedat în Septemvrie 1730], fiul său, Constantin l-a urmat într'o domnie foarte scurtă (Septemvrie-Octomvrie), scaunul Munteniei fiind dat fostului Domn al Moldovei, Mihail, care locuia în conacul său dela Curù-Ceşmè (Subhì Mehmed, *Tarih*, 1199 [1784], p. 14).

Tot acest istoric vorbind despre numirea lui Mihail Racoviţă în 1741 ca Domn al Munteniei, spune că el, după ce a fost destituit [în 1726] din domnia Moldovei, locuia la conacul său din Ortà-Chioi (= Curù-Ceşmè) timp de 20 (recte: 15) de ani (Subhì Mehmed, *Tarih*, p. 203).

Patriarhul Neofit persecutat de Vizir ca fiind prieten al lui Alexandru Ghica, se ascunde în 1740 «în casa Domnului Moldovei Grigore Ghica la Curù-Ceşmè» (N. Iorga, *Documente greceşti*, Vol. II, p. 1102, după Al. Comnen Ipsilanti, p. 349).

Un document turcesc din Arhivele Statului (Nr. 221) vorbind despre fuga din ţară [spre Braşov] a lui Mihail-Vodă [Suţu] din cauza evenimentelor din Bucureşti (năvălirea lui Pazvantoglù din anul 1802), şi despre cererea Domnului de a fi iertat, spune că Sultanul a binevoit să-l ierte, şi că prin urmare Domnul a fost invitat să transmită domnia în mâna lui Alexandru-Vodă [Suţu] al Moldovei, şi se porni imediat la Stambul spre a se odihni în casa sa.

Intr'o adresă — probabil din anul 1795 — Marele Vizir Izzet Mehmed Paşà scrie lui Mihail-Vodă [Suţu], Domnul Moldovei, că Suveranul a binevoit să primească demisie sa, dată de Domn spre a veni la Stambul şi a îngriji sănătatea sa, — demisie ce, se pare, nici n'a fost înaintată, — şi a numit în locul său pe Alexandru [Callimachi] fiul lui Ianachi. (Document turcesc Nr. 216 din Arhivele Statului). Din următoarea adresă (Document Nr. 217), scrisă tot de acest Mare Vizir, prin care Domnul este invitat de a se grăbi spre Stambul, se vede clar că este o simplă destituire a Domnului.

Observăm cu acest prilej că cuvântul *mazil* consacrat în limba română este cuvântul arab *mazul*.

Astfel, cei căzuţi îşi aveau casele lor frumoase la Constantinopole şi puteau să locuiască în ele nesupăraţi, până la restabilire sau la moarte (N. Iorga, *Istoria Românilor*, VI, p. 282).

Istoricul turc Ahmed Refik în seria sa de documente intitulată *Istanbol Haiatî* (Viaţa Stambulului) publică un document din 1101 (1690) despre locuinţele Domnilor români la Stambul. Acest document, care este o poruncă adresată de Suveran către Ömer paşa, caimacamul capitalei, spune. «Domnul Valahiei Constantin [Brâncoveanu, 1688—1714] a venit şi s'a rugat ca Domnii Valahiei să posede în capitala împărătească o locuinţă cu dependenţele ei pentru găzduire, şi a adăugat că el, susnumitul voievod nu este în stare [să cumpere], cu toate că are nevoie neapărat de o astfel de locuinţă. Prin urmare el a solicitat ca autorităţile fiscale să-i dăruiască acea casă din Edirnè-Capù şi locuinţa riverană *(yalî)* din Curù-Ceşmè de lângă Rumelì-Hisar, care amândouă fiind

www.dacoromanica.ro

odată proprietatea decedatului Domn al Valahiei Şerban [Cantacuzino, 1678—1688], urmau să fie moştenite în mod legal de fiica sa şi de fiul său, dar deoarece acesta din urmă s'a refugiat la ghiaurii din Austria şi s'a răsculat, imobilele pomenite au fost sechestrate de către autorităţile fiscale. Având în vedere că suszisul Voievod Constantin [Brâncoveanu] a arătat o credinţă desăvârşită şi devotament faţă de imperiul otoman, ca o recompensă a fidelităţii sale şi serviciilor aduse de el, după propunerea departamentului de finanţe, Divanul meu împărătesc a găsit de cuviinţă ca să-i fie dăruite casa şi locuinţa riverană ale decedatului Şerban, trecute în seama autorităţilor fiscale, şi că nimeni să nu se împotrivească înscrierii acestor averi în registrele corespunzătoare ca proprietate a sa personală. Divanul meu împărătesc, solicitând în această privinţă şi înalta mea încuviinţare, am poruncit ca să fie pusă în executare această deciziune a departamentului fiscal. In acest sens s'a redactat şi înalta mea poruncă (*Türc Tarih Encumeni Kulliyati*, Nr. 17).

Reşedinţele Domnilor valah şi moldav din capitala otomană în cartierul Fanar sunt cunoscute respectiv sub numele de Valahsarai şi Bugdansarai.

Bugdansarai [sau Bogdan-Serai] era la Constantinopol casa de reşedinţă a Domnilor Moldovei, pentru ei sau trimişii lor. Ridicată se pare de Petru Rareş, arse la 1784 şi dispăru. A rămas numai paraclisul alături, o veche construcţie bizantină din sec. XII, reparată de Domnii Moldovei, azi în ruine (O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, 1937, Bucureşti, p. 78).

Valahsarai (sau Vlah-Serai) era Palatul Ţării-Româneşti, servind reşedinţa Domnilor când mergeau la Stambul şi pentru trimişii lor. Avea şi un paraclis cu hramul Sf. Fecioara. Aşezat în apropiere de Cornul de Aur (O. G. Lecca, *op. cit.*, p. 578).

Geograful armean Păr. Hugas Ingigian descriind diferitele localităţi ale Capitalei otomane, spune: « Marea majoritatea a Grecilor locuieşte în cartierele şi satele înconjurătoare [ale capitalei]; astfel şi Voevozii decăzuţi ai Munteniei şi Moldovei, cărora nu e permisă şederea în oraş. In apropierea mahalalei *Kefeli* se găseşte *Bugdan-serayî*, unde locuiesc cei veniţi din partea voievodului moldav, cu carele şi caii lor. Iar în apropierea moscheei *Fethiè* este *Ulah-serayî*, locuinţa celor din Muntenia (*Geografia celor patru părţi ale lumii*, Partea II, Vol. V, Veneţia, 1804, p. 118).

După Cantemir vechea biserică patriarhală, numită *Panmakaristos*, a fost convertită de Fatih Sultan Mehmed în geamia sub numele de *Fethiè-ğamisi*; această biserică în partea de către răsărit avea în faţă palatul Valahiei, *Vlah-Serai*, şi în partea către apus palatul Moldovei, numit *Bogdan-Serai* (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 144).

74) *întoarcerea în ţară*: când Domnul lua în primire principatul, de obiceiu după una sau două luni dela numirea sa, el era însoţit în drum de diferiţi ofiţeri dela Palat, cari ori de câteori Domnul se urca pe cal nu uitau de a scoate exclamaţia *(alchîş)* care aproape

www.dacoromanica.ro

corespundea cu aceea de « să trăiţi, prinţe! » (Recordon, *op. cit.*, p. 122).

Pomenind la alaiul cu care a părăsit Constantinopolul Alexandru-Vodă Moruzi, Constantin Caragea Banul scrie în « Efimeridele » sale. « Sâmbătă, 25 Octomvrie 1802, s'a făcut alaiul plecării cu bine, foarte măreţ, însoţind până la Ortachioiu ienicerii înarmaţi şi împodobiţi, pedeştri, şi vreo cincezeci de *cumbaragii* (bombardier); spahii împodobiţi de asemenea l-au însoţit până la Avaschioi » (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 33).

Gheorgachi descriind menzilul dela Constantinopol la Iaşi al Domnului Grigore Calimachi spune că înlocuitorii Domnului din ţară, caimacamii, aveau grijă să trimeată Domnului rădvane, carete şi care pentru transportarea în ţară a bagajelor; la Galaţi Domnul era întâmpinat de boieri, care-l conduceau pe Domn în saivant « de-i săruta mâna şi poala », după obiceiul căpeteniilor turceşti, care sărutau la instalare poalele caftanului sultanului. A doua zi, Domnul împărţea dreptate norodului « în divan de judecăţi » şi apoi pornea cu alaiu la Iaşi. La conacele menzilului Domnul ţinea iar divanuri, asigurând norodul « că vor avea toţi o dreptate » (Dan Simonescu, *op. cit.*, pp. 79, 264—265).

De multe ori alaiul de plecare a Domnilor era mai mult o demonstraţie solemnă; Domnul mai rămânea la Constantinopol şi după această solemnitate. Astfel descriind cortegiul de plecare din Constantinopol a Domnilor în 1818 şi 1819, J. M. Lejeune ne relatează:

« Domnul în timpul şederii sale la Constantinopol se bucură de o mare influenţă, de aceea se grăbeşte plecarea lui. Aceasta ultimă ceremonie este cea mai strălucitoare. Cortegiul, numit *alai*, este pompos. El se deschide cu un corp de cavalerie albaneză; vin apoi steagurile purtate de demnitari militari; pe urmă vin diferiţii demnitari din casa sa, după rangul lor; deputaţia pe care a trimis-o principatul pentru a-l complimenta pe Domn în numele locuitorilor; bandierele Sfântului Gheorghe şi Sfântului Mihail, şi aceea a S-tei Fecioare şi stema principatului. Fiii Domnului, călări, au calpace de samur şi blăni tot de samur; cel mare poartă *beratul* sau decretul de numire; doisprezece cai din cei mai frumoşi, cu un bogat cioltac, conduşi de grăjdari purtând fiecare un mare scut cizelat, strălucind de aur şi de pietre preţioase, — obiceiu care vine dela principii tătari; în sfârşit Domnul călare pe un cal, dăruit de Sultan. Poartă blană şi cuca; cele trei tuiuri, semnele demnităţii sale, sunt purtate înaintea lui; îl precede un *capuğubaşî* sau gardian de poartă, însoţit de gardienii-de-corp şi înconjurat de înalţi demnitari. In această ultimă ceremonie, toţi demnitarii, mari şi mici, poartă mantale roşii, care este coloarea Porţii. Alaiul este închis de un corp de muzică turcească şi se împrăştie la porţile Constantinopolului, iar Domnul, considerat plecat, se reîntoarce incognito în conacul său, unde mai rămâne câteva zile pentru a face ultimele preparative ale plecării sale adevărate (J. M. Lejeune, în adnotările lucrării a lui Raicevici, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, Paris, 1822, p. 91).

www.dacoromanica.ro

II.

75) *alem :* steag (sinonimele: *sanğac*, *bairac*); era una din dinstincțiunile cu care erau onorați guvernatorii și prinții vasali ai imperiului otoman, ca semn al autorității lor militare. Alem-ul era un stindard mare și lat care, în loc de vârful unei suliți, avea o placă de argint tăiată la mijloc în formă de semilună. « Alem-ul, numit obișnuit sanğac, era unul din insignele suzeranității pe care Domnii țărilor române îl primeau dela Sultan, odată cu cabanița, tuiurile și buzduganul sau *topuzul* » (Ș ă i n e a n u, *Influența*, II, p. 5).

Steagul Domnului numit *steagul țării* sau *steagul domniei*, era aproape totdeauna de coloare roșie, cu broderii în fir sau picturi în aur și care era făcut din stofă prețioasă. Acest steag se conferea dela o vreme de către Sultan, și purta pe el fie armele țării, fie chipul unui sfânt (G e n. R. R o s e t t i, *Organizarea militară la Români dela 1504 la 1654*, în « Analele Academiei Române », s. III, t. XI, 1931, p. 266).

Steagul Domnului, cum am spus, era de obiceiu de coloare roșie. Astfel roșu era steagul lui Ștefan cel Mare, și acel pe care Sultanul l-a trimes lui Mihai Viteazul era tot roșu; tot roșii erau steagurile Domnilor Eremia-Vodă, Radu Șerban-Vodă, Mihnea-Vodă, Antonie-Vodă Ruset, etc. (G e n. R. R o s e t t i, *loc. cit.*).

Domnii mai aveau un steag alb, care se numea *yürüc-bairac* și se purta la paradă, spre a arăta direcțiunea mersului (T e o f i l L ö b e l, *Contribuțiuni*, p. 26).

Vorbind despre alaiurile domnești, Cantemir spune că « steagul alb era purtat în alaiul domnesc ca semn al păcii și al supunerii Domnului către Sultan. In acest cortegiu se duceau și trei steaguri roșii din care unul avea o semilună în vârf, iar celelalte globulețe rotunde și aurii » (*Descrierea Moldovei*, p. 63).

Evlia-Celebi, călătorul turc, spune că pe steagul Țării-Românești figura un vultur (*Seyahatnamè*, vol. VI, p. 321).

Vorbind despre înmânarea steagului, Cantemir spune că la câteva zile după investire, vine *miralem* aga, « vexiliferul împăratului », și în sunetele muzicii împărătești, *tubilchana*, aduce stindardul mare, numit *sanğac*, la conacul Domnului, unde acesta îl așteaptă și-l primește în antecameră. Aici miralem aga ia stindardul în mână, îl sărută, după obiceiu, cu gura și cu fruntea, și apoi îl dă în mâinile Domnului. Acesta primindu-l, îl sărută în același mod, și apoi îl dă vexiliferului său și pronunță următoarele cuvinte: « Atotlăudatul și Marele Dumnezeu să dea vieață îndelungă prea puternicului, prea grațiosului și prea dreptului împărat și să-i înmulțească zilele lui! ». După aceea, Domnul dă lui miralem aga un caftan, și-l trimite, onorându-l mai întâi cu darurile obișnuite la asemenea ocaziuni (*Ist. Imp. Ot.*, p. 277).

76) *anul 1119 Gemaz-ül-evvel 30 :* corespunde cu data de 17—28 August 1707.

La această dată Marele Vizir era Čorlulù Alì Pașà.

www.dacoromanica.ro

77) *sanğac:* steag (sinonemele: *alem; bairac*).

78) *Mihal bei:* este vorba de Mihail Racoviţă, Domnul Moldovei 1703—1705, 1707—1709 şi 1716—1722.

Deşi în cuprinsul documentului este pomenit numai Domnul Moldovei, dar după cum se vede din titlu, este cert că ambilor Domni li s'a înmânat steagul în aceeaşi zi.

De altfel câteodată amândoi Domnii îmbrăcau caftanul într'o singură audienţă. Astfel la 14 Septemvrie (1774) a îmbrăcat obişnuitul caftan Ipsilanti pentru Ţara Românească şi totodată Scarlat Caragea caftan cu paià al Domniei Moldovlahiei, şi al treilea Constantin Moruzi caftanul Dragomăniei Porţii. Şi a îmbrăcat caftan şi fiul lui Ghica în calitate de Vechil al tatălui său pentru Domnia Moldovei (Al. Comnen Ipsilanti, p. 532, în N. Iorga, *Documente Greceşti*, II, p. 1219).

79) *miralem:* era îngrijitorul steagurilor împărăteşti şi celor şase tuiuri ale Sultanului; comanda pe şefii uşierilor *(capuğù-başî)* şi muzica militară a palatului; el înmâna guvernatorilor din provincii steagurile şi tuiurile, cari erau semnele distinctive ale comandamentului militar. Drepturile legate de această din urmă funcţiune a sa îi aduceau un venit considerabil; era unicul printre ofiţerii dela Curte, care asista la audienţele pe care Sultanul le acorda marilor demnitari..

Miralem mai era titlul guvernatorilor unui district, sinonim cu *sanğac-beyì* (Bianchi-Kieffer, II, 279).

80) *teşrifatì efendì:* demnitar care făcea onorurile necesare persoanelor primite la palatul împărătesc şi îi rânduia după rangul lor în ceremoniile oficiale; maestru de ceremonii (Meynard, I, 466).

După Cantemir (*Ist. Imp. Ot.*, p. 210) defterdarul avea sub direcţiunea sa 12 cancelarii, numite *calem;* în urma capului celui al 12-lea era *teşrifatgî*, sau « cum i-am zice noi, prim-ceremoniar ».

81) *pescheşgì başî:* era conservatorul darurilor oferite Sultanului de supuşii săi şi de miniştrii străini în numele suveranilor lor; era subalternul lui *Câzlar-agasî* (şeful eunucilor) (Meynard, I, 401). *Peşcheş* în limba turcă însemnează dar (cadou).

După numirea sa, Domnul se îngrijea mai întâi de distribuirea banilor pe care-i datora pentru câştigarea postului său şi altor daruri numite *peşcheş* (Cantemir, *Descr. Moldovei*, p. 58).

82) *mataragî-başî: matarà* era un şip de piele sau de tinichea în care armata în mişcare [sau caravanele] pastra apa necesară pe drum (Teofil Löbel, *Contribuţiuni*, p. 27). *Mataragî* era acel care aducea apă spre a adăpa pe cei din caravane sau din trupe. Se chema *mataragî* şi ofiţerul din compania însărcinată cu paza reşedinţei Marelui Vizir. *Mataragî-başî*, împreună cu *tüfencgì-başî*, mergea totdeauna lângă calul Marelui Vizir. Mataragî-başî mai era purtătorul de ibric al Sultanului sau Marelui Vizir (Hammer) şi făcea funcţiunea de călău (Bianchi-Kieffer, II, 932).

83) *capuğu-oğagă:* corpul uşierilor; *capugii* erau gardienii, cari, în număr de 800, păzeau primele două porţi ale palatului; şeful lor era

www.dacoromanica.ro

desemnat sub titlul de *capuğular chehaiasî*, şi primea jalbele adresate Sultanului (Meynard, II, 495).

Capuğu-başîi erau opt la număr, şi a lor era sarcina de a conduce ţinând de subţiori pe acei cari se apropiau de Suveran spre a-l saluta, cu prilejul audienţelor (Saint-Maurice, *La cour othomane*, Paris, 1673, p. 40).

Capuğu-başîi făceau de gardă doi câte doi la a doua poartă a Seraiului, cu o brigadă de *capugii* sau portari. Când Suveranul era în fruntea armatei sale sau în călătorie, ei mergeau totdeauna, în număr de şease, pentru a recunoaşte podurile (M. Guer, *Moeurs et usages des Turcs*, Paris, 1746—1747, II, p. 135).

Capuğu-başî-ul era însărcinat de asemenea cu toate comisiunile extraordinare, care au ca obiect executarea ordinelor Sultanului. Astfel era de resortul său de a aduna hrana, a ridica trupele, a confirma un paşă, a-i sustrage banii, a-i tăia capul după şi înainte de a-i jefui averea, a duce în exil pe un altul, a-l otrăvi în drum, etc. (Baron de Tott, p. 209).

Englezul Tho. Mc. Leon într'o lucrare despre uniformele militare turceşti din sec. XIII (London, 1818), publică un tablou, reprezentând pe un capuğu-başî, adăugând că acest din urmă executa ordinele secrete ale Sultanului. (Vezi şi la traducerea turcească a acestei lucrări: *XVIII inci Asîrda Türk Askeri kiyafetleri*, 1933, Istanbul, p. 31).

84) *sertugî-î-hassà*: demnitar însărcinat cu îngrijirea tuiului împărătesc.

85) *duagî-î-čauşan*: rugătorul čauşilor; era însărcinat cu pronunţarea binecuvântării prin care čauşii primeau pe Marele Vizir în timpul intrării lui la palat, şi care consista în cuvintele: *selam aleccüm ve rahmetullah* (binecuvântarea şi mizericordia lui Dumnezeu să fie asupra ta). (Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Vol. XVII, p. 46).

86) *mehter başî*: şeful mehterilor; directorul muzicii militare; şeful valeţilor însărcinaţi cu facerea corturilor.

Mehter însemna: gardian al corturilor; era o unitate militară care forma un corp de 800 de oameni împărţiţi în 4 companii; atributul lor era ridicarea corturilor, fie în grădinile seraiului, fie într'o altă localitate unde Sultanul dorea să petreacă ziua; clasa aprozilor din Inalta Poartă însărcinaţi cu anunţarea gradării cuiva sau acordării unei distincţiuni, pentru a primi darurile.

87) *tuhğu-başî*: demnitar însărcinat cu îngrijirea tuiurilor împărăteşti.

88) *üscüf*: la origina sa, era un fel de bonet de pâslă sau de bumbac, pe care-l purtau în special dervişii. Apoi el a devenit cuşma curţii. Il purtau chiar Sultanii acoperindu-l cu o bogată broderie de aur şi numindu-l *tağ-î-sultanî* (coroana împărătească). In decursul timpurilor el fu rezervat ofiţerilor ieniceri şi aga-ilor din palat, cu mici modificări. Dispăru cu desăvârşire în 1826, data distrugerii ienicerilor (Meynard, I, 56).

Se pare că odată îl purtau Turcii când mergeau la războiu (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 55).

www.dacoromanica.ro

Uscüful a fost înfiinţat de către Sultanul Murad zis Hüdavendighiar (1326—1389) şi după el s'a întrebuinţat de urmaşii lui, ca un fel de coroană împărătească (Mehmed Zechì, în colecţia *Tarikh-i-Osmanì-Enğumenì*, Nr. 49—62, pp. 103—121).

Este interesant că el s'a dat şi Domnilor români ca semn de demnitate. După cronicarul turc Seadeddin, autorul unei istorii a imperiului otoman, manuscris ce se află în Biblioteca Naţională din Paris şi din care Antoine Galland a publicat în 1710 extrase, spune că prinţul Bogdan (=Ştefan cel Mare) după ce a bătut pe Albert, regele polon, a trimis în 902 (=1487) monarhului otoman (=Baiazid II) tot ce era mai preţios din prada luată, iar sultanul spre a-i arăta recunoştinţa sa i-a trimis un cal, mai multe pungi cu un bonet de aur (probabil un üscüf) (Ion Ursu, *Ştefan cel Mare şi Turcii*, Bucureşti, 1914, p. 210).

Istoricul turc Hairullah povesteşte că în anul 916 (1510) Sultanul (Baiazid II) destituind pe «Barbul» pe care-l numise ca Domn al Valahiei, deoarece, bănuit pentru activitatea sa subversivă, n'a răspuns chemării Inaltei Porţii să vie în capitală spre a fi judecat, a numit în locul său pe fiul lui Vlad Ţepeş, crescut în Seraiul Şehzadelei, şi l-a onorat cu *altunlù üscüf* (üscüf cu aur), sabie, tobă şi steag, şi l-a trimis spre Bucureşti punând la dispoziţia lui cinci regimente (sanğac) de soldaţi (Hairullah, *Tarih*, IX, p. 135).

89) *mehterhanè:* muzica militară; corpul muzicanţilor (Gevad, *op. cit.*, p. 237).

După aducerea steagului la Domn, *miralem* aga se reîntorcea cu oamenii curţii la palatul împărătesc; muzicanţii însă rămâneau la Domn, şi toată ziua făceau muzică militară sgomotoasă de câte trei ori înainte de apusul soarelui, care timp la Turci se zice ichindì. Acest privilegiu era lăsat numai Domnilor Moldovei şi Valahiei, pentru că niciunui paşă nu-i era permisă acea muzică militară, cât timp se afla între zidurile capitalei (Cantemir, *Descr. Mold.*, p. 59).

La ieşirea lui Antonie-Vodă Ruset dela Marele Vizir, îl însoţeau spre conacul său 100 čauşi, pe cari Domnul i-a cinstit cu câte 3 lei; în aceasta zi şi zilele următoare se auzeau în curtea Domnului tobe, trompete, ţimbale şi oboaie aduse dela palatul Marelui Vizir şi celorlalţi, pe care Domnul fu obligat a-i răsplăti cu daruri mari (Babinger, *op. cit.*, p. 125).

Cuvântul *tabulhana* sau *tubulhana* — muzica militară turcească în care predominau tobele, timpanele şi teasurile — întrebuinţat de Cantemir, este cuvântul turcesc *davulhanè*, care însemna tot *mehterhanè*, adecă muzică militară (Bianchi-Kieffert, II, p. 163). Intr'adevăr *davul*-ul (toba) avea rolul său important în muzica militară turcească de odinioară; era o tobă mare (grosse caisse) de trei picioare, pe care muzicantul o purta pe cal, bătând în mod alternativ cu un băţ gros partea sa superioară şi cu o baghetă subţire cea de jos.

90) *alai:* cortegiu; pompă solemnă cu prilejul diferitelor ceremonii. Astfel erau:

www.dacoromanica.ro

ghelin alaiî (cortegiu de nuntă când logodnica era condusă la casa conjugală); *bairam alaiî* (cortegiu solemn când ieşea Sultanul cu prilejul bairamului spre a merge la moschee); *sürrè alaiî* (ceremonie organizată cu prilejul plecării din Stambul a demnitarului însărcinat cu aducerea darurilor destinate oraşelor sfinte).

Se organizau alaiuri de asemenea cu prilejul primirii Domnilor români la audienţa împărătească. Constantin I. Caragea a publicat în « *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* » (1927, p. 58) o planşă reprezentând cortegiul format cu prilejul învestiturii voievodului Constantin Ipsilanti în 1802, fiind reprodusă după o fotografie, în posesia Academiei Române, după un original pictat în acvarelă de un arhitect grec, restaurator al clădirilor Inaltei Porţi în 1802, Marco Calfa.

III

91) *Anul 1131 Gemaz-ül-evvel 19:* corespunde cu 9 Aprilie 1719 (29 Martie, st. v.).

92) *Nicolachi bei:* este vorba de Nicolae Mavrocordat, Domn al Munteniei 1715—1716 şi 1719—1730, şi al Moldovei 1709—1710 şi 1715 (Oct.-Dec.).

IV.

93) *Intoarcerea în ţară:* Intoarcerea Domnilor români în principatele respective se făcea, după cum am zis, cu o pompă deosebită *(Vezi nota 74)*. Când Domnul era se meargă în principat pentru a-şi ocupa tronul, Sultanul fie în Constantinopole, sau în Adrianopole, dădea ordin unuia din ofiţerii săi de curte, să meargă să-l petreacă până acasă, şi să-l instaleze în domnie. Aceşti ofiţeri de obiceiu erau *silahdar aga*, *čuhadar aga*, *mirahor aga*, *capuğular chehaiasî*, sau unul dintre cei mai bătrâni *capuğu-başî-i*. Pe lângă unul din aceşti ofiţeri mai mergeau *peichi*, sau 2 gardişti imperiali, îmbrăcaţi în costumele lor de paradă, ornate tot cu aur şi argint; şi apoi alţi 2 *accülahlî* (numiţi dela pălăria albă ce obişnuiau o să porte), şi atâţi *capugii şi čauşi*, cât plăcea Domnului să ia cu sine. Oficiul acestora din urmă era, că decâteori principele încăleca sau se da jos de pe cal, totdeaunâ să strige aclamaţiunea uzuală *(alchîş)*, şi în cetăţi sau sate să procure cele necesare pentru cortegiul Domnului. Când cortegiul intra sau ieşea din vreo cetate, čauşii totdeaunâ mergeau ceva mai înainte pedeştri; iar capugiii ţineau scările de câteori Domnul încăleca sau se da jos de pe cal. In modul acesta era servit pe tot parcursul până ajungea la locul reşedinţei sale. Aici toţi mai marii ţării, civili şi militari, cam două mii la număr, veneau înaintea lui (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 278).

Vorbind despre alaiul cu care pleca Domnul din Capitala Turcilor, Cantemir ne mai da şi alte referinţe. Astfel spune că în fruntea cortegiului mergeau călăreţii moldoveni, dacă îi avea Domnul şi înaintea lor

www.dacoromanica.ro

flamura lui. După aceştia venea muzica creştină, toba şi trâmbiţa, apoi un steag alb, semn al păcii şi al supunerii, iar în mijloc două cozi de cal date Domnului dela Curte. Urmau agenţii Domnului şi boierii moldoveni câţi se aflau în Constantinopole, împrejurul cărora mergeau de ambele părţi čauşii. După aceştia mergeau caii de călărit ai Domnului, acoperiţi cu tapete şi cu pături cusute cu fir; împrejurul acestora 6 alergători de ai Domnului şi 2 de ai Sultanului. După aceştia mergea Domnul învestit cu toga domnească şi cuca pe cap, capul calului său îl acopereau 2 cursori de ai Sultanului şi scările erau ţinute de 2 ducători de cai (yedeccì). Ceva mai înapoi, la stânga Domnului, mergea prefectul tronului, la dreapta custodele steagului. Din spate Domnul era păzit de cubicalarii săi, după care 3 locotenenţi ai Marelui stegar *(sanğac agasî)* aduceau trei steaguri roşii, dintre cari cel mijlociu avea la vârf semilună, iar celelalte numai globuleţe rotunde şi aurite. După acestea urma muzica cu tobe mai mari şi buciume *(surle)*, ce răsunau foarte tare. In fine cortegiul întreg se închidea prin oamenii prefectului tronului şi ai marelui stegar, cum şi alţi oameni de condiţiune inferioară (Cantemir, *Descr. Mold.*).

94) *sosirea în ţară:* în ce priveşte sosirea Domnului în ţară, însemnările sunt mai dese la cronicari.

In ce priveşte încoronarea Domnilor după întoarcerea în capitalele respective şi în general ceremonialele din curţile domneşti, vezi:

Dim. Cantemir în lucrarea sa *Descrierea Moldovei* rezervă două capitole: VIII. Despre ceremoniile curţii când Domnii ies din palat şi când dau ospeţe (trad. Gh. Adamescu, pp. 92—98); IX. Vânătorile Domnului (pp. 98—99).

Gh. Papadopol: *Orânduiala obişnuită la încoronarea Domnului* (în A. Papadopulos-Kerameus: *Texte greceşti privitoare la istoria românească*, Hurmuzaki, XIII, pp. 533—536);

Emile Legrand: *Rânduiala ce se face în sfânta şi marea Joi, la palatul domnesc al Ungro-Vlahiei*, etc. (Bibliothèque grecque vulgaire, IV, Paris, 1888);

Condica lui Gheorgachi din 1762 (ediţia Dan Simonescu, Bucureşti, 1939);

(Intr'un studiu care precede textul lui Gheorgachi, Dan Simonescu enumeră de altfel toate izvoarele în această privinţă).

Pentru timpurile mai recente:

Rânduiala urmată la ungerea prea înălţatului Mihail Grigoriu Sturza Voievod în orânduirea (mitropolitului) Veniamin Costachi. (Iaşi, 1834).

Rânduiala rugăciunii la ziua ungerii M. S. Gheorghe Bibescu. (Bucureşti, 1843).

Ceremonia încoronării (Regelui Carol I), în « Biserica Ortodoxă Română », 1881, pp. 481—504.

La întoarcerea sa în capitala ţării, Domnul era îmbrăcat în spătărie de spahiler-agasî cu cabaniţă, peste cabaniţă caftan, pe cap cuca; i se încredinţa sanğacul şi tuiurile; Domnul făcea apoi « oraţie de mulţă-

www.dacoromanica.ro

mită » puternicului împărat. Aşa a procedat, scrie Gheorgachi, Grigore Calimachi când a primit domnia cedată de tatăl său Ioan Theodor Calimachi, la 7 Iunie 1761 (Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 156, 272).

95) *oğac :* cămin; corpul ienicerilor, compus din mai multe regimente *(ortà)*, acestea din urmă la rândul lor fiind împărţite în *gemaat*, *bölüc* şi *segban*.

Cele 49 din aceste regimente *(ortà)* erau la Constantinopole, iar celelalte 36 erau repartizate în garnizoanele diferitelor provincii şi anume la: Bosna, Isornic, Belgrad, Vidin, Sofia, Silistra, Brăila, Ozu, Caffa, Cütahia, Smirna, Trebizond, Van, Erzerum, Mosul, Diarbechir, Bagdad, Basra, Alep, Damasc, Egipt, Tripoli, Tunis, Gezair (Ahmed Vefic Paşà, *Lehgè-i-osmanì*, p. 831).

Numărul total al regimentelor de ieniceri a variat după secole, crescând mereu. Astfel după cronicarii contemporani, în anul 930 (1524) erau 12.000 de ieniceri, în 982 (1574) 27.000, în 1004 (1596) 45.000, în 1018 (1610) 37.267, în 1041 (1631) 46.000, în 1110 (1698) 70.000, în 1140 (1727) 81.000, în 1220 (1805) 110.000, iar în 1240 (1824) în timpul nimicirii lor sub Sultanul Mahmud II erau în număr de 140.000 (Ahmed Gevad, *Tarih-i-ascherì-i-osmanì*, p. 55).

96) *nöbet :* schimb de gardă, de sentinelă, etc.

97) *ichindì :* ora care împarte în două părţi egale spaţiul de timp dintre amiază şi apusul soarelui; rugăciunea pe care fiecare musulman este dator a o face în această oră.

Cuvântul este introdus în limba română sub forma de *chindie*.

98) *alchîş :* aplause; aclamaţia pe care čauşii din palat o pronunţau când Sultanul intra în sala tronului sau părăsea această sală, când încăleca etc., şi care consta în următoarele cuvinte: *Allah ömürler verè padişah efendimizè* (să dea Dumnezeu vieaţă [lungă] împăratului nostru), aclamaţia rezervată Marelui Vizir consta în această frază*: Aleicum selam vè rahmetullah* (să fie asupra ta salutul şi mila lui Dumnezeu). (Meynard, I, p. 107). Čauşii cari însoţeau pe Domn atât la şederea sa la Stambul cât şi la înapoierea sa în ţară, erau datori să facă *alchiş*, de fiecare dată când Domnul încăleca pe cal *(Vezi nota 74)*.

Inteleşul iniţial al cuvântului este *laudă*, *premărire* (Dr. Ahmet Ğaferoglu, *Abu-Hayan : chitab al-Idrac li-lisan al Atrac*, p. 3).

După Şemseddin Samì *alchîş*-ul este « laudă prin aplause şi prin aclamaţiuni » (*Camus*, p. 52).

Obiceiul de « aplause » se crede că vine din tradiţiile bizantine (Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, III, cartea XVIII); istoricul turc Küprülüzade Mehmed Fuat contestă aceasta aserţiune (*Bizansîn Osmanlî Muesseselerine tesiri*, în « Türk Hukuk ve Iktisat Tarihi Meğmuasî », Vol. I, 1931, p. 270), insistând că acest obiceiu era în vigoare şi la Mameluci şi la Selciuzii din Anatolia şi aducând o altă părere a lui Hammer (*Histoire de l'ordre des Assassins*, traduit par Hellert, p. 295), unde susţine că obiceiul a trecut la Bizantini dela Abbasii.

www.dacoromanica.ro

V.

99) *avaeturi:* darurile care se dădeau cu prilejul sărbătorilor; taxele plătite la vamă, la trecerea unui pod, pe vite, etc., şi chiar cu ocazia numirii într'o funcţiune.

Cuvântul *avaet* este luat de cuvântul *avaid* din limba turcă, — pluralul lui *ayidè*, — care însemnează *venit*, *rentă*, *resursă*, *alocaţie*, etc. (Şemseddin Samì, *Camusu Turchì*, p. 955).

Cuvântul de *avaet* a luat mai multe înţelesuri în limba română (B. P. Hasdeu, *Etimologicum Magnum*, p. 2139); astfel însemnează taxa pusă pe un lucru ori parte dintr'un lucru, taxa la o pădure, taxa la un pod (I. Costinescu, *Vocabularu Românu-francesu*, Bucureşti, 1870).

Cuvântul fiind întrebuinţat şi în această frază: «Iar peste trei zile luându-şi gelatul avaetul lui după obiceiu a dat trupul de l-a îngropat la Haschiöi» (Enache Kogălniceanu, *Letopiseţi*, III, p. 250), s'a dedus că el mai însemnează o anume taxa pe care în Turcia rudele unui descapitat o plăteau calăului pentru a putea lua cadavrul.

Istoricul turc Mustafa Nurì aminteşte că Marele Vizir, chethüdà bei, mectubğù bei, teşrifatgì efendì şi servitorii Inalţei Porţi cu prilejul învestiturii vizirilor şi a Domnilor valah şi moldav primeau *avaeturi*, totodată daruri din partea guvernatorilor *(valì)* din Egipt, Bagdad, Alep şi Damasc, suma anuală acestor daruri ajungând la 20.000 pungi numai celor date Marelui Vizir (Mustafa Nurì Paşà, *Tarih-i-vucuat*, Vol. III, p. 87).

Avaetul era încasat şi de Domnii români cu diferite prilejuri. Astfel după Aşezământul lui Grigore Ghica Vodă din 1776 (ed. Raşcanu, p. 12), avaetul caftanelor cu care îmbrăca Domnul pe boieri, era dela vel logofăt până la vel postelnic câte 100 lei, etc.

Cuvântul de *avaet* este multeori cunfundat cu alte daruri sau biruri pe care ţările române le plăteau Inaltei Porţii.

Kharač-ul, numit şi *ğüziè*, era tributul anual pe care supuşii nemohametani ai imperiului otoman îl plăteau statului. Erau două feluri de *kharač:* unul era tributul pe care o ţară creştină în pace cu Poarta se angaja a-i plăti, supunându-se în mod volunatar acestei puteri, cum era tributul pe care îl plăteau principatele Valahiei şi Moldovei, repartiţia între locuitori fiind încredinţată voievozilor, cari plăteau anual Sultanului întreaga sumă cuvenită. Tot aşa era contribuţia plătită de republica din Raguza, fiind adusă, din trei în trei ani, prin amsabadorii purtând barbă şi locuind în cartierul grecesc din Fanar.

Tributul celălalt era acela pe care Poarta îl impunea locuitorilor ţărilor cucerite şi se chema *kharač-î-res*, capitaţie, fiind împărţit în 3 taxe deosebite: *ednà* (inferior), *evsat* (mijlocie) şi *alà* (superior).

Raporturile politice între Poartă şi Ţările Române se fixase prin hattîşerifurile din 1391 şi 1511 cari preved între altele şi un omagiu în bani sub nume de *peşcheş* sau dar. Acea dare neînsemnată şi voluntară, la

www.dacoromanica.ro

început 3000—4000 galbeni, spori succesiv şi transforma într'un tribut obligatoriu, într'o capitaţie anuală plătită de raia, numită *haraciu* sau bir, și mai târziu *güzie*. Dela 4000 galbeni tributul se urcă la 10.000 sub Vlad-Ţepeş, la 40.000 sub Petru Schiopul, la 60,000 sub Ion Vodă (L. Săineanu, *Influenţa*, I, p. CLXXXVII).

Istoricul turc Hairullah spune că Vlad-Vodă Dracul după suirea sa pe scaunul domnesc a trimis solii la Fatih Sultan Mehmed, promiţându-i ca tribut 12.000 bani aur veneţieni. Această sumă s'a urcat la 14.000 în 1508, la 19.000 în 1524, la 24.000 în 1583, când s'a suit pe tron Petru [Cercel] (Hairullah, *Tarih*, Vol. XII, p. 13).

In beratul numirii lui Alexandru Iliaş, în 1620, tributul se fixează la 5.000.000 aspri («Revista Istorică», 1934, p. 262.)

Ricaut ne dă următoarea informaţiune asupra dărilor Moldovei şi Munteniei către 1650:

Moldova dădea Sultanului 120 pungi, 10.000 ocale de ceară, 10.000 ocale de miere, 600 cântare șele pentru arsenal, 5 ocale de piei argăsite, 500 bucăţi canavaţă pentru haine şi cămăși robilor de pe catarge, 1330 ocale de ceară pentru arsenal, Marelui Vizir 10 pungi şi piei de samur, chehaialei 1 pungă, defterdarului 1 pungă. Apoi la fiecare 3 ani se mai trimiteau Sultanului 150 pungi, validelei 50 pungi, favoritei sultanului 10 pungi, lui câzlar-agasî 10 pungi, și Marelui Vizir cât poate stoarce.

Muntenia plătea Sultanului 260 pungi, 15.000 ocale de ceară, 15.000 ocale de miere, Marelui Vizir 10 pungi, defterdarului 1 pungă şi o blană de samur, lui câzlar-agasî 12.000 aspri, lui chehaia bei 1 pungă și 1 samur (Ricaut, *Histoire de l'état présent de l'empire ottoman*, 1670, p. 154).

Cât privește sarcinele ţărilor pe la 1700 Muntenii dădeau suma de 959.500 de lei turcești ca *güziè*. La fiecare trei ani când se înnoia Domnia, se mai plăteau banii de *mucarer*. La 1783 se hotărî, printr'un sened împărătesc că Ţara-Românească va plăti numai 309.500 de lei (619 pungi), iar Moldova 165.944; se mărgeni *peşcheşul* Bairamului și al «scărilor de călărie» la 130.000 pentru un principat şi la 115.000 pentru celalt. Dar cumpărarea sprijinitorilor urma și mai departe, şi aceea era mai grea (N. Iorga, *Istoria Românilor*, ed. a X-a, 1937. p. 356).

Raicevich spune că Domnul Ţării Româneşti cheltuia altă dată la sfârșitul fiecărui an spre a obţine confirmarea funcţiunii sale 750.000, tributul ordinar era 300.000, *Bairamlîcul* 60.000, sumele destinate agenţilor şi protectorilor din Constantinopol 250.000, iar cheltuielele personale 500.000, suma totală fiind 1.860.000 (Raicevich, *Voyage*, p. 102).

Hattîșeriful din 1188 Şevval (4 Noemvrie 1774) adresat către Grigore Ghica-Vodă ordona plata «numai obișnuitului haraci, iar alte încărcari și cheltuieli *havaeturi*, *cudumiè*, *obuducturi*, și *güziè*» desfiinţa (*Uricariul*, VI, 1875, p. 433).

Prin Hattîșeriful din 1206 Ramazan (1794) Sultanul dispunea ca «să fie iertaţi tot în vade de 2 ani dela 22 a lunii Gemazülaher anul

www.dacoromanica.ro

1206 de tot felul de dări multe puţine precum şi de *rechiabiè* şi *bairamlîc*-uri şi de alte diferite *teclifaturi* » (*Uricariul*, III, 131).

Hattî şeriful din Gemaz-ül-aher 1217 (Noemvrie 1802) dat de Sultan Selim III prevede ca « de acum înainte să nu se ceară dela Ţara Românească mai mult decât 619 pungi din ban; iar din Ţara Moldovei mai mult decât 135 pungi şi 445 taleri... Şi cum că să se dea din partea Ţării Româneşti 90.000 taleri bani gata şi lucruri la poclonul Bairamului şi 40.000 rechiabie; iar din partea Moldovei pentru poclonul Bairamului în bani gata şi lucruri 90.000 taleri şi rechiabie 25.000 taleri: iar mult să nu se ceară. Şi cum că pentru Domni să nu se ceară pe fiecare an banii mucarerului şi pe cât nu se va întâmpla lui vreo greşeală şi să se dovedească bine, să nu se mazilească. Şi dela Domnii ce se orânduesc după vremi, să nu se ceară ğüziele şi avaeturi mai mult decât este obişnuit din vechime;... să nu se ia dela raiaele, ci să se plătească din veniturile chiar ale Domnilor, ocne, vămi şi din rusumaturi (Papiu Ilarian, *Tezaurul Istoric*, II, pp. 308—314).

Istoricul turc Gevdet ne dă lista cheltuielilor făcute de Domnii români în perioada zisă a Fanarioţilor:

ğüziè	500.000	piaştri
daruri la Bairam	20.000	»
darurile secrete trimise la Stambul	250.000	»
Marelui Vizir ca tecaddümè	14.000	»
însărcinatului hanului din Crimeea	9.200	»
mustahfîzilor cetăţii din Hotin	12.000	»
hanului din Crimeea	45.000	»
paşilor cari vin în apropierea principatului cu misiune	120.000	»
oamenilor Domnului cari se duc şi se întorc la Stambul	65.000	»
soldaţilor musulmani din Iaşi ca âidiè	4.500	»
spitalelor	2.000	»
Domnului ca amediè	12.000	»
Tătarilor cari circulă la Stambul şi în altă parte	70.000	»
cheltueli de birou ale secretarilor de turcă şi greacă ai Domnului	1.000	»
pentru reparaţia şi mobila palatului	36.000	»
pentru îmbrăcămintea servitorilor din Palat	4.000	»
cheltueli de bucătărie, etc.	40.000	»
daruri de Paşti oamenilor din Palat	30.000	»
preoţilor şi cheltiuielile de biserică	30.000	»
cheltuelile soldaţilor segbani de sub serviciul Domnului	32.000	»
cheltuelile tüfencgiilor arnăuţi	20.000	»
muzica	15.000	»
	10.000	»
Doamnei ca cheltueli de yaşmac, etc.	38.000	»
	1.413.700	piaştri

www.dacoromanica.ro

Autorul turc precizează că piastrul de atunci corespunde cu 11 piaştri din secolul trecut aşa încât suma cheltuită de Domni valora 30 şi ceva de mii de pungi. Aproape aceeaşi sumă era cheltuită de Domnii Munteniei (G e v d e t, *Tarih*, Vol. I, pp. 370—371).

Un firman împărătesc adresat Domnului Valahiei, Grigore Ghica Vodă cu dată de 1241 Gemaz-ül-evvel (1826 Ianuarie) pomeneşte că cu prilejul numirii Domnului în 1237 Şevval 24 (1822 Iunie), s'a convenit plata sumei de 312.500 piaştri ca *ğüzie*, numai că numirea Domnului fiind făcută în a 10-lea luna din anul 1237, Inalta Poartă consimte a socoti anul de Domnie începând dela 1 Muharrem 1238 (1822 Septemvrie 18). (Arhivele Statului, Nr. 192 din Documentele Turceşti).

Neplata unei datorii către Inalta Poartă aducea cu sine destituirea Domnului. Astfel un cronicar turc, Vasîf Ahmed, spune că Constantin-Vodă a fost destituit şi închis la Yediculè în anul 1172 (1759) deoarece nu numai că a persecutat pe supuşii săi valahi şi a încasat mai mult decât era obiceiul ci şi n'a plătit datoriile sale către Poartă; el a fost eliberat numai atunci când a promis achitarea sumelor datorite (V a s î f A h m e d, *Mehasin ül asîr ve hacaic*, I, p. 151). Tot acest Domn a fost mazilit peste 4 ani la Mitiline, împreună cu 4 boieri, din cauza că n'a îndeplinit promisiunile (*op. cit.*, p. 220).

In ce priveşte tributul şi darurile ce se trimiteau din Moldova Porţii Otomane şi Marilor demnitari ai imperiului ca tribut anual, sau cu prilejul sărbătorilor, războaielor şi punerii sau înnoirii Domnilor, C a n t e m i r ne dă numeroase informaţii (*Descr. Mold.*, pp. 117—121).

Fraţii Tunusli ne dau, într'o listă tributul ce se da Porţii dintru început şi cât s'a urcat până la anul 1769 :

în 1383	3000	bani roşii de Mircea Vodă la început.
în 1460	10.000	galbeni la a doua închinare a Ţări sub Laiot-Vodă.
în 1633	125.000	lei adăugirea făcută de Matei Vodă Basarab când s'a împăcat cu Turcii.
în 1701	50.000	lei a mai adăogat Constantin-Vodă Brâncoveanu.
în 1739	100.000	lei iarăşi a mai adăogat Constantin-Vodă Mavrocordat când s'a luat de la Nemţi ţara de peste Olt şi s'a dat iarăşi Ţării Româneşti.
în 1769	20.000	lei a mai adăugat Ştefan-Vodă Racoviţă pentru câte-va însule ce i s'au dat
	32.500	poclonul Bairamului
în 1761	50.000	lei a mai adăugat Constantin-Vodă Mavrococordat sub numele de *ceaigé* (recte =*ğaizè*) împăratului
în 1765	125.000	tot acest Domn sub numele *ceaigé*-Vizirului
	25.000	a dat Scarlat-Vodă luând Odaea Vizirului
	959.000	toată suma ce se dă împărăţiei pe un an afară de cheltuelile Domniei şi altele ce se făceau cu Turcii.

(Fraţii Tunusli, *Istoria politică şi geografică a Valahiei*, trad. G. Sion, 1863, p. 70).

www.dacoromanica.ro

100) *cürc:* blană, care se dădea demnitarilor imperiului otoman, ca un semn de distincţie. Această distincţie avea mai multe ranguri: *a)* blană de samur; *b)* blană de ermină; *c)* blană de râs; *d)* blană de vulpe; *e)* blană de jder, etc. (d' O h s s o n, VII, 199).

După Hammer blănile erau următoarele: 1. *cabaniţa*, blană de Stat a Sultanului şi a hanului tătar, împodobită la spate cu samur; 2. *üstcürc*, blană de Stat ordinară, cu manşete înguste; 3. *erchian cürchi*, blană cu manşete largi, purtată odată de miniştrii turci şi de ambasadorii străini cu prilejul audienţei lor la Sultan; 4. *conscoş cürchi*, blană de ermină cu manşete înguste; 5. *feragè cürchi*, blană cu manşete largi, servind ca haină de desubt; 6. *seraser cürchi*, blană de ceremonie şi cu manşete largi purtată de viziri, de müftì-ul şi de voievozii Moldovei şi Valahiei; 7. *muvahidì cürchi*, blană cu patru manşete, purtată odată de marii duhovnici (ülemà) cu prilejul sărbătorilor de Bairam (H a m m e r, *Histoire de l'Empire ottoman*, XVII, p. 230).

In timpul verii demnitarii îmbrăcau *sof-feragè* în locul blănii de samur (E s a d, *Teşrifat-ì-cadimè*, p. 34).

H a m m e r (XIII, pp. 367—370) reproduce preţul blănurilor pe la 1700: un spate de samur *(sîrt)*, prima calitate 1000 lei vechi, a doua calitate 800, a treia calitate 700, a patra 500; apoi un spate de samur *(cafà)* 12 bucăţi de prima calitate 600 lei; picioare de samur *(pačà)* 120 bucăţi de prima calitate 120 lei: coade de samur *(cuiruc)* 120 de bucăţi 1000 lei, etc.

101) *sîrt samur cürc:* blană de jder pentru spate. Mai corect: semmur-cürc (B i a n c h i - K i e f f e r, II, 657).

102) *dibà:* brocat; stofă de mătase cusută cu aur sau cu argint (H a m m e r, XVII, p. 223).

103) *čucà:* stofă de lână (M e y n a r d, I, p. 611).

104) *pačà:* laba unui animal (B i a n c h i - K i e f f e r, I, 296); blană făcută cu o labă de samur, de vulpe, etc. (M e y n a r d I, 375). *Pačalî cürc:* blană cu labă.

105) *zagarè:* haină cu guler şi manşete, având garnitură de blană (M e y n a r d, II, p. 41).

106) *cacâm-cürc:* blană de ermină; *cacâm* era un animal asemănător dihorului, cu blană albă şi scumpă, vârful cozii fiind negru (L. S ă i n e a n u, *Influenţa*).

107) *cudumiè:* dar care se făcea unui personaj cu prilejul sosirii sale (B i a n c h i - K i e f f e r, II, 451).

108) *sürrè:* darurile care se trimiteau în fiecare an la Mecca şi la Medina cu un cortegiu impunător (M e y n a r d, II, 207).

In uzul public mai însemna o sumă oarecare, o grămadă de bani, o pungă de bani (Ş e m s e d d i n S a m i, *Camus*, p. 826).

109) *guruş:* piastru; monetă turcească divizată în 40 *parale* şi în 120 *aşpri (accè)*. La începutul secolului al XVIII-lea valora 3 franci francezi (L a m o u c h e, *Histoire de la Turquie*, Paris, 1934, p. 184), dar după tratatul din Cainargi din 1774 când Turcia a fost nevoită să plătească

www.dacoromanica.ro

despăgubiri de războiu Rușilor, valoarea sa s'a alterat, scăzând mai întâi la 2 franci, apoi la 1,60 fr. (în anul 1803), la 1 fr. (1812), la 0,85 și 0,90 (1808), la 0,60 fr (1824), la 0,45 fr. (1826), 0,30 fr. (1832), iar la 1838 la 0,23 fr. (Jean Marie Jouanin et Jules van Gaver, *Turquie*, 1840, p. 286).

In bogatul material de documente turcești din Arhivele Statului am avut prilejul de a constata prezența mai multor acte care lămuresc relațiile țărilor române cu imperiul otoman, atât în domeniul politic, cât cel economic. Astfel un firman împărătesc, cu data de 1238, începutul lunei Sefer (=Octomvrie 1822), trimis din partea Sultanului [Mahmud II] către Grigore Ghica, Domnul Munteniei, arată prețurile monetelor din imperiul otoman, ordonând respectarea normelor arătate, după cum urmează:

Istanbul altunù	8	piaștri		
fîndîc altunù	11	»		
Mîsîr altunù	7	»		
Gezair altunù	12	»		
Tunus altunù	12	»		
Tarabulus altunù	12	»		
Rumiè altunù	25	»		
jumătatea de Rumiè	12	»	20	parale
sfertul de Rumiè	6	»	10	»
fîndîc rubiesì	3	»		
Istanbul rubiesì			100	»
Ialdîz altunù (sequin de Veneția)	15	»	10	»
Mağar altunù (ducat ungar)	15	»		
Cărămiț altunù (aur austriac)	14	»	30	»
cehariec	5	»		
ichilì	2	»		
guruș (piastru)	40	»		
un sfert de pisatru	10	»		
rial (spaniol)	6	»	10	»
avariz	6	»		

(Arhivele Statului, *Documente turcești*, Nr. 183).

Leul vechiu era împărțit în 40 parale sau 120 aspri *(accè)*; sumele mari se calculau după pungi, o pungă conținând 500 lei vechi, iar o sumă fixă de 36.000 pungi se numea *haznà* (Șăineanu, I, CCXIX).

Dionisie Eclesiarhul enumeră sub anul 1775 banii turcești cari erau în curs pe vremea lui Alexandru Ipsilanti (*loc. cit.*, II, 166): ortiță, orți, leițe, zloți, lei, caragroși de 2 zloți, și alții de 2 lei, și alții de 2 lei și jumătate; galbenii împărătești erau 4 lei și 8 creițari, olandezi 4 lei și 15 creițari, venetici 4 lei și 20 creițari.

Iar sub anul 1815 (p. 224) banii s'au suit la preț; stambulul s'a făcut 8 lei, misirul 7 lei, fîndîcul 11 lei.

Darurile indicate în acest document nu se dădeau totdeauna în natură.

www.dacoromanica.ro

Câteodată se plătea o anumită sumă ca preţ al unei anumite îmbrăcăminţi, — « costul unei cuce », « costul unui halat » *(halat-beha)*, acest din urmă fiind distribuit ofiţerilor ieniceri cu prilejul urcării Sultanului pe tron (M e y n a r d, I, p. 709).

VI.

110) *Ramazan Bairamî:* Sărbătoarea care urmează marele post de Ramazan şi durează 3 zile; este numită şi *Cüčüc Bairam* (Bairamul cel Mic) spre a se deosebi de *Böyüc Bairam* (Bairamul cel Mare), — acel al Jertfelor *(Curban Bairamî)*, care vine după 70 de zile dela Micul Bairam.

111) *Hagîlar Bairamî:* serbarea pelerinilor musulmani după întoarcerea lor din Mecca (B i a n c h i - K i e f f e r, I, p. 675); serbarea jertfelor care se celebrează în a 10-lea zi a lunei Zilhiğgè (M e y n a r d, I, 634).

Bairamlîc-ul: alăturea de haraciu se introduse de timpuriu o dare adiţională, *bairamlîc* sau poclonul Bairamului, numită mai târziu (în firmanul din 1802) şi *hediè*, constând din diferite daruri în bani sau în lucruri ce se trimiteau pe fiecare an la numita serbătoare Sultanului şi mai marilor Porţii. Acest peşcheş e fixat ultima oră prin hattîşeriful Sultanului Abdülhamid I din 1784 la suma de 90.000 lei atât pentru Muntenia, cât şi pentru Moldova, pe când Condica Moldovei din 1796 îl reduce la 60.000 lei (pe lângă un dar occazional, *ramazanlîc*, ce se ridica la 8984 lei) (L. Ş ă i n e a n u, *Influenţa*, CLXXXVII).

Condica lui Brâncoveanu din 1693 spune că sub numele de « Pocloanele Bairamului » se împărţeau 29.970 taleri (afară de cojoacele ce se dau la Bairam), astfel repartizate: Poclonul împăratului 10.000, Validelei 5.000, lui câzlar agasî 2000, Marelui Vizir 5000, chehaialei vizirului 1000, lui Caimacam-paşà 1000, chehaialei acestuia 500, Reisului 500, Defterdarului 500, teşrifatgî-ului 800, etc.

Daponte, secretarul lui Const. Mavrocordat, ne dă în cronica sa (1736—1739) o listă mai completă a persoanelor cari primeau pe fiecare an, la Bairam, darurile obişnuite din partea Domnilor Munteniei şi Moldovei: Impăratului 10.000 lei, Validelei 50.000, lui Baş-cadîn 2500, lui Darisaadet agasî 2500, haznedarului Sultanului 1000, Marelui Vizir 7500, lui Chehaia bei 3500, lui Reis efendì 2000, haznedarului Marelui Vizir 500, lui Čauş-başî 750, lui capuğular chehaiaşî 250, lui mectubğù efendì 500, lui chehaià chiatibì 500, lui böyüc tezcheregì 300, lui cüčüc tezhcheregì 300 lei, lui tahlisgì aga 200, lui beilicgì efendì 500, etc.

Atanasie Comnen Ispilanti, mare spătar sub Ştefan Vodă Racoviţă în 1765 completează astfel în scrierea-i postumă indicaţiunile lui Daponte relative la cheltuielile Bairam-peşcheşului, adăugând că aceste daruri le dă Domnul Valahiei la Bairamul Ramazanului, iar Domnul Moldovei la Curban-Bairam.

www.dacoromanica.ro

Cronicarul turc Esad, vorbind despre ceremoniile ce se făceau cu prilejul oferirii darurilor Suveranului în ziua de Bairam, pomenește că, după ce Marele Vizir, vizirii celelalți și defterdarul prezintau prin chethüda-ii respectivi darurile lor, chethüdalele ținuturilor din Egipt, Bagdad, Basra, Saida, Tripoli și Valahia, prezintau și ei sumele cuvenite. Cronicarul mai adăuga că cu acest prilej îmbrăcau cu caftan nu numai pe chethüdalele Valahiei și Moldovei, ci și încă pe 4 boieri și 8 însoțitori; Voievodul Moldovei, spune cronicarul, prezintă darurile sale cu prilejul micului bairam [care începe în ziua de 10 Zilhiğge] (E s a d, *Teşrifat-î-cadimè*, p. 27).

Cu acest prilej dăm și lista darurilor oferite de Scarlat Callimachi, Domnul Moldovei (August-Octomvrie, 1806, 1807—1810, 1812—1819) și al Munteniei (Februarie-Iunie 1821), după o notiță scrisă chiar de Domn:

Lista darurilor trimise de mine, Scarlat Callimachi, Domnul Moldovei.

1. Maiestății Sale Sultanului [Mahmud II]: o cutie făcută de briliante.
2. Maiestății Sale Validè-Sultan: (nu este pomenit darul în manuscrisul Domnului).
3. Alteței Sale prințului Abdülhamid: un lustru de diamante.
4. Alteței Sale mamei prințului împărătesc: un ceasornic cu briliante.
5. Excelenței Sale lui Hazirè-Ustasî o floare cu diamante. (H. Dj. S i r u n i, *O corespondență necunoscută în limba turcească a lui Scarlat Callimachi*, în «Revista Istorică», 1931, Nr. 7—9, p. 181).

VII.

112) *anul 1139 Sefer 5:* corespunde cu data de 2 Octomvrie (21 Septemvrie, st. v.). Sultanul era Ahmed al III-lea, iar Marele Vizir Damad Ibrahim Pașà Nevșehirlì.

113) *voevodul moldav:* este vorba de Grigore Matei Ghica, Domn al Moldovei 1726—1733, 1735—1741, 1747—1748, și al Munteniei 1733—1735 și 1748—1752.

114) *călauz čauş:* čaușul călăuz; ghidul čaușilor care mergea în capul cortegiilor împărătești (H a m m e r, XVII, p. 98).

115) *oğac čauşanî:* čaușii cari aparțineau corpului ieniceresc. Iar sub numele de *oğac agalarî* se înțelegeau toți acei cari aveau comanda asupra unui întreg corp de ieniceri, precum sunt *culchehaidà*, *zagargi-başî*, *samsonğu-başî*, și așa mai departe toți șefii companiilor ienicerești *(bölüc agalarî)*, cari aveau cel puțin un regiment sub comanda lor (C a n t e m i r, *Ist. Imp. Ot.*, p. 472).

oğac-ul era corpul ienicerilor împărțit în regimente *(ortà)*; *gemaat*-ul se compunea de 101 ortà, *böliic*-ul de 61 ortà, *segban*-ul de 34 ortà (*Encyclopédie de l'Islam*, 1927, Paris, la cuvântul «yeniceri»). *(Vezi și nota Nr. 95)*.

www.dacoromanica.ro

116) *călauz-yamac:* ajutor de călăuz. Ofiţer al Porţii, din corpul čauşilor, care era locţiitorul lui *călauz-čauş* şi care în absenţa lui deschidea drumul Suveranului sau al Marelui Vizir (Bianchi-Kieffer, II, p. 1281). *Yamac* = recrut, novice, auxiliar.

117) *habergì-čauş:* čauşul însărcinat cu anunţarea marilor demnitari cu prilejul alaiurilor solemne (Hammer, XVII, p. 45).

118) *odagî-čauş:* čauşul camerier; fiecare čauş care aparţinea unei unităţi ienicereşti. Miliţia ienicerilor era compusă din 4 divizii, repartizate în 229 de *oda; oda-başî* era comandantul celei de-a doua divizie (Meynard, I, 146). Ofiţerimea din *oda* era compusă din:

čorbagî (colonelul regimentului).

odabaşî (şeful de odaie; şeful ordinei la parade, însărcinat cu observarea regulamentelor).

vechilharğ (mandatarul cheltuelilor, însărcinat cu proviziile alimentare).

bairacdar (purtătorul steagului).

başesghì (şeful veteranilor).

aşgì başî (şeful bucătarilor, sălii de poliţie şi închisorii regimentului).

saccàbaşî (şeful cărătorilor de apă). (*Encyclopédie de l'Islam*, 1927, Paris, la cuvântul « yeniceri »).

119) *nöbetgì:* om de gardă; aşa se chema şi muzica pe care o executau fanfarele la palat, în orele fixe (Meynard, II, 831).

nöbet: un soiu de paradă, care consta în intonarea unei muzici în prezenţa Sultanului şi marilor demnitari ai casei sale, toţi aşezaţi în ordine în a doua curte din palat (Bianchi-Kieffer, II, p. 1143).

Hünchiar nöbetgisì čauş: şeful nöbetgì-ilor din palat.

120) *tergeman čauş:* čauşul interpret. Să nu se confunde cu *baş-tergeman* (Marele Dragoman) (*Vezi nota Nr. 8*).

121) *öningè ghelen čauş:* čauşul care conducea alaiul.

VIII.

122) *data de 1151 Gemaz-ül-aher 15:* corespunde cu data de 3—14 Septemvrie 1738.

123) *Sultanul:* era Mahmud I (1730—1754), iar Marele Vizir Âvaz Mehmed Paşà Gürgì.

124) *Domnul:* nu este precizat la care din Domni (Grigore Matei Ghica al Moldovei, 1735—1741 şi Constantin Mavrocordat al Munteniei, 1735—1741) se face aluzie. Poate la data indicată ambii Domni au fost primiţi în audienţa împărătească împreună, cum s'a întâmplat adeseori. In ce priveşte îmbrăcarea lor cu cucă la această dată de 3—14 Septemvrie 1738, trebue să fie semnalat că aceasta distincţie nu era exclusivă pentru învestiturile iniţiale la suirea Domnilor la scaun, ci şi se acorda cu prilejul reînoirilor, cum era probabil cazul.

www.dacoromanica.ro

IX.

125) *Ramazan âidiesì;* daruri cu prilejul Ramazanului.

126) *Eflac capuchethüdasî:* capuchehaia Voievodului din Muntenia.

127) *data de 1190 Ramazan:* corespunde cu data de 14 Octomvrie—12 Noemvrie 1796 (3 Octomvrie—1 Noemvrie, st. v.). La data indicată Sultanul era Selim al III-lea, iar Marele Vizir Darendelì Mehmed Paşà.

128) *Bugdan chethüdasî:* capuchehaia Voievodului din Moldova.

129) *cumaş:* în limba arabă acest cuvânt desemnează de obiceiu stofele de pânzeturi sau de bumbac; la Turci aşa se numesc ţesăturile de mătase, taftă, brocat, şi alte stofe scumpe; mai este întrebuinţat câteodată şi pentru atricolele făcute din bumbac şi lână, pentru stofele pure sau amestecate, alese sau comune (Meynard, II, 536). In limba română are înţelesul de materie de mătase pentru haine boiereşti (L. Săineanu, *Influenţa*, II, p. 149).

X.

130) *Domnul Munteniei:* este vorbă de Alexandru Ipsilanţi, Domn al Munteniei 1774—1782, 1796—1797, şi al Moldovei 1786—1788.

131) *Sultanul:* era Hamid I (1774—1789), iar Marele Vizir Izzet Mehmed Paşà Bolulù.

132) *Mirahor-î-ümerà agà:* şeful grajdurilor împărăteşti, marele comis al Sultanului. Cuvântul *mirahor* mai este întrebuinţat sub forma de *imrohor*, *imbrohor*.

133) *besatlù:* acoperit de covor. *Besat:* tot ce se întinde pe pământ spre a se aşeza sau a se culca pe el (Bianchi-Kieffer, I, 363). Cantemir descriind suirea pe cal al Domnului spune că prefectul suprem al grajdurilor împărăteşti *(böyüc mirahor)* prepara la poarta de mijloc a curţii un cal arab, ornat cu un frâu de aur şi strălucind de pietre scumpe, acoperit cu covor lucrat în aur şi argint, la a cărui şea în stânga atârna sabia, iar la dreapta buzduganul militar *(topuz)*: calul era ţinut de doi conducători de cai împărăteşti *(yedecgì)*, alături stăteau argaţi cu căciuli albe pe cap *(accülahlî)* şi tot atâţia alergători *(peichi)* îmbrăcaţi în vestminte cusute cu fire de aur şi purtând pe cap mitre de argint aurit, având forma unui pocal (*Descr. Mold.*, p. 61).

134) *data de 1181 Şaban 4* corespunde cu data de 10 Octomvrie 1774 (29 Septemvrie, st. v.).

Se vede că cu prilejul acestei vizite a Domnului Alexandru Ipsilanti s'a căpătat faimosul hattîşerif (1774 Noemvrie 4, st. v.), care hotărăşte ca Domnii să nu mai fie maziliţi fără vină; ca ţara să fie scutită pe doi ani de bir, şi să nu plătească pe urmă decât haraciul, trimitându-l odată la doi ani; ca toate ajutoarele în provizii, lemne, etc., date Turcilor să fie scoase din suma tributului; ca Turcii să nu mai locuiască

www.dacoromanica.ro

subt niciun pretext în principate, cum încercaseră în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

135) *data de 1196 Rebî-ül-aher:* începe la 3—14 Februarie din anul 1782; se vede că în aceasta dată cu aceiaşi ceremoniale a fost primit de Sultan şi succesorul lui Alexandru Ipsilanti, Nicolae Caragea. Sultanul era tot Abdül Hamid I, iar Marele Vizir Izzet Mehmed Paşà, venit a doua oară.

XI.

136) « *Beilor Valahiei şi Moldovei* »: această expresiune din titlul său este o greşeală, — deoarece în text este vorba numai de Voievodul moldav, — sau este o aluzie la prezenţa în capitala Turciei a ambilor Domni, Nicolae Caragea, Domnul Munteniei 1782—1783, şi Alexandru Mavrocordat, Domnul Moldovei 1782—1785.

137) *mirahorî-evvel:* primul şef al grajdurilor *(Vezi nota Nr. 132).*

138) *alaiu de noapte:* alaiurile organizate cu prilejul primirii la audienţa împărătească a ambasadorilor străini, precum şi a Domnilor români, erau formate chiar noaptea, şi porneau dela ambasada respectivă sau dela conacul domnesc în cursul nopţii *(Ghigè alaiî).*

139) *suita Domnului*:. Se vede din acest document că cu prilejul primirii Domnilor Valah şi Moldav la Divanul Impărătesc se trimiteau 39 cai pentru suita Domnului. Tot atâta s'a trimis la primirea lui Alexandru Ipsilanti în 1774, a lui Nicolae Caragea în 1782, a lui Alexandru Mavrocordat, tot în acest an. (In 1719 cu prilejul primirii Voievodului Nicolae Mavrocordat s'au trimis numai 20 cai). « Cartea Ceremoniilor » notează, cu diferite prilejuri, numărul cailor trimişi la primirea altor reprezentanţi străini: pentru suita ambasadorului neamţ în 1131 (1719) 130 cai *(vezi p. 65 verso din manuscriptul turcesc)*, în 1132 (1720) 109 cai (p. 68 verso), iar pentru suita însărcinatului de afaceri al Nemţilor în 1134 (1722) 24 cai (p. 71); pentru suita ambasadorului rus în anii 1132 (1720) şi 1134 (1721) 49 cai (p. 72, 72 verso şi 73 verso); pentru suita ambasadorului persan în anul 1134 (1722) 50 cai (p. 79); pentru suita ambasadorului polon 29 cai (p. 81) şi 39 cai (p. 187 verso) în anii 1134 (1722) şi 1191 (1777); pentru suita trimisului Veneţiei 39 cai (p. 198) în anul 1195 (1781); pentru suita ambasadorului suedez 29 cai (p. 156 verso) în anul 1186 (1772); pentru suita unui trimis din Uzbechistan 9 cai (p. 55 verso) în anul 1133 (1721).

In ce priveşte numărul celor cari însoţeau pe Domn în ziua primirii sale la audienţă, sunt date alte cifre în alte izvoare. Astfel Recordon spune că Domnul era însoţit de 25—30 notabili greci (*Lettres sur la Valachie*, p. 119). După Cantemir însoţitorii erau în nămăr de 28 *(Ist. Imp. Ot.*, p. 278).

Mai este pomenită cifra de 24 (I o r g a, *Callimachi*, XCII), chiar aceia de 50—60 (H u r m u z a k i, VII, 18—19).

www.dacoromanica.ro

140) *data de 1196 Şaban 5:* corespunde cu data de 6 Aprilie 1782 (26 Martie, st. v.).

XII.

141) *Domnul Moldovei.* Nu se pomeneşte nici numele Domnului, nici data când s'au împărţit avaeturile arătate; dar documentul de faţă fiind pus imediat după acela din 5 Şaban 1196 (1782), ni se pare că aceste avaeturi sunt distribuite de Alexandru Mavrocordat, Domnul Moldovei.

XIII.

142) *Domnul Valahiei:* este vorba de Nicolae Caragea, Domnul Valahiei, a cărui prezenţă în capitala otomană în primele luni ale anului 1196 (1782) este semnalată în documentele care urmează.

Internunţiul Herbert descriind audienţa solemnă la Sultan şi alte solemnităţi, cari au avut loc la 11 Martie 1782 cu ocaziunea suirii lui Nicolae Caragea pe tronul Munteniei, spune că în ziua de 4 Domnul formă o suită numeroasă pentru a lua în primire dela Serai cele 2 tuiuri, precum şi drapelul verde, cari i-au fost predate de un mare demnitar al Seraiului, însoţit de maestrul de ceremonii şi de numeroşi alţi ofiţeri din Serai şi dela Poartă. Domnul primi aceste semne ale demnităţii sale jos la scară, după ce se aruncă de trei ori la pământ, apoi le-a luat în primire şi s'a dus cu ele în conacul său, unde a dat caftane acestor funcţionari. Din acest moment unul din aceste tuiuri se aşeza în casa lui, celălalt însă, în timpul călătoriei lui, se purta totdeauna înaintea lui, pentru a fi puse în faţa conacurilor sau opririlor lui la popasuri pe drum.

...La intrarea sa în sala de audienţă purta cabaniţă şi un caftan larg împodobit bogat cu argint; după ce exprima, în genunchi, mulţumirea sa, Suveranul îi recomanda credinţa, administrarea dreptăţii, şi ţinerea unei ordine printre supuşii săi; nu îi recomanda însă să urmeze exemplul predecesorului său, — cum făcea altădată.

...Atât în timpul acestor solemnităţi cât şi în cortegiu, prinţul avea lângă el pe Dragomanul Porţii, iar în timpul mersului era precedat de un orta-ienicer, împreună cu čauşii preferaţi ai Porţii. La înapoiere era însoţit de 4 peichi, adică gărzi personale ale Marelui Domn, cari mergeau pe jos câte două de fiecare parte a calului său. De obiceiu această însărcinare era dată celor mai în vârstă, ca, primind un dar de bunăvoinţă din partea prinţului, să părăsească serviciul lor. Cu această ocazie se împărţea suitei sale un număr mare de caftane obişnuite (H u r m u z a k i, VII, pp. 354—355).

143) *tug:* tuiu, coadă de cal atârnată de o lance cu o semilună la vârf care mergea înaintea guvernatorilor în timpul călătoriilor lor sau la pornirea lor în războiu. Vizirii aveau 3 tuiuri, iar Domnii români două.

www.dacoromanica.ro

După Cantemir destincţiunea aceasta înceta de a se mai practica din timpul când această ţară a fost dată lui Duca-Vodă, Domnului Moldovei; căci Vizirul, precum zicea el însuşi, nu voia să mai onoreze pe niciun infidel cu tuiu; cu toate acestea Ieremia-Vodă Movilă, Domnul Moldovei se bucurase mai înainte de această onoare. S'a conservat însă sanğacul sau stindardul ca semn al puterii guvernatorului acelei ţări (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 404).

După Mahmud Şevchet Paşà demnitarii cu gradul de *mir-livà (sanğac beyì)* aveau un tuiu, cei cu gradul de *mir-miran (beyler-beyì)* două tuiuri, marele vizir cinci, iar în timpul războaielor mergeau înaintea Sultanului 7 tuiuri (Mahmud Şevchet Paşà, *Osmanlî teşchilat ve căiafet-i-ascherié*, pp. 37—38). După o altă versiune numărul tuiurilor Sultanului era 9 (Ahmed Gevad, *Tarih-i-ascherì-i-osmanì*, Vol. I, p. 407).

Un singur Domn a fost asimilat paşă cu trei tuiuri: Duca-Vodă în 1682, când i s'a încredinţat şi hătmania Ucrainei (N. Iorga, *Ucraina Moldovenească*, An. Ac. Rom., 1910).

Intărirea [lui Constantin Vodă Brâncoveanu] o aduse, la sfârşitul lui Noemvrie [1688], în calitate de S*chimni Agă*, «Agă de Scaun», capuğu-chehaia, şeful portarilor, vizirului însuşi, care veni la Bucureşti cu caftanul, pe când steagul şi tuiurile se trimiteau prin deputaţia de boieri (N. Iorga, *Vieaţa şi Domnia lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, 1914, Bucureşti).

144) *ülüfè :* soldurile şi salariile funcţionarilor, în special ale militarilor (Gevad, *Istoria Ienicerilor*, p. 116). *Chistè* însemna solda trimestrială precum *ülüfè* solda lunară, şi *nosacà* solda pe o zi. Solda pe an a Ienicerilor se împărţea de obiceiu în patru *chistè* şi li se plătea de patru ori pe an (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 559). Inţelesul iniţial al cuvântului era: mâncare de animal; de altfel leafurile erau plătite altădată ca costul mâncării destinate animalelor (Şemseddin Samì, *Camus*, p. 948).

Const. Daponte descriind învestitura Domnului Ion Mavrocordat spune că cu prilejul primirii Domnului la Divan, s'au plătit din cele 4000 de pungi de bani, puse la uşa camerei, soldele ienicerilor.

145) *data de 1196 Rebì-ül-evvel 19 :* corespunde cu data de 1—12 Februarie 1782.

XIV.

146) *Domnul Moldovei :* este vorba de Constantin Moruzi, Domn al Moldovei 1777 Octomvrie—1782 Iunie.

147) *ezan :* chemare la rugăciuni, înaintea fiecărui *namaz*, pe care o adresează *muezzin*ul credincioşilor musulmani, din vârful *minaret*ului.

148) *iftar :* masa de seară cu care se termină postul zilnic al Ramazanului.

www.dacoromanica.ro

146 bis) *Aià-capù:* După un istoric turc sub nume de *Aià-capù* sunt cunoscute 2 porţi, cea veche *(Esghì Aià-capù)* şi cea nouă *(Yeni Aià-capù)*. Cea veche este chiar poarta *Aià-Teodos* numită astfel după biserica bizantină din apropiere, astăzi *Gül-ğamì*. Cea nouă este construită de Turci după cucerirea capitalei bizantine (G e l a l E s a d, *Esghì Istambol*, pp. 121—122).

149) *namaz:* rugăciunea pe care fiecare musulman este dator a o face de patru ori pe zi.

150) *culluc:* diferite puncte din oraş, unde erau adăpostite gărzile sau sentinelele (d'O h s s o n, VII, p. 348).

151) *data de 1191 Şevval 9:* corespunde cu data de 9 Noemvrie 1777 (27 Octomvrie, st. v.). La această dată Sultanul era Abdülhamid I, iar Marele Vizir Darendelì Mehmed Paşà.

XV.

152) *Domnul:* este vorba tot de Constantin Moruzi, Domnul Moldovei.

153) *data de 1191 Şevval 11:* corespunde cu data de 11 Noemvrie 1777 (30 Octomvrie, st. v.).

154) *hademè-i-emin-agà:* servitorii lui emin-agà *(Despre emin aga: vezi nota 20)*.

XVI.

155) *Domnul Moldovei:* este vorba tot de Constantin Moruzi, Domnul Moldovei.

156) *cubbè-i-hümaiun-capusù:* poarta împărătească cu boltă. *(Vezi nota 38)*.

157) *data de 1191 Şevval 8:* corespunde cu data de 8 Noemvrie 1777 (28 Octomvrie, st. v.).

XVII.

158) *Domnul Munteniei:* este vorba de Nicolae Caragea, Domn al Munteniei, 1782 Februarie—a783 August.

159) *data de 1196 Sefer 3:* corespunde cu data de 5—16 Ianuarie 1782.

160) *învestitura:* Toţi cari erau numiţi într'o funcţiune înaltă erau datori să primească învestitura dela Marele Vizir, cu o robă de onoare. Erau invitaţi atunci de chehaia-bei în sala de audienţă a Marelui Vizir. Acest demnitar era aşezat la colţul unei sofale, înconjurat de primii secretari ai cancelariei şi de principalii ofiţeri ai casei sale, având la dreapta sa pe reis efendi şi maestru de ceremonii, toţi în picioare. Diploma respectivă era pusă la stânga sa, şi mai încolo caftanele, şi caftangî-

www.dacoromanica.ro

başî-ul lângă ei. Marele Vizir primea demnitarii pe rând, cari după ce sărutau roba Măriei Sale, primeau diploma respectivă (d'O h s s o n, VII, p. 197).

S'a mai întâmplat că învestitura noului Domn nu s'a făcut chiar la Divanul Mare, ci în prezenţa Marelui Vizir la el acasă. Astfel cronicarul turc Raşid povesteşte că în anul 1115 (1703) s'a prezentat la Adrianopole o delegaţie moldavă Sultanului şi descriind persecuţiile Domnului [C. Duca] a rugat ca să fie numit în locul lui unul din boierii ţării, în persoana lui Mihail [Racoviţă], dar această rugăminte a lor s'a amânat la întoarcerea Suveranului în capitala sa. Intr'adevăr după puţin timp s'a încuviinţat această numire, numai că certurile nefiind sfârşite la Iaşi, noul Domn nu s'a îmbrăcat cu caftan la Divanul împărătesc, cum era obiceiul în cazul schimbărilor de Domni, ci s'a prezentat Domnul în ziua de 22 Gemaz-ül-evvel 1115 (1703) în audienţă la Marele Vizir, la locuinţa riverană a acestuia, şi îmbrăcarea cu caftan s'a făcut chiar acolo, după care s'a dăruit Domnului un cal din grajdul (îstabl) împărătesc (R a ş i d, *Tarih*, II, p. 22).

161) *binecuvântarea :* După Cantemir nici paşii, nici vizirii nu se instalau cu atâta pompă ca domnii români. Căci un paşă după ce Marele Vizir îi punea caftanul în spate, mergea acasă şi în cealaltă zi primea diploma paşalîcului său dimpreună cu stindardul. Dar Domnul după ce primea caftanul dela Marele Vizir ca semn al puterii sale suverane, însoţit de întregul Divan şi în aclamaţiunile čauşilor se ducea la Biserica Patriarhiei, unde Patriarhul de Constantinopol cu tot clerul şi nobilimea greacă, îl aştepta pentru a-l întâmpina şi a-i da sfinţirea. După ce Domnul ajungea în curte, se da jos de pe armăsar şi trecea pe o piatră patrată aşezată anume pentru această ocaziune. Atunci čauşii cu toţii cântau cu voce înaltă versuri uzitate la asemenea ceremonii. « Dumnezeule mare! ţine la mulţi ani pe împăratul nostru, şi pe voievodul nostru, şi le dă lor vieaţă îndelungată şi fericită ». Domnul mergea în Biserică, iar cei cari îl însoţeau stăteau afară în curte şi pe stradă, şi aşteptau în tăcere respectuoasă până ce ieşea iar. In momentul când Domnul păşea pe pragul bisericii, cântăreţii începeau să intoneze Ἀξιόν ἐστιν, un imn compus în onoarea Sfintei Marii. După ce se termina cântarea aceasta, Domnul se aşeza pe un tron, care era făcut anume pentru Domnul. Când diaconul recita rugăcuinea τώς εχτενας, totdeauna amintea şi pe noul Domn în următorii termeni. « Iar ne rugăm, pentru prea înduratul, strălucitul şi binefăcătorul nostru Domn, pentru ca Domnul Dumnezeu să-i dea putere, învingere, tărie, sănătate şi îndelungă vieaţă; şi pentru ca Domnul Dumnezeu nostru să-i ajute, să-l păzească şi să-i supună sub picioarele lui pe toţi vrăşmaşii şi protivnicii ». După aceea patriarhul în veşmântul său pontifical şi însoţit de patru sau mai mulţi mitropoliţi mergea în altar; iar Domnul urmându-i se apropia de altar, şi patriarhul făcea semnul crucii în faţă cu amândouă mâinile; apoi plecându-şi capul pe sfânta masă, patriarhul îl acoperea cu omoforul şi rostea rugăciunile ce erau în uz odinioară la

www.dacoromanica.ro

sfinţirea împăraţilor ortodocşi, şi în urmă îl ungea pe frunte cu sfântul mir. După această ceremonie Domnul se întorcea la tronul său, iar cantorii intonau următorul *polychronion :*

« Dă, Doamne, prea înduratului, dă binevoitorului nostru Domn, Domn a toată Moldovalachia, vieaţă îndelungată; ţine-l, Doamne, la mulţi ani ». După aceea patriarhul şi Domnul, urmaţi de tot poporul, ieşeau împreună din biserică. In portic Domnul săruta mâna dreaptă a patriarhului; iar acesta prin cuvinte şi prin semnul crucii, îi da binecuvântare (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, p. 276).

După o altă descriere strălucitul alaiu de Domnie, amintind vechi timpuri de Impărăţie creştină în Constantinopol era pe acest timp (pe la 1758) următorul: Noul voievod, călare între alţi douăzeci şi patru de călăreţi, prietenii şi viitorii săi boieri, mergea la locţiitorul, la vechilul Marelui Vizir, chehaia, care-l poftea pe sofà. De aici trece la Vizirul însuşi, la « Poarta-Paşei » unde era primit în odaia arzurilor sau plângerilor. Aici i se da caftanul, semnul răsplătirii împărăteşti şi, înfăşurat în el, face o vizită nouă la chehaià, apoi se înfăţişează la Reis-efendi şi la Čauş-başî. Insoţit de o mulţime de Greci din toate treptele, de čauşi şi de teşrifatgî sau maestrul ceremoniilor curţii, Domnul mergea să asculte « Vrednic este » şi « Intru mulţi ani » la biserica patriarhală, unde-i iese întru întâmpinarea lui, căci altul mai mare nu este, — cel mai înalt dintre ierarhii Legii Răsăritului. Intors acasă el primeşte felicitările trimişilor dela Ambasade, cari vin cu lachei în haine de gală (N. Iorga, *Callimachi*, I, p. XCII).

162) *întoarcerea la conac :* Voievodul încalecă din nou şi se întoarce la conacul său cu acelaşi alaiu cu care venise la Biserică, şi fiecare se retrage cu cadouri (Cantemir, *Ist. Imp. Ot.*, II, p. 377).

Oricine vedea pe Domn în trecerea sa, fie Turc, fie creştin, dacă şedea în prăvălia sa trebuia să se scoale în picioare, să-şi încrucişeze mâinile pe piept, şi să-şi plece capul, — ba încă dacă trecea şi prin poarta Ienicerilor, comandanţii lor îi puneau în ordine până la trecerea Domnului, pe care îl salutau cu capul plecat (Cantemir, *Descr. Mold.*, p. 56).

XVIII.

163) *avaeturi :* sunt darurile distribuite de Nicolae Caragea, Domnul Munteniei.

Călătorul francez De la Croix descriind învestitura lui Antonie-Vodă Ruset în 1676, observă că toate cremoniile pompoase se sfârşeau cu durere, deoarece sosea momentul distribuirii pungilor; toţi ofiţerii, mari şi mici, ai imperiului, au partea lor din « prăjitură », astfel încât cheltuielile ajungeau la suma de 500 de pungi, adică 250.000 de scuzi, din care 50.000 intrau în tezaurul Sultanului, tot atâta primea Marele Vizir şi 25.000 chehaia-bei, iar cu restul de 125.000 scuzi se plăteau

www.dacoromanica.ro

darurile destinate vizirilor de boltă *(cubbè veziri)* şi tuturor celorlalţi ofiţeri (Babinger, *op. cit.*, p. 126).

Caietul de cheltuieli al lui Grigore Ghica-Vodă, ne înfăţişază sumele pe care Domnul le-a distribuit în 1822 dela conferirea Domniei până la sosirea sa la Bucureşti. Aceste cheltuieli ating la respectuoasa sumă de 3.296.641 piaştri. In sumele specificate găsim 250.000 preţul darurilor făcute marilor demnitari ai imperiului otoman, 110.500 preţul darurilor destinate celor cari l-au însoţit, etc. (H. Dj. Siruni, *Două beizadele la Cenghel-Chöi*, 1940, p. 29).

XIX.

164) *data de 1196 Gemaz-ül-aher 27 :* corespunde cu data de 19—30 Ianuarie 1782.

165) *Constantin bei zadè Manol :* autorul turc pomeneşte de un Domn al Moldovei cu acest nume în anul 1782. Dacă dată nu este pusă greşit, aceasta ni se pare o confuziune din partea autorului turc.

In primul rând este cert că la această dată s'a numit Domn al Moldovei Alexandru Mavrocordat, fiul lui Constantin Mavrocordat, după ce Constantin Moruzi s'a văzut mazilit din intrigile Rusiei (Urechia, I, 209—210). Dacă autorul turc face aluzie la acest Domn, confundă numele său, numindu-l Manole în loc de Alexandru.

Mai rămâne o altă ipoteză. Manole pe care îl citează autorul turc, poate fi chiar Emanuel Geani. Numai că acesta din urmă care fusese numit de Turci în Mai 1770 Domn al Ţării Româneşti, a fost nevoit să plece în 1771 la Constantinopol unde a făcut intrigi contra Domnilor Moldovei şi Ţării Româneşti, ceea ce a cauzat exilarea sa în anul 1776 la Naxos. Intr'un raport adresat de Von Gaffron către rege la 4 Martie 1776 se vorbeşte despre aceste intrigi, şi despre imprudenţa lui Emanuel de a oferi sume mari ambasadei ruseşti spre a cumpăra tăcerea ei în cazul numirii sale ca Domn (N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, 123). Se poate presupune că Emanuel Geani, după întoarcerea sa din exil, în 1781, să fi început din nou intrigile sale la Constantinopol, izbutind în sfârşit să fie numit Domn al Moldovei, îmbrăcând chiar caftanul, fără însă a fi ajuns la Domnie.

Dacă admitem această ipoteză, constatăm că Emanuel Geani, a continuat sforţările sale pentru a căpăta Domnia, şi la 11 Mai 1788 el a fost numit în sfârşit Domn al Moldovei şi însărcinat ca împreună cu Mavrogheni şi cu Turcii şi Tătarii, să gonească pe Austro-Ruşi. Din cauza unei neînţelegeri cu Turcii el a trecut însă la Ruşi, şi a murit în 1789 la Cherson.

Dacă aceste două ipoteze nu corespund realităţii, atunci sau data indicată de autorul turc este greşită, sau este vorba de un alt pretendent, care deşi a îmbrăcat caftan domnesc, totuşi n'a ajuns la domnie.

www.dacoromanica.ro

166) *selam agasî:* funcţionar însărcinat cu salutul; maestru de salutări (H a m m e r, XVII, p. 238).

Selam-čauşii făceau aclamaţii când Suveranul sau Marele Vizir apăreau într'un loc, salutându-i cu urări şi cerând graţia şi binecuvântarea lui Dumnezeu. Ei puneau sentinţele în executare, vindeau mobilele, şi erau un fel de « maréchal de logis » lângă ambasadori în timpul călătoriei lor în imperiu (M. G u e r, *op. cit.*, II, p. 138).

Selam-taşî (piatra de salut): erau două pietre între porţile care conduceau la Divanul Impărătesc, unde Marele Vizir primea salutul (E s a d), *Teşrifat-î-Cadimè*, p. 69).

167) *Paşà-Capusù:* o altă denumire a Inaltei Porţi (M e y n a r d, I, 382); reşedinţa guvernului şi a diferitelor ministere; mai era numit *Vizir-capusù* (M e y n a r d, I, 249).

168) *Reis efendì:* cu chehaia bei şi cu čauş-başî-ul forma cabinetul Marelui Vizir, unind în persoana sa funcţiunile ministerului afacerilor străine, ale secretarului de stat şi ale cancelarului. Ca secretar de stat redacta memoriile şi rapoartele adresate Suveranului din partea Marelui Vizir, iar în calitatea sa de cancelar era şeful departamentului numit Divan Impărătesc (d'O h s s o n, VII, p. 159).

Reis efendì în calitatea sa de ministru de externe era ajutat de un Dragoman al Porţii, un interpret grec, numit dintr'o familie nobilă, funcţie care de obiceiu aducea pe titular la domnia principatului valah sau moldav (T h o r n t o n, I, 145) şi care până în 1821, epoca revoluţiei greceşti era deţinută exclusiv de Grecii din Fanar (B i a n c h i-K i e f f e r, I, 481).

169) *damen-bus:* ceremonia care consta în a săruta poala robei unui personaj în semn de felicitare, de recunoştinţă, etc. Această ceremonie era executată cu prilejul recepţiunilor ambasadorilor la Marele Vizir sau la distribuirea soldelor la ieniceri (G e v a d, *op. cit.*, p. 32).

170) *chisedar:* casier. Altădată fiecare şef de birou, purta titlul de chisedar deoarece avea în seamă gestiunea fondurilor şi contabilitatea biuroului său (M e y n a r d, II, 688).

171) *düstar:* piesă de muselină înfăşurată în jurul unei calote, formând un turban (M e y n a r d, I, 739).

172) *dulceaţă:* de obiceiu la Constantinopole oaspeţii erau cinstiţi cu *şerbet* şi *mağun*. Chiar la Seraiul Sultanilor musafirii le gustau; dacă era vară, spre a cinsti pe oaspeţi, *sacà-başî*-ul aducea dela *halvahanè*, *şerbet*, iar în timpul iernii oaspeţilor li se servea *mağun* (E s a d, *Teşrifat-î-cadimè*, p. 70).

173) *harem:* apartamentele destinate femeilor în casele musulmane; aici înseamnează partea din conacul Domnului care era rezervată soţiei sale. Harem-ul este amintit pe seama şi a altor Domni. Constantin Caragea Banul în « Efimeridele » sale, scrie: « La 24 Noemvrie ale aceluiaşi an 1777, prea înălţatul Domn Constantin-Vodă Moruzi a intrat în Iaşi cu bine, fără bagaje, lăsându-şi haremul în urmă » (P. P. P a n a i-t e s c u, *op. cit.*, p. 26).

www.dacoromanica.ro

Curtea Fanarioţilor era întru toate imitată după a « Impăratului » turcesc din Constantinopole, cum de altfel, toată moda era « de Ţarigrad »... Doamna-şi avea acum haremul, din care nu-i era iertat să iasă (N. I o r g a, *Istoria Românilor*, ed. a X-a, 1937, p. 354).

XX.

174) *lista darurilor :* distribuite de Domnul Moldovei, pomenite în documentul precedent.

XXI.

175) *data de 1196 Şaban 5 :* corespunde cu data de 6 Aprilie 1782 (26 Martie, st. v.).

176) *zisul voevod :* este vorba tot de Domnul Moldovei, pomenit în documentele precedente.

177) *Buchara Ilcisì :* ambasadorul Bucharei. Ambasadiorii erau de mai multe ranguri; cronicarul în altă parte *(p. 93 verso)* sub titlul de « *meratib-i-il ciyan-î-nüsarì* » (gradele ambasadorilor creştini) ne dă tabloul acestor ranguri:

a) *ilcì-i-chebir* (sau *böyüc ilcì*): ambasador extraordinar.
b) *ilcì-i-murahhas :* ambasador plenipotenţiar.
c) *ilcì-i-muchim :* ambasador rezident; ca atare cronicarul indică pe ambasadorii Angliei, Franţei şi Olandei.
d) *balios :* titlul ambasadorului Veneţiei.
e) *ilcì-i-mianè* (sau *ortà ilcì*): ministru plenipotenţiar.
f) *ilcì-i-saghir* (sau *cüčüc ilcì*): ambasador ordinar.
g) *capù chethüdasî :* însărcinat cu afaceri.
h) *nameresan ;* purtător de scrisori.
i) *consolos :* consul.
j) *ulac :* curier.

178) *Fudlà furunù* (= Fodulà furunù): cuptor care scotea pâine pentru oştire; *fudlà :* pâine fabricată cu o făină ordinară, numită odată « pâine de Veneţia » *(Venedic ecmeyì)* (M e y n a r d, II, 432).

179) *alaiurile :* alaiurile se formau după ceremonialele lor respective. Cu acest prilej este interesantă o privire asupra demnitarilor cari participau la cortegiile din secolul al XVIII-lea în capitala Sultanilor. Autorul turc ne dă mai multe lămuriri în această privinţă. Astfel într'o notă *(p. 31)* ne descrie alcătuirea unui alaiu împărătesc, care era format în modul următor:

subaşî (ofiţerul de justiţie),
asasbaşî, *neferatîlà* (locotenentul de poliţie cu ai săi).
čauşan-î-derghiah-î-alì (čauşii din incinta palatului împărătesc),
muteferichian-î-derghiah-î-alì (călăreţii din incinta palatului),

www.dacoromanica.ro

sadat-î-zü-i-ihtiram (descendenții profetului = *seid*),
müderrisin-i-cheram (învățătorii cei mari),
meşaich-i-gevamì-i-selatin (stareții moscheelor împărătești = *şeich*),
mevalì-i-uzzam (învățații cei mari = *mevla*),
hageghian-î-Divan-î—Hümaiun (demnitarii civili ai Divanului împărătesc),
capuğu-başî (ușierul șef),
čaşneghiran (ofițerul care gusta din mâncari înainte de a fi servite Suveranului; unul din cei 40 de paji cari îngrijeau apartamentele Sultanului),
călauz čauşan (čaușii călauze),
tugh-î-hümaiun (tuiul împărătesc),
defter emini (intendentul finanțelor),
Istambul defterdarî (șeful finanțelor capitalei),
defterdar-î-şecch-i-evvel (primul demnitar al tezaurului),
reis efendì (ministru de externe),
imam-î-şehriarì efendì (duhovnicul Sultanului = *imam*),
reis-ül-atîbbà efendì (medicul șef),
ordù cadîsî efendi (judele armatei),
Aia-Sofia şeichì (superiorul moscheei S-tei Sofia),
Istanbul cadîsî efendì (judele capitalei),
sadr-î-Rum payelì ve mazulì efendiler (foștii demnitari cu gradul de vizir de Rumelia, puși în disponibilitate),
sadr-î-Anadolù payelì ve mazulì efendiler (foștii demnitari cu gradul de vizir de Anatolia, puși în disponibilitate),
Istanbul caimacamî vezir-i-mücherrem (caimacamul Constantinopolului),
tevchî-i-paşà (demnitarul însărcinat cu cifrele Sultanului),
Sadrazam (Marele Vizir),
Şeich-ül-Islam (pontiful musulmanilor),
solac başî agalar ve binbaşî (căpitanii formațiunilor ienicerești *solac* şi maiorul lor),
arpà emini (intendentul orzului),
ahor chethüdasî (intendentul grajdurilor),
serrağlar chiatibì (secretarul şelarilor),
saisan (intendenții cailor):
esghì oglanlar (pajii),
livà-î-Resulullah (steagul profetului),
mirahor-î-evvel (primul șef al grajdurilor),
bostangî başî (intendentul palatului și al grădinilor împărăteşti, însărcinat în același timp cu jurisdicția polițienească pe malurile Bosforului),
čauş başî agà (șeful čaușilor),
capuğular chethüdasî (intendentul ușierilor),
hîrca-î-mühterem (roba neagră a profetului, păstrată în palatul Topcapù, și înfășurată în 40 de învelituri),
Padişah hazretlerì (Majestatea Sa),
Şehzadè hazretlerì (prințul împărătesc).

www.dacoromanica.ro

Intr'o altă notă din anul 1120 Muharrem 21 (1708 Aprilie) autorul indică pe demnitarii din alaiul care s'a format cu prilejul nunţii unei principese împărăteşti cu fiul Marelui Vizir:
Şeich-ül-Islam (pontiful musulmanilor),
Capudan Paşà (marele amiral),
saderin efendiler (vizirii),
nachib-ül-eşraf (şeful Şerifilor, — descendenţii profetului),
ieniceri agasî (comandantul şef al Ienicerilor),
defterdar efendi (ministru de finanţe),
şecch-i-sani efendi (al doilea demnitar al tezaurului),
şecch-i-salis-efendi (al treilea demnitar al tezaurului),
reis efendi (ministru de externe),
čauşbaşî agà (şeful čauşilor),
defter-emini (intendentul finanţelor),
ruznamcè-i-evvel (primul demnitar însărcinat cu ţinerea registrelor de venituri şi cheltuieli),
mir-i-alem (îngrijitorul steagurilor împărăteşti),
başcapuğu başî (primul şef al uşierilor),
sair capuğu başîlar (ceilalţi şefi ai uşierilor),
altî bölüc agalarî (şefii celor 6 companii),
čacârgî başî (intendentul coroiurilor),
şahingi başî (intendentul şoimilor),
segban başî (intendentul câinilor de vânat),
duhul chethüdasî (intendentul intrării),
gebegi başî (intendentul arsenalelor militare),
topğu başî (şeful artileriei),
ümenà ve hageghian-î-Divan (intendenţii şi funcţionarii civili ai Divanului),
müteferichian-î-derghiah-î-ali (călăreţii din incinta palatului),
čauşan-î-derghiah-î-ali (čauşii din incinta palatului),
subaşî (ofiţerul de justiţie),
asasbaşî (locotenentul de poliţie).
In sfârşit, în pagina 229 verso întâlnim lista acelor demnitari cari erau datori să se prezinte la palatul împărătesc cu prilejul marilor sărbători:
defterdar (ministru de finanţe),
reis-ül-chitab (ministru de externe),
şecch-i-sani (al doilea demnitar al tezaurului),
şecch-i-salis (al treilea demnitar al tezaurului),
tevchî-i efendi (şeful cifrelor împărăteşti),
emin-i-defter-i-hacani (intendentul arhivelor împărăteşti),
ruznamcè-i-evvel (primul demnitar însărcinat cu ţinerea registrelor de venituri şi cheltuieli),
başmuhasebè (şeful cancelariei generale a conturilor),
şehir emaneti (intendentul oraşului = primar),
tersanè emaneti (intendentul arsenalului maritim),

www.dacoromanica.ro

darbhanè emanetì (intendentul monetăriei),
matbah emanetì (intendentul bucătăriilor),
arpà emanetì (intendentul orzului),
Anadolù muhasebesì (șeful cancelariei de conturi din Anatolia, însărcinat cu registrele privitoare la diferite ferme, la soldele trupelor în garnizoanele din Arhipelag, la pensiile veteranilor, etc.),
mucabelè-i-suarì (șeful cancelariei de control a călăreților),
muhasebè-i-haremin (șeful cancelariei de conturi din Mecca și Medina),
chitabet-i-ienicerian (secretarul ienicerilor),
sipah chitabetì (secretarul călăreților = *sipahì*),
silihdar chitabetì (secretarul plăților corpului),
ğüziè muhasebesì (șeful cancelariei taxelor de ğüziè, — tribut plătit de creștini și de Evrei),
mevcufatî (agentul domeniilor, însărcinat cu acoperirea taxelor datorite de raiale și de posesorii de imobile necadastrate),
bașbachî col agà (ofițerul de fisc însărcinat cu acoperirea finanțelor publice și cu îndeplinirea funcțiunii de procuror pe lângă tribunalul fiscal din Stambul),
tezcherè-i-maliè (referendarul fiscului),
cüčüc ruznamcè (șeful unuia din cele 3 birouri dela departamentul arhivelor unde sunt conservate registrele, arătând mutațiile posesorilor de moșii),
mucabèlì-i-piadè (șeful cancelariei de control a pedeștrilor),
cüčüc evcaf (șeful micei cancelarii a așezămintelor pioase),
mucataà-i-haremin (șeful cancelariei fermelor orașelor sfinte din Mecca și Medina),
gebegiler chitabetì (secretarul arsenalului militar),
čaușlar chitabetì (secretarul čaușilor),
bölighiat-î-arba'à chitabetì (secretarul celor 4 companii),
arabagîlar chitabetì (secretarul căruțașilor),
gömrüc eminì (intendentul vămilor),
nazîr-î-tophanè (inspectorul arsenalului de artilerie),
nazîr-î-baruthanè (inspectorul pulberăriei),
chiatib-i-calion (secretarul galioanelor),
masraf-î-Șehriarì (intendentul cheltuielilor palatului),
böyüc calè (șeful biroului însărcinat cu supravegherea marilor fortărețe și milițiilor întrebuințate în ele),
cüčüc calè (șeful biroului însărcinat cu supravegherea micilor fortărețe și milițiilor destinate pentru garnizoanele din Albania),
salianè tezcheregisì (înregistratorul taxei numite *salianè*, care se percepea asupra bunurilor imobile),
haslar mucataasî (șeful biroului fermelor și domeniilor aparținând Suveranului și marilor demnitari),
baș mucataà (șeful cancelariei generale a fermelor),
mucataà-i-Istambul (șeful biroului fermelor din Constantinopol însărcinat și cu aprovizionarea capitalei, din Adrianopol, Salonic, Larisa,

www.dacoromanica.ro

Trihala, şi cu perceparea taxelor asupra mătăsii, lucrurilor. de aur şi de argint, etc.),

mucataà-i-Brusa (şeful biroului fermelor din Brusa),

mucataà-i-Avlonia (şeful biuroului fermelor din Avlona şi Negroponte),

mucataà-i-Chefè (şeful biroului fermelor din Caffa în Crimeea),

piscopos chitabetì (şeful biroului de finanţe, unde erau tratate afacerile bisericilor şi mânăstirilor creştine),

emanet-i-chiahîd-î-enderun (intendentul arhivelor enterne),

emanet-i-chiahîd-î-birun (intendentul arhivelor interne),

tarihì (şeful biroului de date în departamentul finanţelor),

nezaret-i-serghì (controlorul veniturilor şi cheltuielilor tezaurului),

riaset-i-tersanè (căpitanul arsenalului),

serhadem-i-ğüziè (funcţionarul şef al taxelor zise *ğüziè*),

casabbaşî (măcelarul şef, însărcinat cu predarea distribuţiei cărnii la trupe),

(Explicaţiunile arătate lângă fiecare din cuvintele acestei din urmă note sunt culese şi verificate de noi pe baza diferiţilor cronicari, istorici, călători, precum şi după dicţionarele şi enciclopediile pomenite în « Bibliografia » acestei lucrări).

XXII.

180) *iradè:* voinţa împărătească; poruncile emanate dela Sultan erau de mai multe categorii:

a) *hatt-î-şerif* sau *hatt-î-hümaiun* (proclamaţie, rescript),

b) *ferman* (ordonanţă, ordin, decret),

c) *iradè* (decizie împărătească),

d) *berat* (scrisoare patentă), etc.

(Lamouche, *Histoire de la Turquie*, 1934, Paris, p. 176).

181) *Bender:* Tighina.

182) *data de 1189 Zilcadè 15:* corespunde cu 7 Ianuarie 1776 (27 Decemvrie 1775, st. v.).

XXIII.

183) *patriarhul grec:* era Samuel, care odată patriarh (dela 1763 până la 1768), a fost reînstalat în scaun la 1773.

184) *patriarhul armean:* era Zacharia Pocuzian născut la Gahzuan (Kars) în 1719, şi numit în 1773 patriarh al Constantinopolului; venit în scaun într'un moment când vieaţa Armenilor din capitală era turburată din cauza convertirii mai multor familii armeneşti la catolicism, Zacharia a urmat politica predecesorilor săi, prigonind pe cei bănuiţi catolici. Din această cauză fiind obligat să părăsească scaunul patriarhal,

www.dacoromanica.ro

a fost trimis la Brusa în 20 Mai 1781 (H r a n d A s a d u r, *Armenii din Constantinopol și patriarhii lor*, 1901, p. 155).

Darul pe care îl făcea patriarhul armean la alegerea sa tezaurului împărătesc era 100.000 *accele*, iar în fiecare an el plătea defterdarului 140.000 *accele*. La numirea lor patriarhul plătea vizirului 500 piaștri, chehaialei vizirului 250 piaștri, și lui čauș-bașî 200 piaștri (I n g i g i a n, *op. cit.*, p. 117).

185) *data de 1187 Muharrem 15 :* corespunde cu data de 1773 Aprilie 8. La această dată Marele Vizir era Muhsinzadè Mehmed Pașa.

186) *zărà :* măsură de lungime, întrebuințată în comerț; erau 4 feluri de zărà:

a) măsură de 65 de centimetri, spre a măsura stofele de mătase *(endazè)*.

b) măsură de 68 de centimetri, pentru stofele de bumbac și de lână *(čarșù arșînî)*,

c) măsură de 70 de centimetri, întrebuințată la arsenal:

d) măsură de 76 de centimetri, întrebuințată la zidărie *(meymar arșînî)*.

187) *Biserica patriarhală armeană :* se găsește în cartierul Cum-Capù. Nu se cunoaște data exactă a construirii; se știe numai că biserica s'a reclădit în 1645 după ce s'a ars într'un incendiu, cum relatează Eremia Celebì, în *Cronica* sa. Inainte de a fi transferat la Cum-Capù, scaunul patriarhal armean din Constantinopol, înființat în 1461 sub Fatih Sultan Mehmed, a stat la Psamatia până în anul 1640.

188) *mubașir :* funcționar însărcinat cu o delegație specială (M e y n a r d, II, 276); se trimitea în provincie spre a comunica un ordin (B i a n c h i - K i e f f e r, II, 746) sau se delega pentru a încasa o sumă (*Camus*, p. 1278).

XXIV.

189) *patriarhul armean :* era episcopul Hovhannes din Hamadan; șeful eparhiei armene din Brusa, s'a numit patriarh al Armenilor în locul lui Zacharia. Hovhannes fu mai intransigent cu Catolicii decât predecesorul său, din care cauză n'a păstorit decât un an (1781 Iunie—1782 Mai), fiind obligat să se retragă la Cartal, de unde s'a dus apoi la Amasia ca șef al acestei eparhii. In locul său a venit iarăși Zacharia (H r a n d A s a d u r, *op. cit.*, p. 155).

190) *data de 1195 Gemaz-ül-evvel 15 :* corespunde cu data de 1781 Iunie 2.

La această dată Marele Vizir era Mehmed Izzet Pașà.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

TEXTUL TURCESC TRANSCRIS IN ALFABET LATIN

I.

(56 ngî sahifeden)

Ibtidà Eflac Beyì olub yahod az[î]l vè tecrar bei olducdà Devlet-ì-aliè Istanboldà bulunducdà Voivodà-î-mesfur bù menval üzerinè Divan-î-Hümayunà ghelir.

14 Gemaz-ül-evvel 1131 yevm-ì-salî; sabîchen Eflac Beyì olub Nemceyè esir olan Scherlet-zadè tergiman bù menval üzrè Divan-î-Hümayunà ghelmişdir. Voivodà-î-mesfur ičün has ahorîndan divan rahtì vè abayì ilè vè yanîndà ichì nefer cülahlî oglan ilè Şadîrvan ahorîndan ittiba'înà yi[ghi]rmì cadar at nâsf-ül-leildè Voivodà-î-mesfurun conagânà varub yi[ghi]rmì teber otuz cadar meğvezelì Derghiah-î-alì čauşan ilè emin-ì-čauşan vè chiatib-ì-čauşan varub mesfurun atlarà süvar idub Bahcè-Capusundan ghirub Aidîn-oglù techiesì yanindà durub Sadrazam hazretlerinin serailarîndan Seray-î-Hümayunà ghitmesì haberinì bir čauş götürdicdè Bab-î-Hümayunà dogrù ghidilub subaşî vè asasbaşî ta'ifesilè Sahib-i-devleti selamladîghă ghibì Voivodà-î-mesfurù carşîlayub önünè düşüb Seray-î-Hümayunà götürülmişdir. Bab-î-Hümayundan icerì ghirildiyì ghibì Chethüdà-î-Sadr-î-alinin selamînà durulmuşdîr. Badehù ğümlè atdan inilub Voivodà-î-mesfurù capù arasîndan oturac tahtasîndà oturdub tevabiatî yanîndà durub feth-i-şerif ocunub temamîndà haber ghelub Voivodà-î-mesfurun oturdugù mahaldan emin-agà vè chiatib efendì caldîrub Esghì Divanhanè tarafînà götürüldicdè ienicerì şorbayà seîrdir. Yevm-ì-mezburdà arz olmaclà Hünchiar capuğular chethüdasî şorbà ičün selamlamaz. Baş čauş ien sallar. Ienicerì seirdib Voivodà-î-mesfur ittibà-îlà cubbè-capusù beraberinè gheldicdè selamlarlar ve ghečub Esghì Divanhanenin sol tarafîndà hazineyè müttasîl oturac mahalîndà oturdulub ghelinir. Badehù maslahatlî Divana ghelub temam olducdà ta'am ghelub ecl olunub badehù čauş-başî agà vè emin-agà vè chiatib-effendì ilè varub Voivodà-î-mesfurù yerinden caldîrub Divanhanenin sag tarafînà ghecirub halatlarînî ilbas eiledicdè muhzir-agà cârmăză cadifè üzerinè sârmà işlemè cucà ilè balîcgînsîz beyaz süpürghè ghiydirub boiarlarînà ve ittibà-înă halat ilbas olunmuşdur. Badehù arzà ghiregeclerì var isè halat ilbas

www.dacoromanica.ro

olunur. Yevm-ì-mezburdà ieniceri-agasî vè cul-chethüdasî vè Hünchiar capuğular chethüdasî arzà ghirub cul chethüdasî vè sacsongî-bașî vè zagargî bașî Bab-es-saadè mucabelesindè dururlar. Badehù saderin efendiler čauș-bașî agà capuğular chethüdasî ilè cubbeli capusunà varub deineclerini yerè urub caldîrîrlar. Bir ichì adîm öningè durub selamînî alîrlar. Anlar dahì huzur-ù-hümayunà arzà götürür. Sahib-ì-devlet vè vüzerà arzà ghirdiyì ghibì emin-agà vè chiatib-efendì Voivodà-î-mesfuru caldîrub Bab-es-saadèyè götürüb capuğu bașî agalarà teslim vè anlar dahì coltuclarînà ghirub arzà götürmișler dir. Anğac üč nefer adamîsî arzà ghirmișdir. Andan sonrà Voivodà-î-mesfurù arzdan cîcdîgâ ghibì čaușlar eminì vè chiatib önünè düșüb ortà capudan tîșarî cîcarub atlarà bindirub Has-furun divarîndà selamà durdîlar vè hoğaghian-î-Divan čîcdîcdan sonrà Voivodà-î-mesfurù alai ilè čîcarîlub hanesinè götürülür. Önüngè su-bașî perișanì vè asas-bașî süpürghè neferatî checè ilè, badehù čaușan-î-Derghiah-î-alì meğvezè ilè, badehù Voivodà-î-mesferun boiarlarî ve mucribleri ilbas olunan halatlar ilà, badehù emin-ì-čaușan vè chiatib-ì-čaușan, badehù Voivodà-î-mesfurun calpaclî cheferè, dört nefer șatîran; rechiab solagâ ghitmez; vè peican-î-hassadan yanînğa dört nefer vè buseyan-î-hassadan altî nefer bevvab vè ichì nefer capù-chethüdasî Derghiah-î-alì vè has-ahordan ichì nefer cülahlî esghì oglan vè ardînğà mir-i-mesfurun ič oglanlarî alai ilè conagânà götürülüb ğumleyè teșrifatlarî verildicdè her-ches yerlerinè ghitmișdir.

* * *

Eflac vè Bugdan Beilerinì hücümetlerinè götürmec ičun her oğacdan ichișer adem ghider, solac ghitmez. Derghiah-î-alì čaușanîndan dahì ichì nefer čaușan tayin olunur.

II.

(57 nğì sahifeden)

Eflac vè Bugdan Beilerinè alem bù menval üzrè verilir.

Bin-yüz-on-docuz senesì Gemaz-ül-evvelinin sulhù günündè Bugdan Voivodasî olan Mihal Beyè sanğac teslim olunducdà mir-alem agà vè teșrifatì efendì vè muhzir bașî vè capuğù oğaghîndan peșcheșgì vè mataragî agalar vè ser-tughì-ì-hassà vè duagî-ì-čaușan vè mir-i-mesfurun on-beș yirmì nefer boiarlar vè capù-chethüdalarî Bab-î-Hümayunà gem olducdan sonrà alemì sîrîcà tacub mir-alem vè teșrifatì vè mehter-bașî vè duagî-î-čaușan vè tuggîlar-bașî agà meğvezeler ilè vè peșcheșgì vè mataragî üscüfeler ilè mehterhanè čalarac alai ilè mir-i-mesfurun conaghînà varub dahil olduclarîndà Voivodà Bei odadan tîșarî isticbal itmeclè icerù ghirilub mütad üzrè duagî čauș duà idub badehù mir-alem agà sanğagâ Voivodà Beyè teslim ol dahì chethüdasînà teslim idub

www.dacoromanica.ro

badehù her chesè mütadlarî üzrè halatlarî ilbas olunducdan sonrà avdet eylemișler dir.

III.

(58 ingì sahifeden)

Bù defà 19 Gemaz-ül-evvel 1131 Voivodà Nicolai Beyè sanğac ghetir[il]dicdè mütad üzrè Bab-î-Hümayunà varîlmayub lachin meğvezè ghiyilmemișdir vè mehterhanè čalînmamîș dîr. Bahcè-Capusundan tîșarî čîcâldîcdà mehterhanè čalînmîșdîr.

IV.

(58 ingì sahifeden)

Eflac vè Bugdan Beilerinè sanğac verildicden sonrà Istamboldan macarr-î-hücümetinè varînğà yoldà vè Istamboldà salî vè penğșenbih gününden gairî günlerdè chendì ilè her oğacdan ghidegec ichișer adem ilè divan idub ichindì nöbetì čalarlar. Temamîndà chendì alai čaușlarî alchiș iderler.

V.

(93 ünğii sahifeden)

Čauș-bașî agalarîn avaidì dir

Eflac vè Bugdan Voivodalarî cucà ghiyub Divan-î-Hümayunà vardîclarîndà:

1 aded sîrt samur cürc
1 aded dibà
1 aded čucà

Eflac vè Bugdan Voivodalarî taraflarîndan capù-chethüdalarî marifetilè čauș-bașî agalar teğdidindè:

1 aded zagaralarîlà pača cürc
1 aded mucarerlerindè cacâm cürc
1 aded dibà
1 aded čucà

Čauș-bașî agalar nasb olunducdà cudumiè namîlà... möhür dahì teğdid olunducdà yinè cudumiè namîlà:

Eflacdan vè Bugdandan	guruș	750
mesfur Beylerin teğdidlerindè	sürrè	750
cürc behasî	guruș	1.000

www.dacoromanica.ro

VI.

(93 üngü sahifeden)

Ramazan Bairamîndà Eflacdan

[Čauş-başîyà]
1 aded zagaralarîlà pačà cürc
Chiatib efendiè
1 aded čucà, 1 aded cumaş, 50 sürrè
Eminè
1 aded čucà, 1 aded cumaş, [50] sürrè.

Hagîlar Bairamîndà Bugdandan

[Čauş-başîyà]
1 aded zagaralarîlà pačà cürc
Chiatibè
1 aded čucà, 1 aded cumaş,. 50 sürrè
Eminè
1 aded čucà, 1 aded cumaş, 50 sürrè.

VII.

(94 üngü sahifeden)

5 Sefer 1139 [dè] Eflac vè Bugdan Voivodalarî teğdid vè ibcà olduclarîndà ber mütad-î-cadim

Čauşlar chiatibì efendiè:
4 aded čucà, 1 aded cumaş, 150 guruş sürrè
Čauşlar eminì agayà:
4 aded čucà, 1 aded cumaş, 150 guruş sürrè
Duagî čauşà:
1 aded čucà, 1 aded cumaş, 25 guruş
Căla'uz čauşà:
25 guruş, ...čucà, ...cumaş
Oğac čauşanà:
100 guruş
Mehter čauşanà neferen 2:
20 guruş
Căla'uz yamaclarînà:
30 guruş
Habergì čauşà:
10 guruş
Odagî čauşà:
10 guruş

www.dacoromanica.ro

Hünchiar nöbetgisì čauşlarà:
30 guruş
Tergiman čauşà:
5 guruş
Nöbetgì čauşlarà:
50 guruş

Önüngè ghelen čauşlarà:
her birinè birer altun verilmişdir
Čauşlar eminì vè chiatibì ittiba'larînà:
yighirmì ichì guruş verilmişdir
Duagî efendì vè căla'uz čauş ittiba'larînà:
on bir guruş verilmişdir

VIII.

(94 ünğü sahifeden)

Huzur-î-hümayunà ghelub cucà ghiydicdè bù menval üzrè avaid vermişdir
15 Gemaz-ül-aher 1151.

IX.

(105 ingì sahifeden)

Bin yüz docsan senesì Ramazan-î-şerif âidiesì olmac üzrè Eflac capuchethüdalarîndan Oğac čauşanîn zabîtanînà verilen âidièleridir ; vè Bugdan capuchethüdalarîndan dahì bù menval üzrè dir.

Čauşlar chiatibì efendiè:
75 guruş, čucà, cumaş
Čauşlar eminì agayà:
75 guruş, čucà, cumaş
Duagî efendiè:
40 guruş, čucà
Căla'uz agayà:
40 guruş
Căla'uz yamaclarînà:
25 guruş
Čauşlar mehterlerinè:
20 guruş
Habergì čauşà:
11 guruş, čucà, cumaş
Odagî čauşà:
10 guruş

www.dacoromanica.ro

X.

(151 ingi sahifeden)

Eflac Voivodasî Divan-î-Hümayunà ghelegeyì müte'ayin olducdà suret-î-tezcherè

Mirahor-î-ümerà agà hazretlerì!

Inş'allah-î-te'alà yarînchì salî günü Eflac Voivodasînîn Divan-î-Hümayunà ghelegeyì müte'ayin olmaclà Voivodà-î-mümailehin rücübü ičün divan rahtlî vè abaillì bir re's at vè ittiba'î süvar olmac ičün eyerlù vè besatlù otuz docuz re's atlar ghigè sa'at ...ichen Voivodà-î-mümailehin hanesindè mevğud itdirilmeniz ičün ferman buyuruldù.

4 Şaban 1188

Rebì-ül-evvel 1196 [da] bir defà dahì

XI.

(183 ünğü sahifeden)

Eflac vè Bugdan Beylerinin suret-i-tezchereleridir

Seadetlù mecrümetlù Mirahor-î-evvel agà hazretleri!

Inş'allah-î-te'alà bù defà Bugdan Beyì Divan-î-Hümayunà gheleğeyì müte'ayin olmaclà mümaileihin rücübü ičün divan rahtlî vè abayillì bir re's esb eşià-î-sairesì ičün dahì otuz docuz re's atlar ghigè sa'at... ichen Voivodà-î-mümaileihin conagânà hazîr vè müteheyià itdirmeniz ičün ferman buyuruldugù ilam olundù.

5 Şaban 1196.

XII.

(183 ünğü sahifeden)

Bugdan Beyinin Oğac čauşanà verdiyì avaid dir

Čauşlar chiatibì efendiè:
150 guruş, čucà, cumaş
Čauşlar eminì agayà:
150 guruş, čucà, cumaş
Duagî efendiè:
25 guruş, čucà, cumaş
Căla'uz agayà:
25 guruş, čucà, cumaş
Yamagânà:
30 guruş, čucà, cumaş
Oğac čauşanà:
100 guruş

www.dacoromanica.ro

Mehter čauşanà:
20 guruş
Habergì[yè]:
10 guruş
Odagî[yà]:
5 guruş
Nöbetgì-ì-Hünchiar[à]:
10 guruş
Nöbetgì-ì-Paşà[yà]:
11 guruş
Hademè-ì-chiatib-[vè]-emin[è]:
22 guruş
Önüngè ghelen čauşan[à]:
25 guruş
Hademè-ì-duagî [vè] căla'uz[à]:
10 guruş
Defà căla'uz hademesinè:
3 guruş
Defà önüngè ghiden čauşanà:
15 guruş

XIII.

(184 üngü sahifeden)

Mugeddeden olan Eflac Voivodasîlà Asitaneden mayetilè ghitmesì mütad olan Oğaclar neferatîndan

Divan-î-alì čauşù neferen 3
beher yevm ülüfè 240 beher nefer 12
2 aded halat behasî 10-dan 20 guruş
barghir behasî re'sî 30-dan 60 guruş
Čauşan hîdmetchiarî neferen 1
beher yevm ülüfè 50
barghir re's 2 guruş 20
Avdetdè čauşlarà neferen 2
100 guruş
8 čucà, 20 cumaş donluc, 200 guruş
Avdetdè hâdmetchiarà neferen 1
50 guruş

Veğh-ì-meşruh üzrè haşmetlù Eflac Voivodasî mayetinè ta'in olunaghelen čauşan-î-Divan-î-alì neferatîndan üč neferè baladè mestur oldugù üzrè tug vè alem teslimì gününden beher yevm esamilerì zirindè tahrir olundugù üzrè yevmiè ülüfelerì verilib tayinat verilmez. Asitanè-ì-aliè-den harechet vè macarr-î-hücümetlerì hududînà dahil olduclarîndà ülüfelerinin nîsfî ca't olunub nâsf ülüfelerilè tayinat verilir vè

www.dacoromanica.ro

halat vè barghir behalarî dahì bù tarafdà verilib hin-ì-avdetlerindè mütad olan nacd atâyelerì ilè čucà vè cumaşlarî verilib cati'en avdet itdirilir deyù Teşrifat-î-Hümayun defterlerindè mestur vè mucayed olmagânî neferat-î-mercumeyè lieğlissened işbù suret-ì-defterlerì dir.
Tahrir 19 Rebì-ül-evvel 1196

XIV.

(190 îngî sahifeden)

Bugdan Beyì halat ilbas olunub conagânà ghitdiyì zeilidir

9 Şevval 1191
Acşam namazî carib olmaclà teşrifatì efendì čauşlar chiatib efendì čauşlar eminì agà yighirmì mîcdarî čauş ìlà chethüdà bei... tarafîndan beş-on mîcdarî halat ilè ilbas olunmuş ittiba'ilerì Bei dahì tacâmî ilè alai ilè ghiderchen Ayà-capusù caribindè acşam ezanî cra'at olunducdà at üzerindè iftar olunub Fenar-Cullugândà acşam namazî edà vè conagânà varîlub bir mâcdar cahfè altî cahfeler icilib her ches mahallarînà ghitmişdir.
9 Şevval 1191

XV.

(190 îngî sahifeden)

Ichì günden sonra Oğac čauşanà verdiyì avaid dir

11 Şevval 1191
Čauşan chiatibì efendiè:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Čauşlar eminì agayà:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Duagî efendiè:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Căla'uz agayà:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Oğac čauşanà:
100 guruş
Mehter čauşanà:
20 guruş
Habergì čauşanà:
10 guruş
Odagî čauşanà:
5 guruş
Tergeman čauşà:
5 guruş
Hademè-ì-emin aga[yà]:
11 guruş

www.dacoromanica.ro

Chiatib efendi[è]:
11 guruş
Duagî efendi[è]:
4 guruş
Căla'uz aganîn ittiba'îlarînà:
5 guruş
Önüngè ghiden čauşanà:
35 guruş
Nöbetgi čauşanà:
25 guruş

XVI.

(190 îngî sahifeden)

Bugdan Beyinin Divan-î-Hümayunà ghelegiyì mütea'in olducdà mirahor-î-evvel agà hazretlerinè tezcherè tahrir ve irsal.

Divan ghigesì otuz nefer meğvezelì čauşan ilè čauşlar chiatibì efendì vè emin agà conagânà varub Bugdan Beyinì conagândan alub ghigè alayî ilè cöşc altândà eylendirub Sahib-i-devlet efendimiz hazretlerì Divan-î-Hümayun à götürür chen Has-furunun divarîndà chethûdà bei hazretlerì selamlayub ortà capudà eylenub feth-i-şerif itmamîndà emin agà velì-ì-ni'ymet efendimiz önüngè Cubbè-ì-Hümayun capusândan Sahib-ì-devlet efendimiz hazretlerì otururchen yer idub Esghì Divan-î-aliè ghidub ta'am vè badehù cucasînî vè halatlarînî ilbas vè arzà duhul arzdan cîcdîcdan sonrà yinè Has-furunun divarîndà at üzerindè Sahib-ì-devlet efendimiz erbab-î-divanî temamen temennà itdicden sonrà meğvezeli čauşan emin agà vè chiatib efendì önüngè conagânà götürüb baladè mezcür avaidlerinì temamen teslim itmişdir.

Ol gün şevchetlì efendimiz hazretlerì taraflarîndan bir donanmîş at vermişler dir ol atà süvar olmuşdur.

8 Şevval 1191

XVII.

(195 ingì sahifeden)

Işbù bin yüz docsan altî senesì penğşenbih günü Sefer-ül-hairîn üčünğü günü Carağa Divan tergimanî ichen Eflac Voivodalîgâ ilè halat ilbas olundugunun mahallî dîr

Eflac Voivodasî olağagâ muayen olducdà yighirmì nefer čauşan-î-Divan vè ol mâcdarî alai čauşanî čauşlar chiatibì efendi čauşlar eminì agà duagî efendì căla'uz agà teşrifatì chisedarî Mehmed efendì ğumlesì

www.dacoromanica.ro

hazâr olducdà mesfur Paşà-capusunà capuğular chethüdasî vasîtasîlà ghelub halat ilbas olunub ol mîcdarî capù chethüdalarî vè capù oglanlarî halat ilbas olunub Chethüdà bei hazretlerì tarafîndan ghelub atlarînà süvar tertib-ì-alai ilè Fener-capusunà varub bir mîcdar eylenub mesfur chilisayà ghidub badehù conagânà varîlub cahveler icildicden sonrà gümlesinè teşrifat mugibingè avaidlerinì teslim ğumlesì mahallarînà ghitmişdir.

3 Sefer 1196

XVIII.

(195 ingì sahifeden)

Oğac čauşanà vè zabitlerinè verdiyì avaiddir

Čauş chiatibì efendiè:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Čauşlar eminì agayà:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Duagî efendiè:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Căla'uz agayà:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Căla'uz yamaclarinà:
30 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Oğac čauşanà:
100 guruş
Önüngè ghiden čauşanà:
25 guruş
Mehter čauşanà:
20 guruş
Habergì čauşanà:
10 guruş
Odagî čauşanà:
10 guruş
Tergeman čauşà:
5 guruş
Čauşlar chiatibì efendinin [ittiba'ilerinè]:
11 guruş
Emin aganîn ittiba'ilerinè:
11 guruş
Duagî efendì [ittiba'ilerinè]:
5 guruş
Căla'uz ittiba'ilerinè:
3 guruş

Ol hindè Divan-î-aliè ghelub cucà ghiydicdè yinè bù menval üzrè Oğac čauşanà bù menval üzrè avaidlerinì vermişdir.

www.dacoromanica.ro

XIX.

(195 ingì sahifeden)

Işbù bin yüz docsan altî senesì mah-î-Gemaz-ül-aherinin yighirmì yedingì günü Constantin bei zadè Manol Bugdan beyliyinè halat ghiyub conagânà ghitdiyì tertibdir

27 Gemaz-ül-aher 1196

Sahib-ì-devlet Izzet Mehmed Paşà efendimiz hazretlerinin sadaret-ì-uzmalarîndà selam agasî cullarînî gönderib Paşa-capusunà davet olunducdà 27 Gemaz-ül-aher 1196 bù tarihdè teşrifat muğibingè ca'idè-ì-canun halatlarînî ilbas chethüdà bei reis efendì čauş başî agà efendilerimiz damenlerinì pus idub yighirmì nefer mîcdarî čauşan-î-Divan on nefer mîcdarî alai čauşanî hazîr ilè ...lerinè süvar čauşlar chiatibì efendì čauşlar eminì agà teşrifatì chisedarî düstarlarî îlà alai ilè conagânà ghetirmec üzrè Bahcè-capusundan tîşarî cîcub Fener-capusunà var[d]âcdà chendilerinin .... ilè patric chilisarînà ograyub bir mîcdar eylenub badehù conagânà varîlub atlarîndan inub odasînà ghidub teşrifatì efendì dahì andà hazîr olmaclà bir mîcdar teneffüs tatlî ve cahvè icildicden sonrà Bei hareminè ghidub badehù teşrifat mugibingè ğümleyè avaidlerinì vè Oğac čauşanà verdiyì avaiddir bù menval üzrè tahrir olundù.

XX.

(195 ingì sahifeden)

Čauşlar chiatibì efendiè:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Čauşlar eminì agayà:
150 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Duagî efendiè:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Căla'uz agayà:
25 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Oğac čauşanà:
100 guruş
Yamacan-î-căla'uz[à]:
30 guruş, 4 čucà, 10 cumaş
Mehter čauşanà:
20 guruş, defà 10 guruş
Habergì čauşanà:
10 guruş
Odagî čauşanà:
5 guruş
Nöbetgì čauşanà, öngè ghidenlerè:
25 guruş, 15 čuca
Tergeman čauşà:
5 guruş

www.dacoromanica.ro

Hademè-i-emin-agà vè chiatib efendi[è]:
22 guruş
Hademè-ì-duagî[yà]:
5 guruş
Căla'uz yamae[ânà]:
3 guruş

XXI.

(196 ingî sahifeden)

Işbù bin yüz docsan altî senesì mah-î-Şaban-î-şerifin beşingì salî günü Voivodà-î-mezburun Divan-î-aliè ghelub yüz sürüb cucà ghiyegeyì muayen olducdà bù menval üzrè tertib olunmuşdîr

Şaban 1196
Divan-î-aliè ghelegeyì muayen olducdà divan ghigesì čauşlar chiatibì efendì čauşlar eminì agà Fenerdechì conagânà ghigè sa'at altî bučucdà ichen yighirmì nefer čauşan ichì nefer chenduyè ta'in olunub ghidegec čauşan ilè ghigè sa'at altî bučucdà ichen hazîr olunub sa'at yedì raddelerindè süvar asas başî dahì ma'en sür'at ilè cöşc altînà ghelub selamè müntazîr üzrè ichen Bukaradan ghelen ilcì namesinì almac ičün Divan-î-Hümayunà ghelmesì muayen olducdà sechiz re's atlar vè sechiz nefer čauşan dahì ghelub Sultan-ğami'indè sabah namazî edà mihmanlarî dahì ma'en Sahib-î-devlet efendimiz hazretlerì teşrif buyurduclarîndà ibtidà Bukaradan ghelen ilcì Sahib-î-devlet efendimiz hazretlerinden sonrà Seray-î-Hümayunà dahil olub badehù Bugdan Beyì alub Seray-î-Hümayunà dahil olub Has-furun ittisalîndà selamlayub ibtidà Bukaradan ghelen ilcì... ghidub Chethüdà-î-sadrazamî hazretlerinì dahì selamlayub sonrà Bugdan Beyì dahì selamlayub divan olağac vactà deyin eylenub divan olducdan sonrà ta'am temam olducdan sonrà arz mahalî geldicdè Bukarà ilcisì tecaddüm arzà idkhal sonrà ol mesfurù dahì halatlarîlà süvar olub divan tecmilinden sonrà ichisì dahì fudlà furunù önündè selamlayub ehl-ì-divan temam olducdan sonrà Bukarà ilcisì mucaddem sonrà Bugdan Beyì alailarîlà mahallerinè ghitmişdir.

XXII.

(231 ingì sahifeden)

Umur-î-muhimmè ilè Anadolù vè Rumelì ğanibinè bà ferman-î-alì me'mur olan čauş agalarîn harğrah defteridir

15 Zilcadè 1189.

Benderè . . . . 50 [guruş]
Cüstengeyè 80

www.dacoromanica.ro

Eflac ma Bugdan[à] . . . . 20 [guruş]
Ibrailè 20
Chiliyè 15
Hotinè 50
Câlburunà 80
Bahr-î-siah Bender Chilisinè 20

XXIII.

(93 ünğü sahifeden)

Rum vè ermenì patriclerì nasbîndà vè mucarrerindè · vè bairamlarîndà

Rum patrichinden:
  Chiatibè 1 čucà, 1 cumaş
  Eminè 1 čucà, 1 cumaş
Ermenì patrichinden:
  Chiatibè 1 čucà, 1 cumaş
  Eminè 1 čucà, 1 cumaş
Rum patrichinden:
  Duagîyà 4 zărà čucà, 10 zărà cumaş
  Căla'uzà 4 zărà čucà, 10 zărà cumaş
Ermenì patrichinden:
  Duagîyà 4 zărà čucà, 10 zărà cumaş
  Căla'uzà [4 zărà] čucà, [10 zărà] cumaş

Rum patrichinden chiatib efendiè vè emin agayà rughen-î-zeit birer saghir destì ilè birer saghir destì derunundà on câyè mîcdarî zeitun dahì vermelerì mütaddan dîr.

Ichişer cuzù dahì vermec mütaddîr.

Baladà tahrir olînanlar beher senè verilir.

Ermenì patrichì tarafîndan dahì beher senè ber veğh-i-mütad birer cuzù vermec mütad dîr.

15 Muharrem 1187

Căla'uz agayà duagì efendiè dahì tahrir olundugù üzrè verilir.

15 Muharrem 1187.

XXIV.

(94 ünğü sahifeden)

Ermenì patrichì her nè vacât patric olur isè Paşa-capusundan halat ghiyub patric olducdà chethüdà bei tarafîndan binub önüngè yedì sechiz nefer čauşan öngè chilisayà ghidub bir müddet sonrà yedlerinè birer altun verilib gönderilmişdir

15 Gemaz-ül-aher 1195

www.dacoromanica.ro

Ermenì patrichì bundan acdem ba ferman-î-alì Brusayà nefì olunub Brusadà patric olan mesfurù mübașirlerì olan duagî efendì bà ferman-î-alì alub gheldicdè bù tarafdà halat ghiyub patric olmușdîr.

15 Gemaz-ül-aher 1195.

Oğac čaușanà verdiyì avaiddir

Čauș chiatibì efendiè	50 guruș
Čaușlar eminì agayà	50 »
Duagî efendiè	20 »
Căla'uz agayà	20 »
Yamagânà	10 »
Habergì čaușà	10 »
Mehterlerè.	10 »
Nöbetgì čaușà	8 altîn
Chiatib efendiè.	čucà, cumaș
Emin agayà	čucà, cumaș
Duagî efendiè	čucà, cumaș
Căla'uz agayà	čucà, cumaș

www.dacoromanica.ro

INDICE[1])

A

B

---

[1]) Cifrele **mai negre** indică paginele unde sunt explicate cuvintele respective.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

I

J

K

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

8*

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Ţ

U

V

W

X

Y

Z

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIA

LUCRĂRILOR CERCETATE DE AUTOR

Academia Română, *Dicționarul Limbii Române.*

Andréossy, *Constantinople et le Bosphore.* Paris, 1825.

Arnold T. W. v. Houtsma M. Th.

Asîm Ismail, *Tarih* (Istorie), în lucrarea publicată în numele lui Rașid. Constantinopol, 1282 (1865).

Ata Ahmed, *Tarih* (Istorie).

Babingher Franz, *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antonie-Vodă Ruset* (1676). An. Ac. Rom., Secț. Ist., s. III, t. XIX, 1937.

Baret J., *Histoire des troubles de Moldavie,* în « Tesauru de monumente istorice », II, 1863. București.

Bianchi T. X. et Kiefer I. D., *Dictionnaire turc-français,* I—II, 1850. Paris.

Boscovich Buggiero Giuseppe, *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia.* Bassano, 1748. Traducerea românească în « Buletinul Ion Niculce », Nr. 7. Iași, 1928.

Candrea Aurel și Adamescu Gheorghe, *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat.* București, 1931.

Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldaviei,* trad. Dr. Jos. Hodosiu. București, 1875.

Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei,* trad. Gh. Adamescu. București, 1935.

Cantemir Dimitrie, *Histoire de l'Empire othoman,* trad. M. Joncquières. Paris, 1743.

Cantemir Dimitrie, *Istoria Imperiului otoman,* trad. Dr. Jos. Hodosiu. București, 1876.

C[arra] M., *Histoire de la Moldavie et de la Valachie.* Jassy, 1777.

Caragea Const. I., *Despre învestitura domnilor români,* în « Buletinul Comisiunei Monumentelor Istorice », 1927, pp. 57—59.

Caragea Const. I., *Un călător despre noi.* Jacob Jonas Bjoernstahl, în « Revista Istorică », 1920, pp. 54—60.

Codrescu Teodor, *Uricariul,* III, VI.

Comnèn-Ipsilant Al. (în N. Iorga: *Documente grecești,* vol. II, București, 1917).

Daponte Const., *Ephimérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans* (1736—1739). Paris, 1880—1888.

Diaconovich Dr. C., *Enciclopedia Română.* Sibiu, I—III, 1900—1904.

Eclesiarhul Dionisie, *Cronograful Țării Românești* (în « Tezaurul Istoric », II, pp. 308—314).

Esad Mehmed, *Teșrifat-î-cadimè* (Vechile ceremoniale). Constantinopol, 1287 (1870).

Evlia Celebì, *Seyahatnamè* (Note de drum).

Feraizzadè Mehmed Said, *Gulșen-i-mearif.* Constantinopol, 1202 (1787).

Feridun, *Meğmuà-i-münșaat-üs-Selatin* (Colecția epistolară a Sultanilor). Constantinopol, 1265 (1848).

Fotino Dionisie, *Istoria Generală a Daciei,* trad. Sion. București, 1859.

Gaver Jules Van, v. Jouanin Jean Marie.

www.dacoromanica.ro

Gelal Esad, *Esghì Istambol* (Vechiul Stambul), 1328 (1912).
Gevad Ahmed, *Tarih-i-ascherì-i-osmanì* (Istoria Militară Otomană). Constantinopol, 1299 (1881).
Gevad Alì, *Memalik-i-Osmanienin tarih ve ğugrafiè lugatî* (Dicţionarul istoric şi geografic al ţărilor otomane). 4 vol. Constantinopol, 1314—1316 (1896—1898).
Gevdet Ahmed Paşà, *Tarih* (Istorie).
Goadvin James, *Esghì türc chiyafetlerì* (Vechile costume turceşti), 1932—3. Constantinopol. (Traducerea turcească din textul englezesc).
Grassi Alfio, *Charte turque*, 1826. Paris.
Grecianu St. D., *Genealogiile documentale ale familiilor boereşti*. Bucureşti, II, 1916.
Guer M., *Moeurs et usages des Turcs*. Paris, I, 1746; II, 1747.
Hăjdeu B. P., *Etymologicum Magnum*.
Hairullah, *Tarih* (Istorie).
Hammer (J. de), *Histoire de l'Empire ottoman.*, trad. francez. Paris, 1835—1844.
Heffening W., v. Houtsma M. Th.
Houtsma M. Th., Wensinck A. J., Levi-Provençal E., Arnold T. W. et Heffening W., *Enciclopédie de l'Islam*, 1908—1927. Paris.
Hurmuzaki, *Documente* VII, XIII, XIV, *Supliment* I, 1; *Supliment* I, 3.
Ingigian Păr. Hugas, *Geografia celor Patru Părţi ale Lumii*, Partea II (Europa), vol. V (Turcia Europeană). Veneţia, 1804.
Iorga N., *Acte şi Fragmente*, I, 1895. Bucureşti.
Iorga N., *Cronica Expediţiei Turcilor în Moreea în 1715, atribuită lui Constantin Diichiti*. Bucureşti, 1913.
Iorga N., *Cronicile turceşti ca izvor pentru istoria Românilor*. An. Ac. Rom., Sec. Ist. Ser. III, t. IX, 1928.
Iorga N., *Cultura Română sub Fanarioţi*, 1896. Bucureşti.
Iorga N., *Documente greceşti*, vol, II. Bucureşti, 1917 (în Hurmuzaki, vol. XIV).
Iorga N., *Documentele familiei Calimachi*, vol. I, Bucureşti, 1902.
Iorga N., *Istoria Domnilor Ţării Româneşti* de Const. Căp. Filipescu, 1902. Bucureşti.
Iorga N., *Istoria Românilor* (Invăţământul Secundar), 1937. Vălenii-de-Munte.
Iorga N., *Istoria Românilor prin călători*, vol. I—IV, 1928—9. Bucureşti.
Iorga N., *Istoria Românilor*, vol. VI, VII, VIII (1938).
Iorga N., *Practica domnească a unui ideolog: Dimitrie Cantemir*, An. Ac. Rom., Sect. Ist., s. III, t. XVI, 1934—1935.
Iorga N., *Studii şi Documente*, vol. XXII. Bucureşti, 1913.
Iorga N., *Ucraina Moldovenească*, An. Ac. Rom. Bucureşti, 1910.
Iorga N., *Viaţa şi Domnia lui Constantin-Vodă Brîncoveanu*. Bucureşti, 1914.
Izzì Suleiman, *Tarih* (Istorie). Constantinopol, 1902 (1787).
Jouanin Jean Marie et Gaver Jules Van, *Turquie*. Paris, 1840.
Kelekian Diran, *Dictionnaire turc-français*. Constantinople, 1911.
Kieffer I. D., v. Bianchi T. X.
Küprülüzadè Mehmed Fuad, *Bizansîn Osmanlî Muesseselirinè Teesirì* (Influenţa Bizanţului asupra instituţiunilor otomane) în « Türk Hukuk ve Iktisat Tarihi Meğmuasî », vol. I, 1931.
Lagarde (comte Auguste de), *Voyage de Moscou à Vienne*, 1824. Paris.
Lamouche (Col.), *Histoire de la Turquie*, 1934. Paris.
Lean Tho. Mc., *XVIII inci Asîrdà türk Askerì Kiyafetlerì* (Costumele militare turceşti în sec. al XVIII-lea), 1933. Constantinopol. (Traducerea din textul englezesc. London, 1818).
Lecca O. G., *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*. Bucureşti, 1937.
Lejeune I. M., v. Raicevich.
Levi-Provençal E. v. Houtsma M. Th.,
Mallouf N., *Dictionnaire turc-français*, I—II. Paris, 1863—7.
Meynard (A. C. Barbier de), *Dictionnaire turc-francais*. Paris, vol. I, 1881, vol. II, 1886.

www.dacoromanica.ro

Mignot M., *Histoire de l'Empire ottoman*, I. Paris, 1773.
Mihordea V., *Politica orientală franceză și țările române în sec. XVIII-lea*. București, 1937.
Murnu G. și Litzica G., *Scrieri și documente grecești* (în Hurmuzaki, XIII, 1914).
Nurì Mustafà Paşà, *Tarih-i-vucuat* (Istoria Evenimentelor). Constantinopol, 1294 (1877).
Ohsson (M. de Mouradja d'), *Tableau genéral de l'Empire Ottoman*. Paris, I—VII, 1788—1824.
Panaitescu P. P., *Un manuscript al « Efimeridelor » lui Constantin Caragea Banul*. București, 1924.
Papadopulos-Kerameus A., *Texte grecești privitoare la istoria românească* (în Hurmuzaki, XIII, 1909).
Papiu Ilarian, *Tezaurul Istoric*, II.
Pertusier Charles, *Promenades pittoresques dans Constantinople*, II. Paris, 1815.
Raicevich Ign.-Stef., *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*. Neapole, 1788. Traducerea franceză de J. M. Lejeune: *Voyage en Valachie et en Moldavie*. Paris, 1822.
Raşid Mehmed, *Tarih* (Istorie). Constantinopol, 1147 (1734).
Redhouse Sir James, *A Turkisch Lexicon*. Constantinople, 1890.
Refik Ahmed, *Istambul Haiatî* (Vieața Stambulului) în « Türk Tarich Encumeni Kullyati », No. 17.
Ricaut Paul, *Histoire de l'état présent de l'Empire ottoman*, 1670. Amsterdam.
Recordon F., *Lettres sur la Valachie*. Paris, 1821.
Rosetti Gen. Radu, *Evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului dela moartea lui Ștefan cel Mare până la aceea a lui Matei Basarab*. An. Ac. Rom., Sect. Ist., s. III, t. XI (1931).
Rosetti Gen. Radu, *Organizarea militară la Români dela 1504 la 1654*. An. Ac. Rom., Sect. Ist., s. III, t. XI, (1931).
Selanikì Mustafà, *Tarih* (Istorie). Constantinopol, 1281 (1864).
Schefer Charles, *Journal d'Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople*. Vol. II. Paris, 1881.
Sermed Muhtar Alus, *Dictionnaire turc-français*, 1935.
Simonescu Dan, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi* (1762). București, 1939.
Siruni H. Dj., *Catalogul manuscriselor turcești din Arhivele Statului* (în manuscris).
Siruni H. Dj., *Denumiri turcești în limba română* (în manuscris).
Siruni H. Dj., *O corespondență necunoscută în limba turcească a lui Scarlat Callimachi* (în « Revista Istorică », 1931, 7—9).
Siruni H. Dj., *Avaeturile, dările și obligațiunile țărilor române către Poartă* (în manuscris).
Siruni H. Dj., *Monete turcești sub Grigore Ghica Vodă* (sub tipar).
Siruni H. Dj., *Două Beizadele la Cenghelchöi* (extras din « Arhiva Românească »). București, 1940.
Siruni H. Dj., *O năvălire necunoscută a bandelor turcești în 1769* (extras din « Revista Arhivelor »). București, 1940.
Siruni H. Dj., *Titulatura domnilor români* (în manuscris).
Solaczadè, *Tarih* (Istorie). Constantinopol, 1297 (1879).
Subhì Mehmed, *Tarih* (Istorie), Constantinopol, 1199 (1784).
Şăineanu L., *Influența orientală asupra limbii și culturii române*. București, 1900.
Şemseddin Samì, *Camus-ül-ilam*, 6 volume, 1889—1898. Constantinopol.
Şemseddin Samì, *Camus-î-turchì*. Constantinopol, 1317 (1889).
Şevchet Mahmud Paşà, *Osmanlî teșchilat ve căiafet-i-ascheriesì* (Organizația și portul în armata otomană). Constantinopol, 1325 (1907).
Tarih-i-osmanì enğumenì, *Meğmuà* (Revista Comisiei Istoriei Otomane).

www.dacoromanica.ro

Thornton Thomas, *The Present State of Turkey*. London, 1809.
Tott (Baron de), *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*. Amsterdam, 1785.
Tunusli (Fraţii), *Istroria politică şi geografică a Valachiei*, trad. de G. Sion, 1863.
Ursu Ion, *Ştefan cel Mare şi Turcii*. Bucureşti, 1914.
Urechia V. A., *Istoria Românilor*, vol. I.
Vasîf Ahmed, *Mehasin-ul-asîr ve hacaic-ül-ihbar*. Constantinopol, 1219 (1804).
Vefic Ahmed, *Lehgì-i-osmanì*. Constantinopol, 1306 (1890).
Wensinck A. J., v. Houtsma M. Th.
Xenopol A. D., *Istoria Românilor*, ed. III, 1925, Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

www.dacoromanica.ro

Planşele I — V sunt transcrise de pe manuscrisul turcesc « *Meğmuà-i-Teşrifat* » din biblioteca Institutului de Istoria Universală « N. Iorga ».

Pl. VI—XV sunt reproduse din *Jean-Marie Jouanin* et *Jules van Gaver, Turquie*, Paris 1840.

Pl. XVI — XXI sunt reproduse din *Sevchet Mahmud Paşà*, *Osmanlî teşchilat ve čaiafet-i-as cheriesì* (Organizaţia şi portul în armata otomană), Constantinopol, 1325 (1907).

www.dacoromanica.ro

مجموعهٔ تشریفات
(فقرات مستخرجه)

—

١

(٥٦ نجی صحیفه دن)

آمدن ویودهٔ افلاقن بدیوان همایون

ابتدا افلاق بکی اولوب یاخود عزل و تکرار بك اولدقده
دولت علیه استانبولده بولندقده ویودهٔ مغفور بو منوال اوزرینه
دیوان همایونه کلیر.
١٤ جمادی الاول ١١٣١ یوم صالی سابقا" افلاق بکی اولوب
نجه یه اسیر اولان اسکرلت زاده ترجمان بو منوال اوزره
دیوان همایونه کلمشدر. ویودهٔ مغفور ایچوندن خاص اخوردن دیوان
رختی و عبایی ایله و یاننده ایکی نفر کلاهلی اسکی اوغلان ایله
شادروان آخورندن اتباعنه یکرمی قدر آت نصف اللیلده ویودهٔ
مغفورك قوناغنه واروب یکرمی بر اوتوز قدر مجوزه لی درکاه
عالی چاوشان ایله امین چاوشان و کاتب چاوشان واروب
مغفوری آتلره سوار ایدوب بغچه قاپوسندن کیروب آیدین
اوغلی تکیه سی یاننده دوروب صدر اعظم حضرتلرینك سرایلرندن سرای
همایونه کیتمی خبرینی بر چاوش کتوردکده باب عالی یه طوغری کیدیلوب
صو باشی و عسس باشی طائفه سیله صاحب دولتی سلاملادیغی
کبی ویودهٔ مغفوری قارشلیوب اوکنه دوشوب سرای همایونه کتورلمشدر.
باب همایوندن ایچری کیرلدیکی کبی کتخدای صدر عالینك سلامنه دورلمشدر.

Documentul I., transcris de noi de pe pag. 56 verso—57 verso a manuscrisului turcesc (v. la pp. 11—13 şi 93—94 ale acestei lucrări).

www.dacoromanica.ro

بعده جمله آتدن اینلوب ویوده مسفوری قپو آره سنده اوتورانده
تخته سنده اوتوردوب تواببعاتی یاننده دوروب فتح شریف اوقونوب
تمامنده خبر کلوب ویوده مسفورك اوتوردیغی محلدن امینه آغا و
کاتب افندی قالدروب اسکی دیوانخانه طرفنه کتورلرکده یکیچری
شوربایه سکردر . یوم مزبورده عرض اولمغله هنکار قپوجیلر کتخداسی
شوربه ایچوب سلاملمز باسه چاوشه بك صالار . یکیچری سکردوب
ویوده مسفور اتباعیله قبه قپوسی برابرینه کلدکده سلاملرلر و
کچوب اسکی دیوانخانه‌نك صول طرفنده خزینه یه متصل اوتوراده
محلنده اوتوردیلوب کلنور . بعده مصلحتلی دیوانه کلوب تمام
اولدقده طعام کلوب اکل اولنوب بعده چاوش باشی آغا و امینه
آغا و کاتب افندی ایله واروب ویوده مسفوری یرندن قالدوروب
دیوانخانه‌نك صاغ طرفنه کچوروب خلعتلرینی الباس ایلدکده
محضر آغا قرمزی قدیفه اوزرینه صرمه ایشلمه قوقه ایله
بالقمنیز بیاض سمورله کیدوروب بویارلرینه و اتباعنه
خلعت الباس اولنمشدر . بعده عرضه کیره جکلری وارایه خلعت
الباس اولنور . یوم مزبورده یکیچری آغاسی و قول کتخداسی
و هنکار قپوجیلر کتخداسی عرضه کیروب قول کتخداسی و سکسونجی
باشی و زغرجی باشی باب السعاده مقابله‌سنده دورورلر بعده
صدرینه افندیلر چاوش باشی آغا قپوجیلر کتخداسی آغا ایله قبه‌لی
قپوسنه واروب دکنکلرینی یره اوروب قالدورورلر برایکی آدیم
اوکنجه دوروب سلامنی آلورلر آنلردن حضور همایونه عرضه کتورر
صاحب دولت و وزرا عرضه کیردیکی کبی امینه آغا و کاتب افندی
ویوده مسفوری قالدوروب باب السعاده یه کتوروب قپوجی باشی

Documentul I (continuare).

www.dacoromanica.ro

آغالره تسليم و آنلر دخی قولتوقلرينه كيروب عرضه كتورمشلردر
آنجق اوچ نفر آدميسی عرضه كيرمشدر. آندن صكره ويوده‌ء مغوری
عرضدن چيقديغی كبی چاوشلر امينی و كاتب اوكلنه دوشوب اورته
قپودن طيشاری چيقاروب آتلره بندروب خاص فرودن ديوانه
سلامه دورديلر و خواجكاندن ديواندن چيقدقدن صكره ويوده‌ء
مغوری آلای ايله چيقاريلوب خانه‌سنه كتوريلور. اوكنجه
صوباشی پيشانی و عسس باشی سوركله نفراتی كيجه ايله
بعده چاوشان دركاه عالی مجوزه ايله بعده ويوده‌ء مغورك
بويارلری و مقربلری الباس اولنان خلعتلريله بعده اسبه چاوشان
و كاتب چاوشان و بعده ويوده‌ء مغورك قالپاقلی كفره
درت نفر شاطرلر ركاب صولاغی كيتمز و پيكان خاصه‌دن
يانيچه درت نفر و بوسه‌يان خاصه‌دن آلتی نفر بواب و
ايكی نفر قپوكتخداسی دركاه عالی و خاص آخوردن ايكی نفر
كلاهلی اسكی اوغلانلر و آردنجه ميرمغورك ايچ اوغلانلری
آلای ايله قوناغنه كوتوريلوب جمله‌يه تشريفاتلری ويرلدكده
هركس يرينه كيتمشدر.

افلاقه و بغدانه بكلريني حكومتلرينه كوتورمك ايچون هر
اوجاقدن ايكيشر آدم كيدر صولاقه كيتمز دركاه عالی چاوشانندن
دخی ايكی نفر چاوشان تعيين اولنور.

Documentul I (continuare).

www.dacoromanica.ro

٢

(٥٧ نجی صحیفه‌دن)

افلاق و بغدان بکلرینه علم بو منوال اوزره ویریلیر

بیك یوز اوتوز طقوز سنه‌سی جمادی الاولینك سلخی کوننده بغدان ویوده‌سی اولان میخال بکه سنجاق تسلیم اولندقده میرعلم آغا و تشریفاتی افندی و محضر باشی و قپوجی اوجاغندن پیشکشجی و مطره‌جی آغالر و سرطوغیٔ خاصه و دعواجیٔ چاوشان و میر سفورك اوتوز بش یکرمی نفر بویارلر و قپوکتخدالری باب همایونه جمع اولدقدن صکره علمی صیریقه طاقوب میر علم و تشریفاتی و مهترباشی و دعواجیٔ چاوشان و طوغجیلر باشی آغا مجوزه‌لر ایله و پیشکشجی و مطره‌جی اسکوفه‌لر ایله مهترخانه چالاروق آلای ایله میرسفورك قوناغنه واروب داخل اولدقلرنده ویوده بك اوطه‌دن طشره استقبال ایتمکله ایچرو کیریلوب معتاد اوزره دعواجی چاوشی دعوا ایدوب بعده میرعلم آغا سنجاغی ویوده بکه تسلیم اولدقی لکتخدا سنه تسلیم ایدوب بعده هرکسه معتادلری اوزره خلعتلری الباس اولندقدن صکره عودت ایلمشلردر.

٣

(٥٨ نجی صحیفه‌دن)

بو دفعه ١٩ جمادی الاولك ١١٣١ ویوده نیقولای بکه سنجاق کیتدکده معتاد اوزره باب همایونه وارلمیوب لکن مجوزه کیلماشدر و مهترخانه چالنماشدر. باغچه قپوسندن طشره چقلدقده مهترخانه چالنمشدر.

٤

(٥٨ نجی صحیفه‌دن)

افلاق و بغدان بکلرینه سنجاق ویرلدکدن صکره استانبولدن مقرحکومتنه وارنجه یولده و استانبولده صالی و پنجشنبه کونلرندن غیری کونلرده کوس ایله هر اوجاقدن کیده‌جك ایکیشر آدم ایله دیوان ایدوب ایکلندی نوبتی چالارلر تمامنده کندی آلای چاوشلری آلقش ایدرلر.

Documentul II, din pag. 57 verso a manuscrisului turcesc (v. la pp. 13 14 şi 94—95).
Documentul III, din p. 58 (v. la pp. 14 şi 95)
Documentul IV, idem, idem

www.dacoromanica.ro

١٦

(١٩٠ نجی صحیفه‌ده)

بغدان بکلینك دیوان همایونه کله‌جکی معین اولدقده میراخور اول آغا
حضرتلرینه تذکره تحریر وارسال دیوان کیجه‌سی اوتوز نفر مجوزه‌لو چاوشان
ایله چاوشلر کاتبی افندی و امینی آغا قوناغنه واروب بغدان بکلنی قوناغندن آلوب
کیجه آلای ایله کوشك آلتنده اکلندروب صاحب دولت افندمز حضرتلری دیوان
همایونه تشریف بیورروب بغدان بکلنی آلوب طاقم ایله دیوان همایونه کوتورلنه خاص
فرونك دیوارنده کتخدا بك حضرتلری سلاملیوب اورته قپوده اکلنوب فتح شریف
اتمامنده امینی آغا ولی نعمت افندمز اوکنجه قبهٔ همایونه قپوسنده صاحب دولت
افندمز حضرتلری اوتورلنه‌یه ایدروب اسکی دیوانده عالیه کیروب طعام وبعده
قهوه‌سنی و خلعتلرینی الباس و عرضه دخول عرضدن چیقدقدن صکره ینه خاص
فرونك دیوارنده آت اوزرنده صاحب دولت افندمز ارباب دیوانی تماماً
تماشا ایتدکدن صکره مجوزه‌لو چاوشان امینی آغا و کاتب افندی اوکجه قوناغنه
کوتوروب بالاجه مذکور عوائدلرینی تماماً تسلیم ایتمشدر. اول کونده شوکتلو
افندمز حضرتلری طرفلرندن بر دونمه آت ویرمشلردر اول آته سوار اولمشدر
٨ شوال ١١٩١

١٧

(١٩٥ نجی صحیفه‌ده)

اشبو بیك یوز طقسان آلتی سنه‌سی پنجشنبه کونی صفر الخیرك اوچنجی کونی قره‌جه
دیوان ترجمانی ایکن افلاق ویوده‌لغی ایله خلعت الباس اولندیغنك محلی در
افلاق ویوده‌سی اوله‌جغی معین اولدقده یکرمی نفر چاوشان دیوان واول مقداری
آلای چاوشانی چاوشلر کاتبی افندی چاوشلر امینی آغا دعواجی افندی قلاغوز آغا
تشریفاتی کیسه‌داری محمد افندی جمله‌سی حاضر اولدقده مسفور پاشا قپوسنه
قپوجیلر کتخداسی واسطه‌سیله کلوب خلعت الباس اولنوب اول مقداری قپو
کتخدالری و قپو اوغلانلری خلعت الباس اولنوب کتخدا بك حضرتلری طرفندن کلوب
آتلرینه سوار ترتیب آلای ایله فنار قپوسنه واروب بر مقدار اکلنوب مسفور کلیسایه
کیدوب بعده قوناغنه واریلوب قهوه‌لر ایچلدکدن صکره جمله‌سنه تشریفات
موجبنجه عوائدلرینی تسلیم جمله‌سی محللرینه کیتمشدر
٣ صفر ١١٩٦

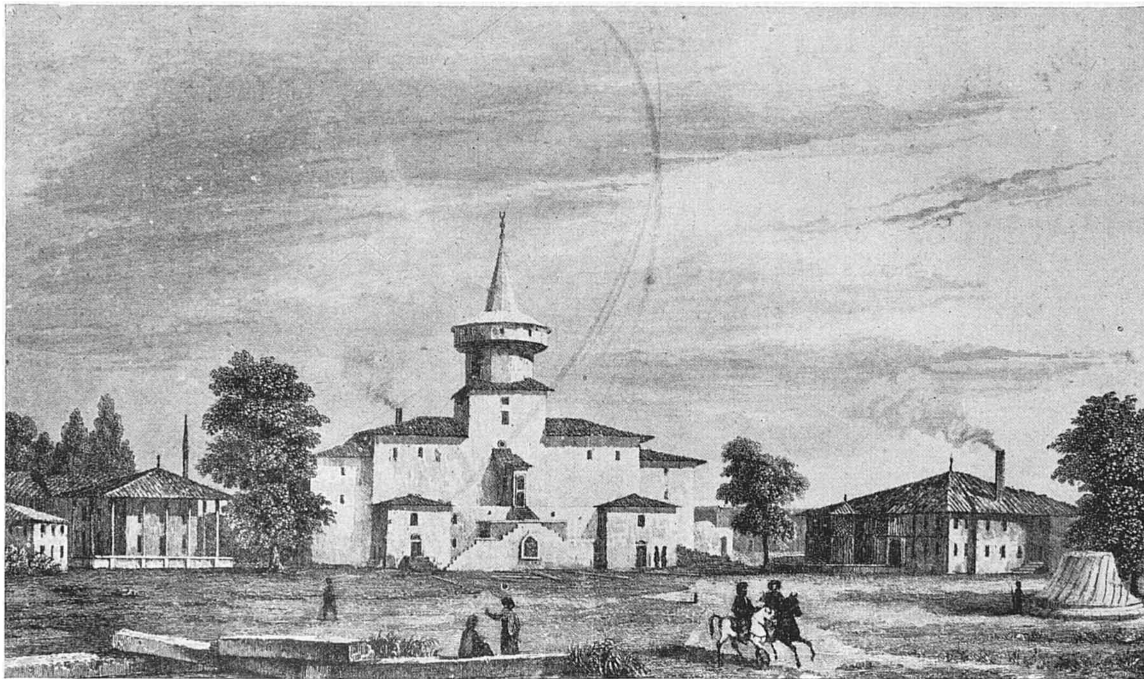
Documentul XVI, din pag. 190 verso a textului turcesc. (v. la pp. 23-24 şi 101).
Documentul XVII, din pag. 195 a textului turcesc. (v. la pp. 24 şi 101-102).

www.dacoromanica.ro

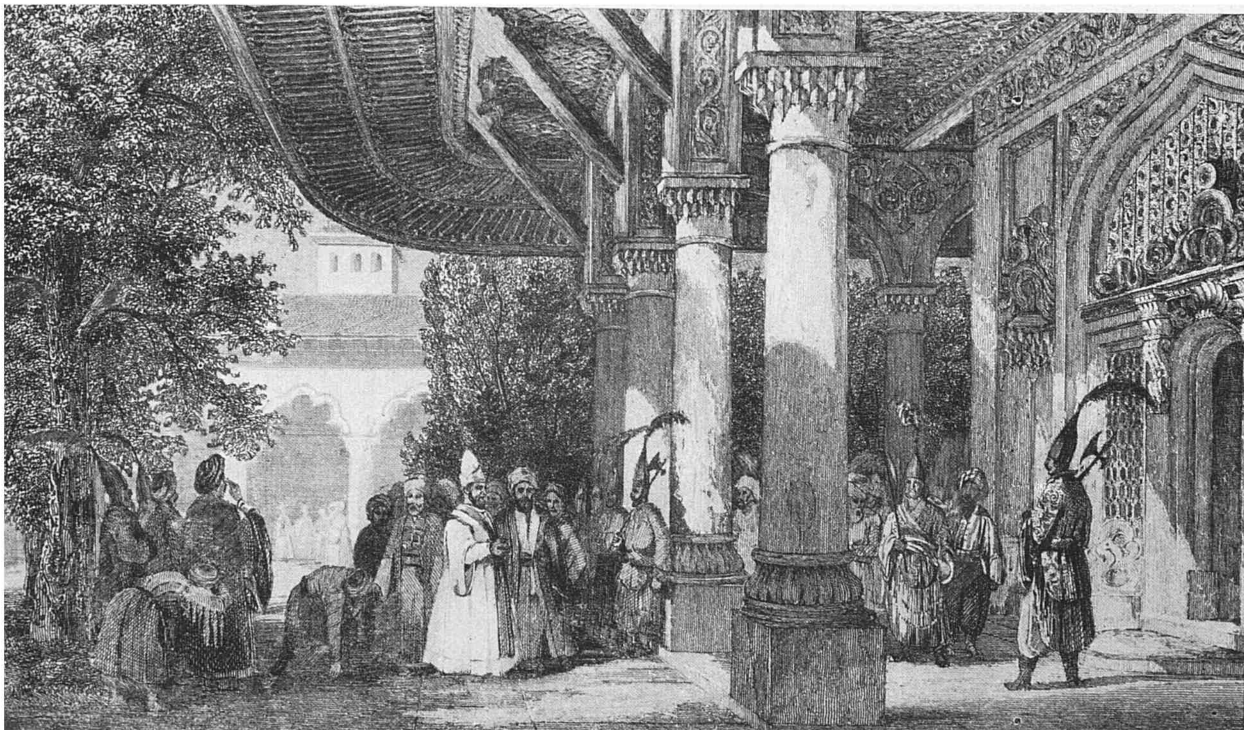
Sultanul Abdül Hamid I.

www.dacoromanica.ro

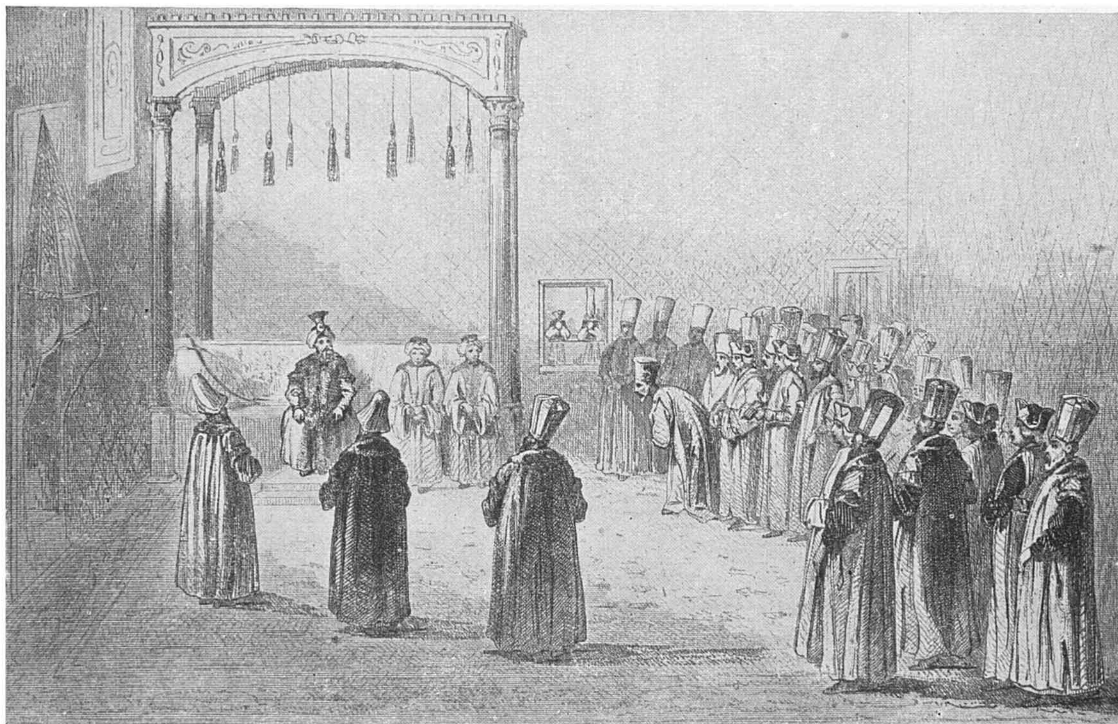
Palatul împărătesc din Esghì-Sarai.

www.dacoromanica.ro

Poarta Palatului Impărătesc.

www.dacoromanica.ro

Audienţă la Sultan a unui ambasador european pe la anul 1788.

www.dacoromanica.ro

Prânz dat în cinstea unui ambasador european de către Marele Vizir, în Sala Divanului, către 1788.

www.dacoromanica.ro

1. Yenicerì-agasî (Comandantul ienicerilor).
2. Cazascher (membru al divanului).

www.dacoromanica.ro

Sultanul în drum spre moschee.

www.dacoromanica.ro

1. Marele Vizir. 2. Caimacam. 3. Reisefendi (ministru de externe). 4. Hageghian (membru în divan).

www.dacoromanica.ro

1. Capudan Bei (vice-amiral). — 2. Capudan (căpitan de bord). — 3. Mülazim (ofiţer de marină). — 4. Levend (marinar).

www.dacoromanica.ro

Ieniceri.

www.dacoromanica.ro

1. Čorbagî (colonel, uneori căpitan de ieniceri). — 2. Odà-başî (ajutor de čorbagî). 3. Chethü da-bei (ministru de interne). — 4. Orta čauş (subofiţer însărcinat cu executarea sentinţelor).

www.dacoromanica.ro

1. Defteremini (Şeful finanţelor).
2. Baş-călauz (Ceauşul-conducător, care deschide mersul la ceremonii).

www.dacoromanica.ro

1. Șatir (executorul înaltelor ordine; însoțitor al personajelor ce mergeau călare).
2. Baș-čauș (Ofițer superior, șeful regimentului).

www.dacoromanica.ro

1. Segban-başî (Ofiţer, intendentul câinilor de vânat). — 2. Bostangî-başî (Intendentul sau Prefectul Palatului). — 3. Subaşî (Ofiţer de justiţie; şef de post de jandarmi). 4. Asas-başî (Ofiţer din al 28-lea regiment, însărcinat cu citirea sentinţelor; locotenent de poliţie).

www.dacoromanica.ro

1. Selam veren yenicerì (ienicerul făcând salutul). 2. Checelì yenicerì (ienicer în ţinuta de selamlîc). — 3. Solac (soldat din corpul de gardă al Sultanului). 4. Ülüfè götüren yenicerì (ienicer aducător al şoldelor).

www.dacoromanica.ro

1. Baş-mehter (Şef-toboşar şi sub-şeful muzicii) 2. Zilzen (ţimbalist). 3. Boruzen (trombon). 4. Mehter-başî (clarinetist şi şeful muzicii).

www.dacoromanica.ro

		Lei
XX.	TH. CAPIDAN, Aromânii, dialectul aromân, 1932.	400
XXI.	NICOLAE DRĂGANU, Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei, 1933	500
XXII.	G. BOGDAN-DUICĂ, Ioan Barac, studii, 1933 .	100
XXIII.	VESPASIAN ERBICEANU, Naţionalizarea justiţiei şi unificarea legislativă în Basarabia, 1934 . .	150
XXIV.	TR. SĂVULESCU ŞI T. RAYSS, Materiale pentru flora Basarabiei, 1934	300
XXV.	N. GEORGESCU-TISTU, Ion Ghica scriitorul, cu prilejul unor texte inedite, 1935	130
XXVI.	ŞTEFAN PAŞCA, Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului, 1936	250
XXVII.	OTTO WITING, Istoria Dreptului de vânătoare în Transilvania, 1936	80
XXVIII.	AL. DOBOŞI, Datul oilor (quinquagesima ovium), 1937	60
XXIX.	ILIE CORFUS, Mihai Viteazul şi Polonii, 1937 .	350
XXX.	ARTUR GOROVEI, Ouăle de Paşti, 1937 . . .	150
XXXI.	G. BOGDAN-DUICĂ, «Eftimie Murgu» . . .	120
XXXII.	PETRE P. PANAITESCU, Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)	40
XXXIII.	GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti I, 1938	300
XXXIV.	CONSTANTIN GEORGIADE, Originile magice ale minciunii şi geneza gândirii, 1938	225
XXXV.	Prof. VASILE GRECU, Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu Învăţătură a Diaconului Coresi din 1581	150
XXXVI.	ŞTEFAN PAŞCA, Cel mai vechiu ceaslov românesc	100
XXXVII.	TEODOR HOLBAN. Documente româneşti din arhivele franceze (1801—1812)	80
XXXVIII.	N. I. ŞTEFĂNESCU, Menandru	180
XXXIX.	Dr. VASILE GHEORGHIU, Codex Argenteus Upsaliensis	50
XL.	N. IORGA, Observaţii şi probleme bănăţene . .	100
XLI.	Dr. VASILE GHEORGHIU, Lecţionarul evangelic grecesc din Iaşi (Ms. 194)	90
XLII.	N. IORGA. «Le voyageur français» al Abatelui Joseph Delaporte	100
XLIII.	AL. CIORĂNESCU, Documente privitoare la istoria Românilor, culese din Arhivele din Simancas	165
XLIV.	D. R. MAZILU, M. Eminescu, Poezii şi Variante	500
XLV.	I. BRUCĂR, Titu Maiorescu, Logica	180
XLVI.	PAUL MIHAILOVICI, Tipărituri româneşti în Basarabia dela 1812 până la 1918.	250

www.dacoromanica.ro

		Lei
XLVII.	GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti II, 1940	200
XLVIII.	ION G. COMAN, Miracolul clasic, 1940	140
XLIX.	N. IORGA. Un oraş românesc în Ardeal. Condica Haţegului, 1940	120
L.	VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera economistului Alexandru D. Moruzi, 1941	250
LI.	ANA M. PAUCĂ. Studiu fitosociologic, în Munţii Codru şi Muma, 1941	120
LII.	TRAIAN SĂVULESCU. Mana viţei de vie, 1941	250
LIII.	P. P. NEGULESCU. Istoria filosofiei contemporane, I. 1941	200
LIV.	N. BAGDASAR. Teoria cunoştinţei, I. 1941	150
LV.	H. DJ. SIRUNI. Domnii români la Poarta Otomană, 1941	150

C. 69.276.

PREŢUL LEI 150.—

www.dacoromanica.ro